

πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΑΤΣΗ

ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΗΜΩΝ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΩΝ

Ἐμπροσθόφυλλο:

*Βημόθυρα στό τέμπλο τοῦ
ναοῦ τοῦ Γενεθλίου Ἰωάν-
νου τοῦ Προδρόμου στό
Γοργοπόταμο.*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΑΤΣΗ

ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Τό χωριό τῶν περίφημων ξυλογλυπτῶν

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Τό παρόν βιβλίο ἐκδόθηκε καί μέ τήν εὐγενική χορηγία
τοῦ Κληροδοτήματος Βασιλείου Χρήστου τοῦ ἐξ Ἀσημοχωρίου.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
Αρ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 52443
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ _____
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. _____

Τίτλος βιβλίου:

ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ

Τό χωριό τῶν περίφημων ξυλογλυπτῶν

© Πρεσβ. Διονύσιος Τάτσης

Α' ἔκδοση: 2010

Κεντρική διάθεση:

Πρεσβ. Διονύσιος Τάτσης

441 00 ΚΟΝΙΤΣΑ

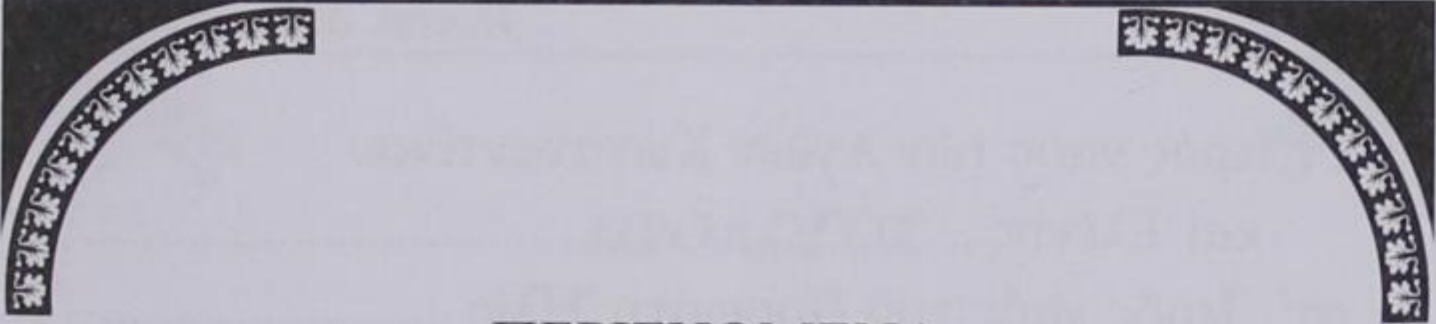
Τηλ.: 26550 22788

ΑΛΛΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

1. ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΠΑΪΣΙΟΣ. Βιογραφικά στοιχεία-Διδαχές-Έπιστολές-Περιστατικά-Κείμενα. Σελ. 232.
2. ΥΠΑΙΘΡΙΟ ΑΡΧΟΝΤΑΡΙΚΙ. Καταγραφή διδαχών του π. Παΐσιου. Σελ. 76.
3. Ο ΑΣΚΗΤΗΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΟΥΔΑΣ. Νέα στοιχεία για τον π. Παΐσιο. Σελ. 144.
4. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΕΡΟΝΤΑ ΠΑΪΣΙΟ. Σελ. 180.
5. ΕΡΩΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ. Πνευματικά θέματα. Σελ. 218.
6. ΑΝΑΙΜΑΚΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ. Κείμενα ὀρθόδοξης οικοδομῆς. Σελ. 112.
7. ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΣΕ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ. Σελ. 152.
8. ΔΙΔΑΧΕΣ ΓΕΡΟΝΤΩΝ. Σελ. 158.
9. ΕΝ ΟΡΕΣΙ ΠΛΑΝΩΜΕΝΟΣ. Βιοματικές σημειώσεις. Σελ. 190.
10. ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ ΨΥΧΗΣ. Κείμενα για τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Σελ. 120.
11. ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΝ. Κείμενα για τὸν ποιμένα καὶ τὸ ποίμνιο. Σελ. 110.
12. ΝΕΟΝ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΝ. Θαυμαστά γεγονότα καὶ ἀποφθέγματα σύγχρονων Γερόντων. Σελ. 156.
13. ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟΝ. Κείμενα τῆς καλῆς ἀνησυχίας. Σελ. 136.
14. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ. Ἐμπειρίες πνευματικοῦ ἀγώνα. Σελ. 120.
15. ΓΑΜΟΣ, ΤΟ ΜΕΓΑ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ. Σελ. 110.
16. ΚΗΠΟΣ ΑΡΩΜΑΤΩΝ. Ἡ δύναμη τῆς ἀρετῆς καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς ἁμαρτίας. Σελ. 168.
17. «ΑΒΒΑ, ΤΙ ΠΟΙΗΣΩ ΙΝΑ ΣΩΘΩ;». Σελ. 206.
18. ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ. Σελ. 120.
19. ΜΕΤΑΝΟΙΑ. Σελ. 140.
20. «ΘΕΛΩ ΠΕΝΤΕ ΛΟΓΟΥΣ ΛΑΛΗΣΑΙ». Συμπυκνωμένοι λόγοι ζωῆς. Σελ. 230.

21. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΒΥΣΣΟ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ. Τά έπτά θανάσιμα άμαρτήματα. Σελ. 190.
22. ΠΡΟΓΕΥΣΗ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ. Δεκαπέντε διηγήματα μέ ιστορικό πυρήνα. Σελ. 156.
23. ΛΟΓΟΣ ΑΓΑΘΟΣ. Κείμενα για τον άγώνα κατά της άμαρτίας. Σελ. 220.
24. ΑΡΩΜΑ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ. Σελ. 180.
25. ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ και άλλα ψυχωφελή κείμενα. Σελ. 152.
26. ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Σελ. 120.
27. ΟΙ ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Σελ. 112.
28. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΗΣΥΧΙΑΣ. Σελ. 135.
29. ΔΙΔΑΧΕΣ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ. Σελ. 164.
30. ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΑ . Σελ. 148.
31. ΠΕΝΗΝΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Σελ. 214.
32. ΔΙΔΑΧΕΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ. Σελ. 214.
33. ΜΕΤΑ ΠΑΡΡΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΤΑΚΡΙΤΩΣ. Σελ. 260.
34. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΠΑΪΣΙΟΥ. Σελ. 260.
35. Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΣΤΟΜΙΟΥ ΚΟΝΙΤΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΓΕΡΟΝΤΑΣ ΠΑΪΣΙΟΣ. Σελ. 104.
36. ΠΛΗΚΑΤΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ. Σελ. 160

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
Α'. ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ.....	9
α'. Γοργοπόταμος, τό παλιό Τούρνοβο.....	11
β'. Ἐλλειψη ἱστορικῶν στοιχείων.....	14
γ'. Ἀπασχολήσεις κατοίκων.....	21
Β'. Η ΕΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ.....	23
α'. Οἱ ξυλογλύπτες.....	25
β'. Οἱ Τουρνοβίτες ξυλογλύπτες.....	30
γ'. Πού ἔδρασαν.....	38
δ'. Ἔργα Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν.....	38
Γ'. Ο ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.....	65
Δ'. ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΝΑΟΙ.....	87
α'. Ἱερός ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου.....	89
β'. Ἱερός ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.....	102
γ'. Ἱερός ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.....	106
δ'. Ἱερός ναός τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.....	107

ε'. Ἱερός ναός τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης	111
στ'. Ἱερός ναός τοῦ Προφήτη Ἡλία	117
ζ'. Ἱερός ναός τοῦ Γενεθλίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου	122
η'. Ἱερός ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων	131
θ'. Ἱερός ναός τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς	134
Ε'. ΧΑΡΙΤΩΜΕΝΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	137
α'. Καταπολεμώντας τά ἐνοχλητικά ζῶσφια	139
β'. Νά μήν φύγει ἡ τέχνη ἔξω ἀπ' τήν οἰκογένεια	141
γ'. Ευλογλύπτῆς καί ἱεροψάλτης	141
δ'. Στά πατήματα τοῦ πατέρα	142
ε'. Ἔργο μεγάλης ἀξίας	142
ΣΤ'. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	145
Ζ'. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ	161

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἐπί 25 συνεχῆ ἔτη (ἀπ' τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1984) ὑπηρετῶ ὡς ἐφημέριος στό Γοργοπόταμο Κονίτσης. Τό γεγονός αὐτό μέ συνέδεσε μέ τόν τόπο καί τοὺς ἀνθρώπους του. Νιώθω δικός τους καί μέ νιώθουν δικό τους.

Κατά τό μακρό αὐτό διάστημα προσπάθησα νά εἶμαι πρόθυμος κι ἐξυπηρετικός, χωρίς νά μέ ἐμποδίσουν ποτέ νά φτάσω ἐκεῖ οἱ δυσμενεῖς καιρικές συνθῆκες, χιόνια, πάγοι, βροχές. Λειτουργοῦσα μέ πολλούς καί μέ λίγους ἀνθρώπους, μέ ψάλτη ἀλλά καί χωρίς ψάλτη. Πρέπει νά ὁμολογήσω ὅτι οἱ ἐνορίτες μου τό ἔχουν ἀναγνωρίσει αὐτό καί τό διηγοῦνται. Ἀλλά κι ἐγώ ἀναφέρω ὅτι οἱ Γοργοποταμίτες ἀγαποῦν τήν Ἐκκλησία καί βρίσκονται πάντα κοντά της. Ἀκολουθοῦν μιὰ ωραία ἐκκλησιαστική παράδοση. Ἰδιαίτερα ἀξιέπαινες εἶναι οἱ γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ἀδιάκοπα ἐτοιμάζουν μέ ἐπιμέλεια κι ἐπιτυχία πρόσφορα γιά τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Οἱ ἐντυπώσεις μου εἶναι πολύ καλές ἀπ' τή διακονία μου στό Γοργοπόταμο. Γι' αὐτό θεώρησα καθῆκον μου ν' ἀσχοληθῶ καί μέ τήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ, μιὰ καί μέχρι τώρα δέν παρουσιάστηκε κάποιος γιά νά καλύψει τό κενό. Ἔτσι προχώρησα στή συγγραφή τοῦ

παρόντος βιβλίου, τό όποίο προφανώς παρουσιάζει κενά. Έλπίζω ότι στό μέλλον κάποιος άλλος, ίκανότερος από μένα, θά μπορέσει νά τά καλύψει.

Όπως θά δεῖ ό φίλος άναγνώστης, στό βιβλίο γίνεται ιδιαίτερη μνεία στους Τουρνοβίτες ξυλογλύπτες καί στά έργα τους. Καί αυτό ήταν φυσικό. Η φήμη του χωριού όφείλεται κυρίως σ' αυτούς τους μεγάλους τεχνίτες, οί όποίοι μάς άφησαν σπουδαία έργα κυρίως σέ ναούς.

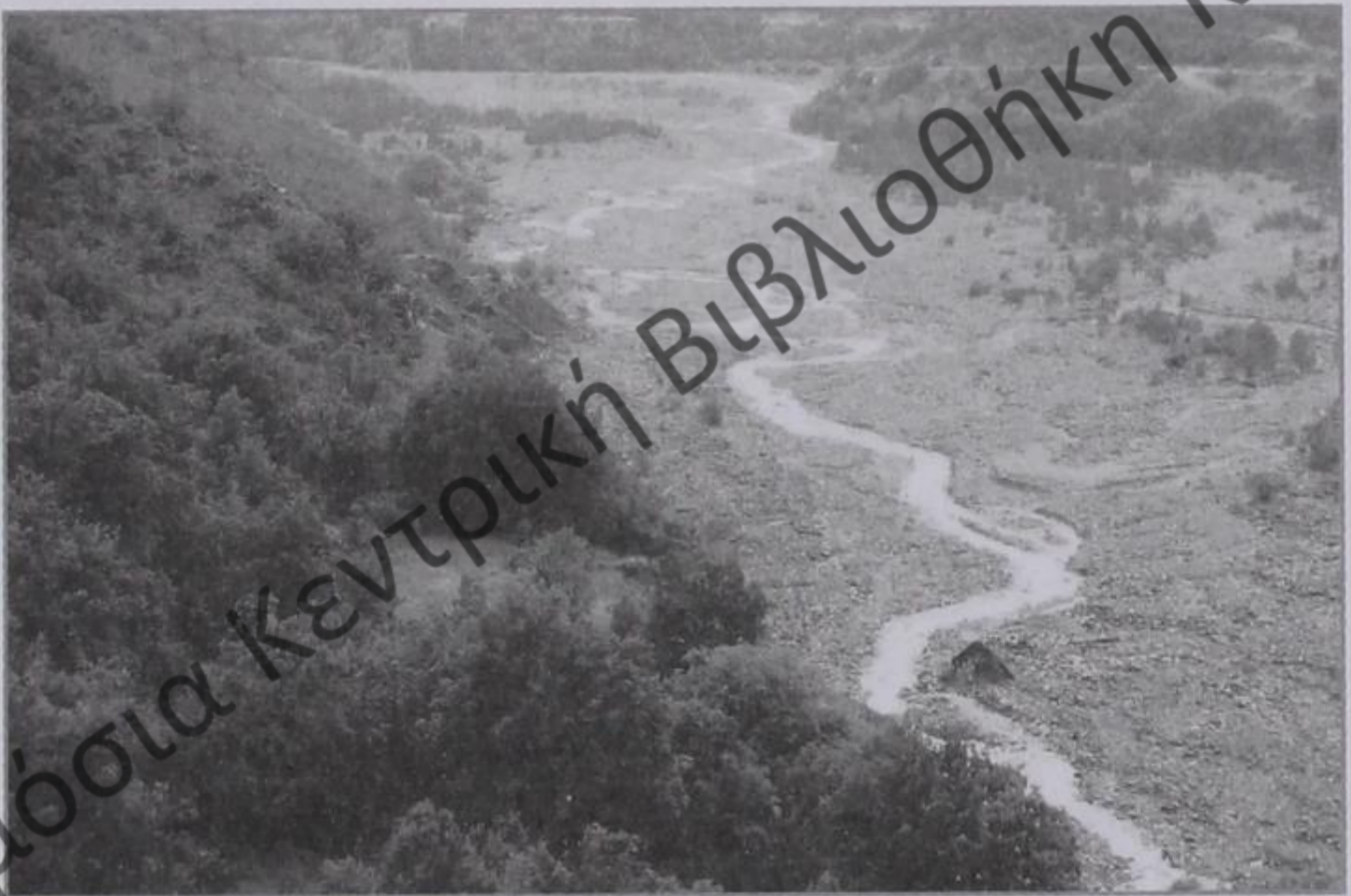
Άρχική σκέψη μου ήταν στό βιβλίο νά συμπεριλάβω καί τά Άπομνημονεύματα του Γοργοποταμίτη Ηλία Γερασούλη, τό χειρόγραφο τών όποιων μου εῖχε έμπιστευθεί ή γυναίκα του Χρυσανγή. Έπειδή όμως ή δαπάνη έκδοσης του βιβλίου θά ξεπερνούσε τίς οικονομικές δυνατότητες που υπάρχουν, κρίθηκε σκόπιμο ν' αποτελέσουν στό μέλλον αυτότελή έκδοση.

Εύχαριστίες όφείλω στον Γεώργιο Παπαγεωργίου, ό όποίος μου έμπιστεύθηκε όλα τά στοιχεία που εῖχε συγκεντρώσει από παλιά.

Πρεσβ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΤΣΗΣ

Α΄

ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ

1. Τά νερά τῶν «πόρων» κατηφορίζουν γιά νά σχηματίσουν τό Σαραντάπορο ποταμό.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

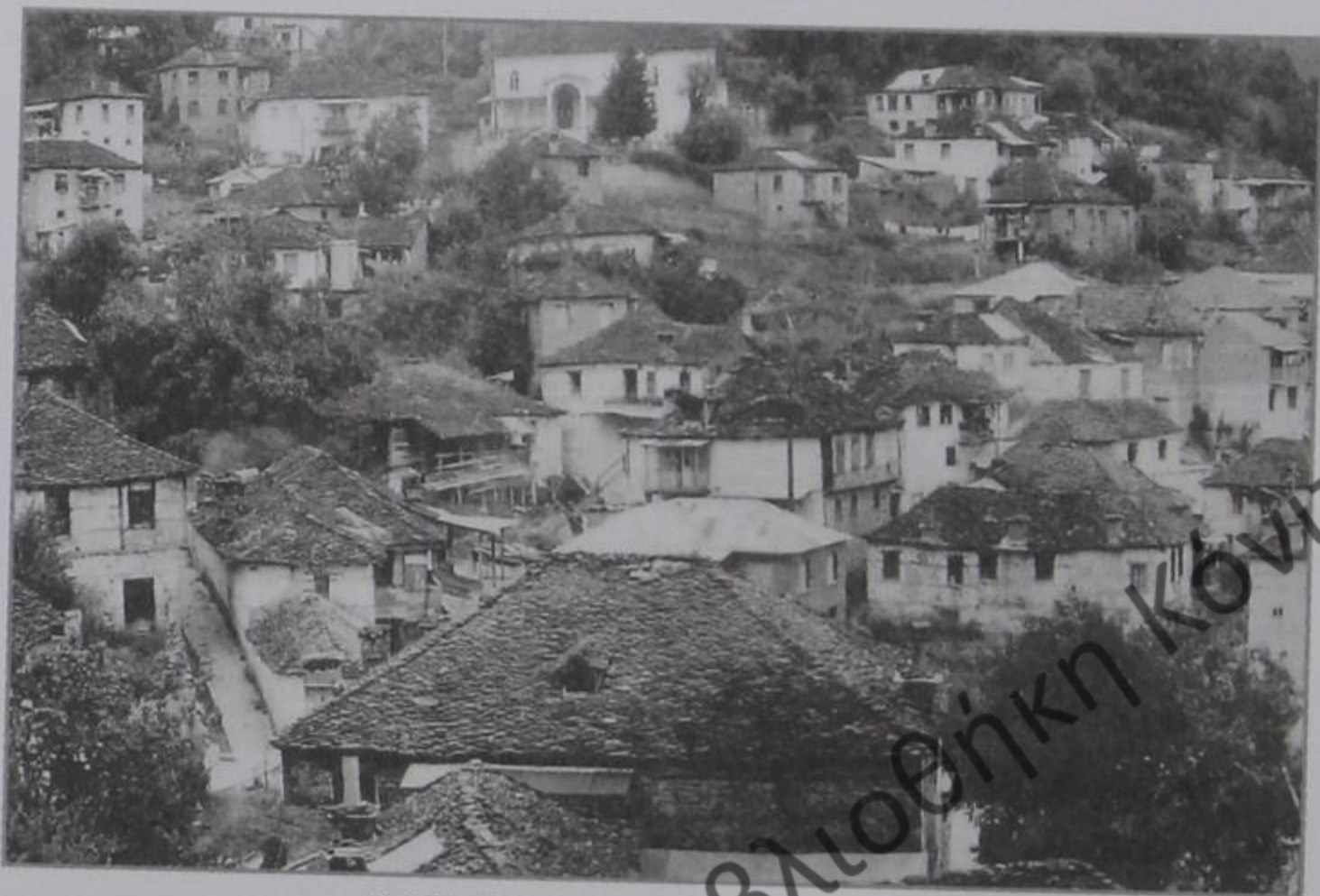
α'. Γοργοπόταμος, τό παλιό Τούρνοβο

Τό προτελευταίο χωριό τῆς ωραίας κι έντυπωσιακῆς διαδρομῆς Πυρσόγιαννη-Πληκάτι τοῦ Δήμου Μαστοροχωρίων Ἰωαννίνων¹ εἶναι ὁ Γοργοπόταμος (παλιό ὄνομα Τούρνοβο). Τό βλέπεις μετά τή διακλάδωση τῆς Ὁξυᾶς, χτισμένο ἐκεῖ πού τελειώνουν οἱ πλαγιές τῆς Ὀρλας καί ἀρχίζει ὁ μικρός κάμπος. Τό χωριό εἶναι εὐρύτερα γνωστό, γιατί ὑπῆρξε γενέτειρα πολλῶν ἀξιόλογων ξυλογλυπτῶν, ἔργα τῶν ὁποίων κοσμοῦν πολλούς ἱερούς ναούς τῆς Ἡπείρου, τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κ.ἄ.

Ὁ Γοργοπόταμος σήμερα - ἀκολουθώντας τή φθίνουσα πορεία ὄλων τῶν ὄρεινῶν χωριῶν τῆς πατρίδας μας - εἶναι ἓνα μικρό χωριό, πού τό χειμῶνα οἱ κάτοικοί του συμπληρώνουν δέν συμπληρώνουν δύο δεκάδες. Βέβαια στίς ἀπογραφές πληθυσμοῦ ἐμφανίζονται περισσότεροι, ἀλλά οἱ μόνιμοι κάτοικοι εἶναι λιγοστοί².

1. Γιά τή διαδρομή αὐτή, ἀλλά καί γιά τήν ἐπαρχία Κονίτσης γενικότερα, ὁ φίλος ἀναγνώστης μπορεῖ νά βρεῖ πολλά στοιχεῖα στό βιβλίο μου *Γνωριμία μέ τήν ἐπαρχία Κονίτσης*, 1993, σελ. 238.

2. Σέ στατιστικό πίνακα «*τοῦ ἄρρενος καί θήλεος ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς καί Κονίτσης*», πού εἶχε καταρτιστεῖ στίς ἀρχές τοῦ 1911, ἀναφέρεται ὅτι τό Τούρνοβον εἶχε 178 ἄρρενες καί 174 θήλεις, σύνολο 352.

2. Τό Γοργοπόταμο τό 1930.

Τό παλιό ὄνομα τοῦ χωριοῦ Τούρνοβο εἶναι σλαβικῆς προέλευσης καί σημαίνει τόπο καθισμένο, ξεκομμένο³, πού συμφωνεῖ καί μέ τήν παράδοση πού ἀναφέρει ὅτι ὁ τόπος ἔπαθε καθίζηση, ὅπως θά δοῦμε σέ ἄλλο κεφάλαιο. Μερικοί μελετητές ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ λέξη σημαίνει ἀγκαθότοπος⁴.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καί τά στοιχεῖα τῶν ἀπογραφῶν: Ἔτος 1850, κάτοικοι 360. Ἔτος 1920, κάτοικοι 285. Ἔτος 1928, κάτοικοι 280. Ἔτος 1940, κάτοικοι 304. Ἔτος 1951, κάτοικοι 142. Ἔτος 1961, κάτοικοι 179. Ἔτος 1971, κάτοικοι 128 (βλέπε περιοδικό *Κόνιτσα*, τεῦχος 13-14, Ἰαν.-Φεβρ. 1981, σελ. 179-180).

3. Ἡ ἐξήγηση αὐτή ὑποστηρίζεται ἀπ' τόν Νικόλαο Χρ. Ρεμπέλη (βλέπε περιοδικό *Κόνιτσα*, τεῦχος Μαΐου-Ἰουνίου 1986, σελ. 60).

4. Πιθανή εἶναι καί αὐτή ἡ ἐκδοχή, ἀφοῦ ὁ τόπος ἔχει πολλά

Γιά τό νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ ὁ Νικόλαος Καζαμίας, σέ σχετικό μέ τήν ἱστορία ἀνέκδοτο κείμενό του (13 σελίδων), ἀναφέρει τά ἑξῆς ἀξιοπρόσεκτα: «Μέ ἐντολή τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν (1935) ἔπρεπε νά ἀντικατασταθοῦν τά σλαβικά ὀνόματα τῶν χωριῶν, μέ ἄλλα ἑλληνικά. Σέ δημόσια συγκέντρωση ὄλων τῶν ἀνδρῶν τῆς Κοινότητας, μετά τή θεία λειτουργία τῆς Κυριακῆς, ἀποφάσισαν τήν ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ χωριοῦ. Στή συγκέντρωση αὐτή πῆρα καί ἐγώ μέρος, νεαρός τότε, χωρίς δικαίωμα ψήφου.

» Ὁ Χαρίσης Μανδραβέλης ἐπρότεινε νά ὀνομασθεῖ «Κρανίδι», γιατί ἡ περιοχή μας ἔχει πολλές κρανιές. Ὁ Γιώργος Χαρίτος ἐπρότεινε τό ὄνομα «Ἰτέα» γιά τόν ἴδιο λόγο. Καί οἱ δύο αὐτές προτάσεις δέν ἔγιναν δεκτές, γιατί θά προκαλοῦνταν σύγχυση, ἀφοῦ στήν Ἑλλάδα ὑπάρχουν ἄλλα ἀξιόλογα χωριά μέ τό ἴδιο ὄνομα. Τέλος ἐπεκράτησε τό ὄνομα Γοργοπόταμος, μέ πρόταση τῶν δασκάλων τοῦ χωριοῦ Κων. Καζαμία, Δημήτρη Καζαμία, Γιώργου Παπαθεμιστοκλέους, Νικ. Γεωργιάδη καί Νικ. Μήτηρη, μέ τό αἰτιολογικό ὅτι πλησίον τοῦ χωριοῦ διέρχεται γοργός καί ὀρμητικός ὁ μικρός ποταμός, πού ποτίζει τή μικρή μας κοιλάδα καί τή μετατρέπει σέ γόνιμη καί παραγωγική».

ἀγκάθια. Μερικοί προσπαθοῦν νά ἐτυμολογήσουν τό ὄνομα ἀπ' τή λέξη **τόρνος**-ἐργαλεῖο ξυλουργῶν γιά περίτεχνη κατεργασία καί κυκλική περίξεση, τό ὁποῖο χρησιμοποιοῦσαν οἱ ξυλογλύπτες τοῦ χωριοῦ.

β'. Ἐλλειψη ἱστορικῶν στοιχείων

Δυστυχῶς δέν υπάρχουν ἱστορικά στοιχεῖα πού νά μᾶς ὀδηγοῦν μέ ἀσφάλεια στή χρονική περίοδο, πού πρωτοχτίστηκε τό χωριό. Προφανῶς στήν περιοχή κατοίκησαν σέ οἰκισμούς κτηνοτρόφοι καί γεωργοί, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα ἐνώθηκαν καί ἀποτέλεσαν χωριό. Ἴσως ἡ ἔνωση αὐτῶν τῶν οἰκισμῶν νά ἔγινε τόν 16ο μέ τόν 17ο αἰώνα⁵.

Ἀλλά καί ἀπ' τήν παράδοση τοῦ τόπου δέν ἔχουμε σαφεῖς ἐνδείξεις. Ὡστόσο, κρίνω ἐνδιαφέρον – κι εὐχάριστο – νά σημειώσω ἐδῶ μιά παράδοση, ὅπως τή διηγοῦνται τρεῖς ἄνθρωποι, ὁ καθένας μέ τό δικό του τρόπο.

α'. Ὁ δάσκαλος Χαράλαμπος Ρεμπέλης, μέ βάση τίς πληροφορίες πού τοῦ εἶχε δώσει ὁ Παπαθεμιστοκλής, γράφει:

«Τό Τούρνοβο, μπροστά ἀπό ἑξακόσια-ἑφτακόσια χρόνια ἦταν μεγάλο χωριό κι ἔφτανε ὡς τό Τουρψί, πέρα ἀπ' τό ποτάμι, πού ἦταν τότε ἕνα μικρό λακκούδι μέ λιγοστό νερό, καί εἶχε μοναστήρι, ἐκεῖ πού εἶναι σήμερα ἡ Παναγιοπούλα, μ' ἕνα μετόχι στίς Πληκάδες.

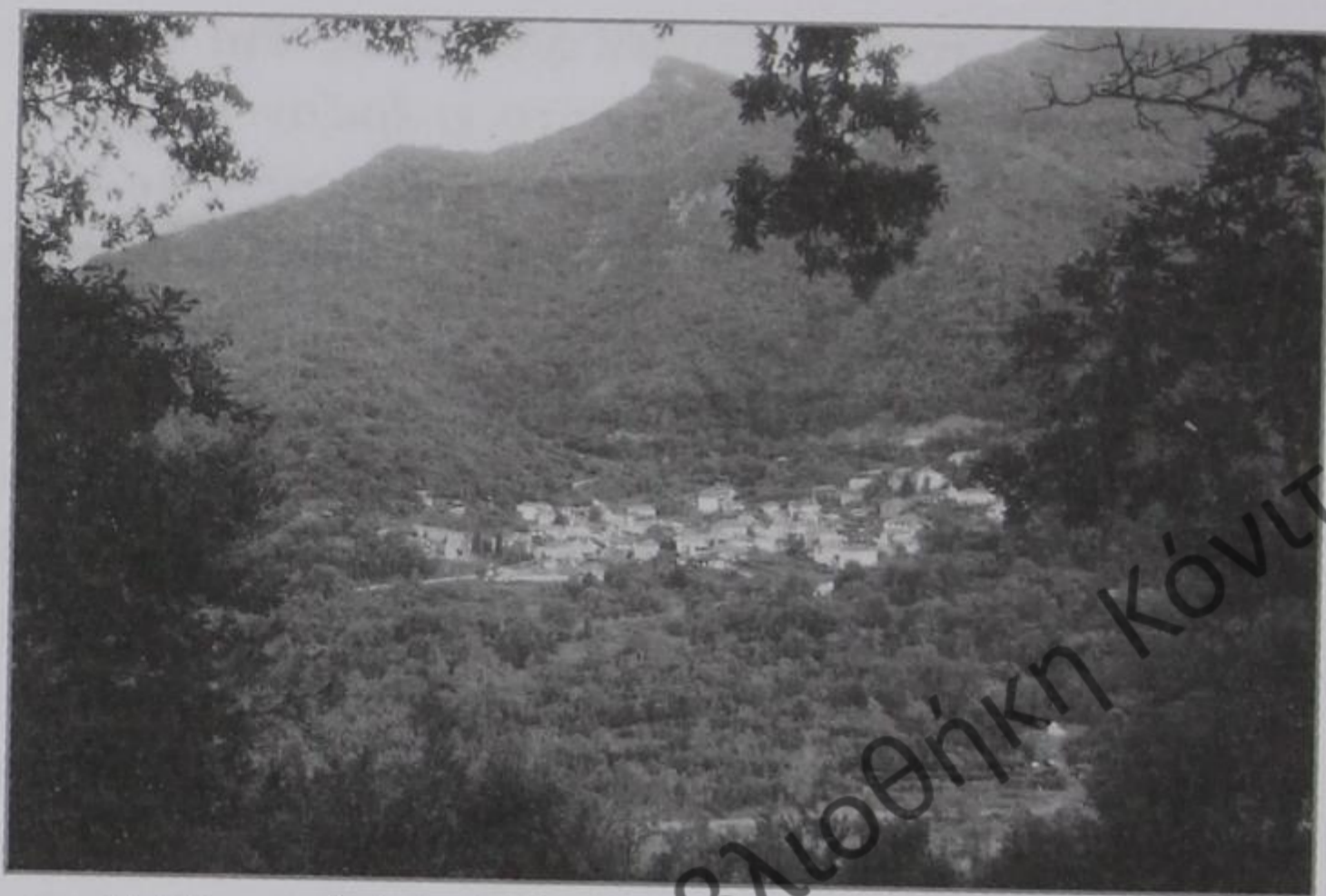
»Σ' αὐτό τό μοναστήρι ἕνας καλόγερος εἶχε κάνει καί σχολεῖο καί πήγαιναν τά τσουπιά καί τά παιδιά

5. Πολλοί μελετητές, λόγω πατριωτισμοῦ, μιλοῦν γιά 11ο ἢ 12ο αἰώνα, χωρίς νά ἔχουν ἱστορικά στοιχεῖα.

καί μάθαιναν γράμματα. Δέν ξέρω πῶς, ἓνα ἀπ' τὰ μεγάλα τσουπιά βρέθηκε γιομάτο κι ἔριξαν τό βάρος γι' αὐτό στόν καλόγερο. Ἄδικα τόν κατηγορήσαν ὅλοι οἱ χωριανοί καί δίχως νά καλοεξετάσουν τόν πῆραν καί τόν κρέμασαν πέρα ἀπ' τό ποτάμι, στό λόγγο καί ἀπό τότε αὐτόν τόν τόπο τόν λέν Στοῦ Καλόερου.

»Ὁ καλόγερος ἦταν λαγαρός κι ἐκεῖ πού τόν πήγαιναν νά τόν κρεμάσουν τούς εἶπε ὅτι ἄδικα θά τόν σκοτώσουν. Οἱ χωριανοί ὅμως τίποτα. Ἐπέμεναν. Τότε καί αὐτός τούς καταράστηκε νά μή μαλλιάσει τό χωριό καί νά μή φτάσει τὰ πενήντα σπίτια, ὡς τὰ σαρανταεννιά μοναχά. Λίγον καιρό ὕστερα ἀπ' τόν σκοτωμό τοῦ καλόγερου κατάκατσε ὁ τόπος ἐκεῖ πού ἦταν τό χωριό, ξεκόπηκε τό βουνό ἀπό πάνω ἀπ' τό Τουρψί καί πετρώθηκε ὅλο τό χωριό καί μονάχα ἓνα σπίτι γλίτωσε, αὐτό πού ὑποστήριξε τό καλόγερο κι ἔλεγε ὅτι εἶναι λαγαρός. Τά ἄλλα τὰ σπίτια παραχώθηκαν καί ὡς τὰ σήμερα αὐτόν τόν τόπο τόν λέν Στά Μνήματα.

»Ὁ νοικοκύρης πού γλίτωσε ἦρθε κι ἔχτισε σπίτι, λίγο ψηλότερα ἀπό ἐκεῖ πού εἶναι σήμερα τό Τούρνοβο, παρακατίτσα ἀπ' τήν Παναγιοπούλα καί αὐτόν τόν τόπο τόν λέν καί σήμερα μέρα Σημάδι, γιατί ἀπ' ὅλο τό χωριό ἓνα σπίτι μοναχά γλίτωσε, ἔτσι γιά σημάδι, γιά νά φαίνεται ὅτι ἦταν παλιό χωριό. Ἀπ' τή φαμιλιά τοῦ Σημάδη γίνηκε τό σημερινό χωριό Τούρνοβο κι ἔτσι οἱ Τουρνοβίτες δέν ἔχουν φόβο μήν τούς πιάσει ἡ κατάρα τοῦ καλόγερου γιά τήν ἀδικία πού τοῦ ἔκαναν οἱ πάπποι τους.

3. Τό χωριό άπ' τό έξωκκλήσι τών Άγίων Άποστόλων.

»Ο Δημήτρης Σκαλιτσής μου έλεγε πώς οί Τουρνοβίτες έδω και διακόσια χρόνια μέ τή βοήθεια του μπέη γκύλισαν (έσπρωξαν στό γκρεμό) και κάτι καλόγερους άπ' τό Παλιομονάστηρο τούς Βούρμπιανης, πού είναι άπέναντι άπ' τό Μεγαλάκκο, γι' αυτό και φοβοϋνται μήν τούς πιάσει καμιά κατάρρα άπ' τά κρίματα πού έκαναν στους καλογέρους οί πάπποι και οί προπάπποι τους. Βλέπουν και τό διαολοπόταμο πού τούς γίνηκε χαβαλές και κατέστρεψε παραπάνω άπ' τό μισό τόν κάμπο και όλοένα τούς φοβερίζει ό κακός αυτός γείτονας, γιατί άν κάνει και γυρίσει προς τά έδω, κατά τό χωριό, θά τούς φάει όλα τά χωράφια, πού εΐναι σαν στοϋ λύκου τό στόμα. Ο Θεός νά τούς φυλάξει, γιατί κάπου βρίσκει κανέναν χριστιανός άπ'

τά γύρω χωριά καί αγοράζει απ' τό Τούρνοβο λίγο καλαμπόκι σέ βαρυχειμωνιά ἢ σέ μεγάλη ἀνάγκη»⁶.

β'. Ὁ Νικόλαος Καζαμίας ἐπίσης ἀναφέρει τήν ἴδια παράδοση, προσθέτοντας μερικές διευκρινίσεις:

«Σέ κάποια χρονική περίοδο, πού δέν ἔχει σαφή προσδιορισμό, στό Δημοτικό Σχολεῖο τοῦ χωριοῦ ὑπηρετοῦσε μία ἀνύπαντρη δασκάλα, πού τό ὄνομά της δέν διασώθηκε. Στό βόρειο μέρος τοῦ χωριοῦ, ἐκεῖ πού βρίσκεται τώρα τό ἐξωκκλήσι Ζωοδόχος Πηγή (Παναγιούλα τό ὄνομάζουν οἱ κάτοικοι), λειτουργοῦσε μικρό μοναστήρι μέ ἕναν καλόγερο, ἀγνωστο τό ὄνομά του, καταγόμενον ἀπό ἄλλη περιοχή. Κάποτε ἡ δασκάλα παρουσίασε ἔκδηλα συμπτώματα ἐγκυμοσύνης, ὁρατά στους κατοίκους. Ὁ θόρυβος πού προκλήθηκε ἀπ' τό γεγονός αὐτό καί τό σκάνδαλο πού ἐπακολούθησε, δημιούργησαν τεράστια ἐντύπωση στους ἀγνοῦς κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Ἡ πράξη αὐτή τῆς ἄγαμης δασκάλας, ὄχι μόνο ἀποτελοῦσε προσβολή γιά τό σύνολο τῶν κατοίκων τῆς πουριτανικῆς τότε ἐποχῆς, ἀλλά καί παράδειγμα πρὸς ἀποφυγή γιά τόν ἀνδρικό καί γυναικεῖο πληθυσμό. Ἡ δημογεροντία ἀνέλαβε ν' ἀνακαλύψει τόν ἔνοχο καί νά τόν τιμωρήσει παραδειγματικά. Οἱ ἔρευνες δέν ἀπέδειξαν ὑποπτο ἢ ἔνοχο δράστη κάποιον μόνιμο κάτοικο τοῦ χωριοῦ. Τελικά ἡ πράξη

6. *Κονιτσιώτικα*, Ἀθήνα 1953, σελ. 162-163. Παραθέτω τό κείμενο μέ ἀπλοποιημένη φράση γιά νά διευκολύνω τούς νεώτε-
ρους.

ἀποδόθηκε στὸν καλόγερο τοῦ μοναστηριοῦ, ἴσως γιατί ἦταν ξένος, ἀπὸ ἄλλη περιοχή. (Αὐτὰ συνέβησαν κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας). Στὴ συνέχεια ἡ δημογεροντία (τὸ λαϊκὸ δικαστήριον τοῦ χωριοῦ) ἀποφάσισε τὸ θάνατον τοῦ ἔνοχου καλόγερου μὲ ἀπαγχονισμό (κρέμασμα), γιὰ νὰ ἐξαγνιστεῖ τὸ χωριὸ μὲ τὴν ἀπώλεια τοῦ δράστη. Λίγοι μόνο κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ὑποστήριξαν τὴν ἀθωότητα τοῦ καλόγερου, ἀλλὰ δὲν εἰσακούστηκαν.

»Μετὰ τὴν καταδικαστικὴ ἐτυμηγορία, συλλαμβάνεται ὁ ἔνοχος καὶ ὁδηγεῖται στὸ βουνό, ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἀποφάσεως. Ὁ ἀγαθὸς καὶ θεοφοβούμενος καλόγερος, πρὶν τὴν ἐκτέλεση, ζήτησε νὰ προσευχηθεῖ καὶ μὲ μάτια δακρυσμένα καὶ μὲ βαθιὰ πίστη στὴ θεία βούληση, ἀναφωνεῖ τὰ τελευταῖα τοῦ λόγια: «Θεέ μου, ἂν ἔφταιξα, δίκαια νὰ μὲ κρεμάσουν. Ἄν δὲν εἶμαι ἔνοχος, νὰ βουλιάξει τὸ χωριό».

»Μόλις τελείωσε τὴν προσευχή του, οἱ κριτές του τὸν κρέμασαν σὲ μία βελανιδιά, πού σώζεται ἀκόμα. Ἀργότερα, ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς, τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ χωριοῦ ἔπαθε καθίζηση (βούλιαξε) καὶ, ὅπως ἀναφέρει ἡ παράδοση, ἔμειναν ἀνέπαφα μόνον τὰ σπίτια ἐκείνων πού ὑποστήριξαν τὴν ἀθωότητα τοῦ καλόγερου. Οἱ κάτοικοι τῶν διασωθέντων σπιτιῶν ἀπ' τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὀνομάστηκαν Σημάδες⁷, ὀνομασία

7. Ὁ ἄδικος ἀπαγχονισμὸς τοῦ καλόγερου εἶχε ὡς ἐπακόλουθον τὴν καθίζηση τοῦ ἐδάφους, σημεῖον θαυμαστὸ ἀπὸ τὸ Θεό.

πού διατηρήθηκε μέχρι και τῶν ἡμερῶν μας. Γνωστές οἰκογένειες Σημάδες εἶναι τοῦ Παπαθεμιστοκλέους, τοῦ Μήτρη, τοῦ Γερασιμίδη, τοῦ Δημάδη, τοῦ Παπαχρήστου κ.λπ. Καί ἀποτελοῦσαν μία συνοκία πλησιέστερη στό μοναστήρι»⁸.

γ'. Ὁ Ἡλίας Γερασοῦλης στά Ἀπομνημονεύματά του ἀναφέρει γιά τό σκάνδαλο πού εἶχε ξεσπάσει καί τίς ἐπιπτώσεις του, τά ἐξῆς:

«Ἡ παράδοση λέει ὅτι εἶχε ἀγκαστρωθεῖ μία κοπέλα καί τήν πιάσαν, καί αὐτή ἀντί νά μαρτυρήσει τόν ἐραστή της, εἶπε ὅτι ἀγκαστρώθηκε μέ τόν καλόγερο.

Τούς βάλαν στά γαϊδούρια ἀνάποδα καβάλα καί τούς φέραν γύρω εἰς τό χωριό, ἐνῶ ὁ καλόγερος φώναζε:

- Εἶμαι ἀθῶος.

Ὅλοι φώναζαν:

- Κρεμάλα, κρεμάλα εἰς τόν καλόγερον.

Μόνο οἱ Σημαῖοι φώναζαν:

- Εἶναι ἀθῶος.

Καί πῆγαν καί τόν κρέμασαν εἰς τό μέρος πού λέγεται “Εἰς τοῦ Καλόγερου” καί τό δένδρο εἶναι το ἀκόμα. Μοῦ τό ἔχε δείξει ὁ παππούς μου, ὅταν ἦμουν μικρός.

Τήν ὥρα πού ξεψυχοῦσε ὁ καλόγερος, ἔγινε σεισμός καί βούλιαξε ὅλο τό χωριό καί ἔμειναν μόνο τρεῖς

8. Ἀνέκδοτο χειρόγραφο.

4. Πέρα απ' τό γοργό ποτάμι. Μονοπάτι γιά τόν Άγιο Ίωάννη τόν Πρόδρομο καί τούς Άγίους Άποστόλους.

οικογένειες, οί Σημαῖοι, οί όποῖοι εἶχαν μόνο κορίτσια».

γ'. Άπασχολήσεις κατοίκων

Οί κάτοικοι τοῦ Γοργοποτάμου άσχολοῦνταν πρωτίστως μέ τήν καλλιέργεια τοῦ μικροῦ κάμπου, ό όποῖος ποτιζόταν άπ' τό ποτάμι πού περνάει δίπλα. Ἦταν εὔφορος μέ κύρια προϊόντα τά φασόλια γίγαντες⁹, τίς πατάτες, τά κρεμμύδια, ὅλα τά κηπευτικά, καλαμπόκι, τή βρίζα, τό ρόβι¹⁰ κ.λπ.

Ἐπίσης άσχολοῦνταν μέ τήν κτηνοτροφία, ένῶ άρκετοί άντρες ἦταν μάστοροι, μαραγκοί καί ξυλογλύπτες.

9. Ὁ Βασίλειος Γερασίμου, πολλά χρόνια γραμματέας τῆς Κοινοτήτας, γράφει σέ κάποια έκθεσή του γιά τό χωριό: «Ἐδῶ καλλιεργοῦνται καί εὔδοκιμοῦν οί περίφημοι καί ὀνομαστοί γίγαντες (μεγάλα φασόλια). Πουθενά εἰς ὅλη τήν Ἑλλάδα δέν ὑπάρχει ἡ ποικιλία αὐτή. Εἶναι μεγάλοι, φουσκωτοί καί κατανόστιμοι. Μοσχοπουλιοῦνται. Γίνονται άνάρπαστοι γιά δῶρα. Κρίμα πού δέν καλλιεργεῖται μέ τό εἶδος αὐτό ὅλος ὁ γραφικός καμπίσκος μας».

10. Φυτό πού μοιάζει μέ τό μπιζέλι καί καλλιεργεῖται γιά τούς καρπούς του, αλλά καί ὡς ζωοτροφή. Ἄπ' τήν καλλιέργεια αὐτή οί κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν άποκαλοῦσαν σκωπτικά τούς Τουρνοβίτες **Ρόβηδες**.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Β΄

Η ΕΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

5. Λεπτομέρεια ἀπ' τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Πυρσόγιαννης. Ἔργο τοῦ Βασιλείου Σκαλιστῆ (1926).

α'. Οί ξυλογλύπτες

Είναι οί ειδικοί μαστόροι του ξύλου. Σκύβουν πάνω στην πρώτη ύλη μέ άφοσίωση, αλλά και συναίσθηση τής ιερότητας του έργου τους – άφου θά τοποθετηθεῖ στό ναό καί θ' άποτελεῖ «άναπόσπαστο στοιχεῖο τής λειτουργικῆς πράξης τής Ἐκκλησίας»¹¹. Στούς αἰῶνες τής άκμῆς καί τής σπουδαίας καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς, οί ξυλογλύπτες δούλευαν χωρίς τή βοήθεια πολλῶν μέσων καί μέ λίγες δυνατότητες. Γι' αυτό καί ἄφησαν μοναδικά έργα, τά όποῖα διαφύλαξε ως πολυτιμότατο θησαυρό ή ευσέβεια του λαοῦ μας μέσα στους ιερούς ναούς. Οί ξυλογλύπτες υπῆρξαν πηγαῖοι δημιουργοί, παραδοσιακοί αλλά καί πρωτότυποι. Αυτό διαπιστώνει κανείς, αν μελετήσσει από κοντά τά έργα τους, δεῖ τά θέματα τῶν διακοσμήσεων καί ψηλαφήσει τό δουλεμένο μέ πολύ κόπο ξύλο, εἴτε αυτό εἶναι στό τέμπλο εἴτε στό δεσποτικό θρόνο εἴτε στόν ἄμβωνα εἴτε στό προσκυνητάρι.

Ὁ ξυλόγλυπτος διάκοσμος του ναοῦ υπηρετεῖ τή λειτουργική πράξη, ὅπως καί ή άγιογραφία. Εἰδικά

11. Τριαντάφυλλου Ἀπ. Σιούλη, *Ὁ ξυλόγλυπτος διάκοσμος τῶν ἐκκλησιῶν στην Ἡπειρο καί οί τεχνίτες του ξύλου. Μεταβυζαντινή περίοδος*, Ἰωάννινα 2008, σελ. 13.

6. Θωράκιο ἀπ' τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἄνω Ραβενίων. Ἔργο Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν.

στό τέμπλο ἀναδεικνύει τά πρόσωπα τῶν ἱερῶν εἰκόνων καί ἐπηρεάζει τό πιστό, πού προσέρχεται στό ναό γιά νά προσευχηθεῖ, ἀφαιρώντας του τίς βιοτικές μέριμνες ἢ περιορίζοντάς τες. Τοῦ δημιουργεῖ τό κατάλληλο κλίμα γιά νά καταφυγεῖ καί ν' ἀναπέμψει τό ἐν συναι-

7. Έντυπωσιακή
λεπτομέρεια
ἀπ' τὸ τέμπλο
τοῦ ναοῦ
τῆς Κοιμήσεως
Θεοτόκου
Ἄνω Ραβενίων.

σθήσει «Κύριε, ἐλέησον». Γι' αὐτό καί ὁ συνειδητός χριστιανός μιλάει μέ σεβασμό καί θαυμασμό γιά τούς ξυλογλύπτες, ἰδίως τούς παλαιούς, οἱ ὁποῖοι κοπίαζαν προκειμένου νά φέρουν εἰς πέρας τό ἔργο πού ἀναλαμβάναν. Ἐνας εἰδικός μελετητής μᾶς δίνει χρήσιμες πληροφορίες γιά τό πῶς δούλευαν οἱ ξυλογλύπτες καί γιά τίς δύσκολες συνθῆκες πού ἀντιμετώπιζαν.

«Οἱ ξυλογλύπτες συγκροτοῦσαν ὀλιγομελεῖς ὀμάδες ἢ συντροφίες, τά λεγόμενα μπουλούκια ἢ κομπανίες καί ἦσαν πλανόδιοι τεχνίτες. Ἡ ὀργάνωσή τους εἶχε χαρακτηριστικά γνωρίσματα οἰκογενειακῆς ἐπιχείρησης. Ἐργάζονταν κυρίως στό χῶρο παράδοσης τῆς παραγωγείας, ἀφοῦ ἡ μεταφορά μεγάλων ἔργων ἦταν δύσκολη ἕως ἀδύνατη»¹².

12. Ὅπ. παρ., σελ. 288.

«Οί συνθῆκες δουλειᾶς τῶν ξυλογλυπτῶν σίγουρα δέν ἦταν καλές. Ἀπό τό κόψιμο τῶν κατάλληλων ξύλων, τή μεταφορά τους, τήν χρονοβόρα καί ἐπίπονη προετοιμασία καί ἐπεξεργασία τους, καθώς καί ἀπό τά ταξίδια τους καί τόν ἀναγκαστικό ξενιτεμό, φανταζόμαστε πόσο δύσκολη θά ἦταν ἡ ζωή τους. Πολλές φορές ἀναγκάζονταν καί ἔπαιρναν μαζί τους ὀλόκληρη τήν οἰκογένειά τους, ὅταν ἐπρόκειτο νά μείνουν κάπου γιά πολύ καιρό, ὅπως τό ἀπαιτοῦσε ἡ δουλειά τους»¹³.

«Κατ' ἀρχήν ἔπρεπε νά γίνει ἡ κατάλληλη ἐπιλογή τοῦ ξύλου καί ἡ κατάλληλη ἐπεξεργασία του. Ἀπό τά διάφορα εἶδη ξύλου, οἱ παλιοί ξυλογλύπτες προτιμοῦσαν γιά τή δουλειά τους τό ξύλο καρυδιᾶς. Σύμφωνα μέ παλιούς ξυλογλύπτες, ἡ καρυδιά πρέπει νά κοπεῖ τουλάχιστον πέντε χρόνια πρὶν ἀπό τή χρησιμοποίησή της. Νεότεροι ξυλογλύπτες χρησιμοποιοῦσαν τό ρόμπολο, εἶδος πεύκου πού ἔχει πολύ ρητίνη καί δέν προσβάλλεται ἀπό σαράκι, τό κυπαρισσόξυλο, τήν καστανιά καί τελευταῖα τό φλαμούρι, μαλακό στήν ἐπεξεργασία ξύλο. Τά ξύλα ἢ τά ἔκοβαν μόνοι τους ἢ τούς τά προμήθευαν οἱ ξυλοκόποι («σερτζῆδες») καί ἀφοῦ τά ἔπαιρναν σέ κομμάτια πού τεμάχιζαν σέ μικρότερα πάχους 2-5 ἑκατοστῶν μέ τό μπρατσόλι, τά πλάνιζαν μέ τήν πλάνη, τά καθάριζαν καί τά ροκάνιζαν, τά εὐθυγράμμιζαν μέ τό ἀλφάδι ἢ μέ τό ράμμα καί τότε ἦταν ἔτοιμα γιά ἐπεξεργασία».

13. Ὅπ. παρ., σελ. 303.

8. Λεπτομέρεια απ' το τέμπλο του Αγίου Χριστοφόρου Αγγρινίου. Έργο του Βασιλείου Σκαλιστή και του υιού του Παπα-Κώστα.

«Σχεδιάζαν τὰ διάφορα κοσμήματα εἴτε πάνω στήν ἐπεξεργασμένη ἐπιφάνεια εἴτε πάνω σέ χαρτί. Στή δεύτερη περίπτωση, διατρυπούσαν τό περίγραμμα τοῦ σχεδίου μέ βελόνα καί τό τοποθετοῦσαν πάνω στήν ἐπεξεργασμένη ξύλινη ἐπιφάνεια. Στό διατρήτο σχέδιο ἔριχναν σκόνη λευκή (ἀσβέστη, γύψο, ἀλεύρι) ἢ μαύρη σκόνη (κάρβουνο, καπνιά) ἀνάλογα μέ τό χρώμα τοῦ ξύλου, τό ὁποῖο ἀφοῦ σχηματιζόταν πάνω στό ξύλο, στή συνέχεια τό τελειοποιοῦσαν μέ μολύβι. Παίρνοντας κατόπιν τὰ διάφορα ἐργαλεῖα ξεκινοῦσαν τό σκάλισμα»¹⁴.

14. Ὅπ. παρ., σελ. 339-340. Ὁ ξυλογλύπτης παπα-Κώστας Σκαλιστής ἀναφέρει σχετικά μέ τόν τρόπο πού σχεδιάζαν πάνω στό ξύλο: «Τά σχέδια ὅλα ἦταν στό χέρι. Βγάσαμε τό σχέδιο στό χαρτί, ἀφοῦ παίρναμε τίς διαστάσεις. Ἀφοῦ τακτοποιοῦσαμε τό σχέδιο στό χαρτί, τό πατούσαμε μέ μολύβι· παλαιότερα μέ βελόνι τρυπούσαμε τό σχέδιο πάνω σέ μαξιλάρι καί κατόπιν τό βάζαμε πάνω στό ξύλο καί βάζαμε κάρβουνο κι ἔβγαине. Ἀργότερα βγῆκαν τὰ καρμπόνια καί τώρα πατάμε καί βγαίνει τό σχέδιο» (Λίκατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη καί Κων Σκούρτη, *Ζωγραφική καί Ξυλογλυπτική στά Μαστοροχώρια. Χιονιάδες, Γοργοπόταμος, Ἰωάννινα 2008*, σ. 83).

9. Λεπτομέρεια ἀπὸ τὸ τέμπλο τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου
 στό Ἄγρινιο. Ἔργο τοῦ Βασιλείου Σκαλιστῆ
 καί τοῦ υἱοῦ του παπα-Κώστα.

β'. Οἱ Τουρνοβίτες ξυλογλύπτες

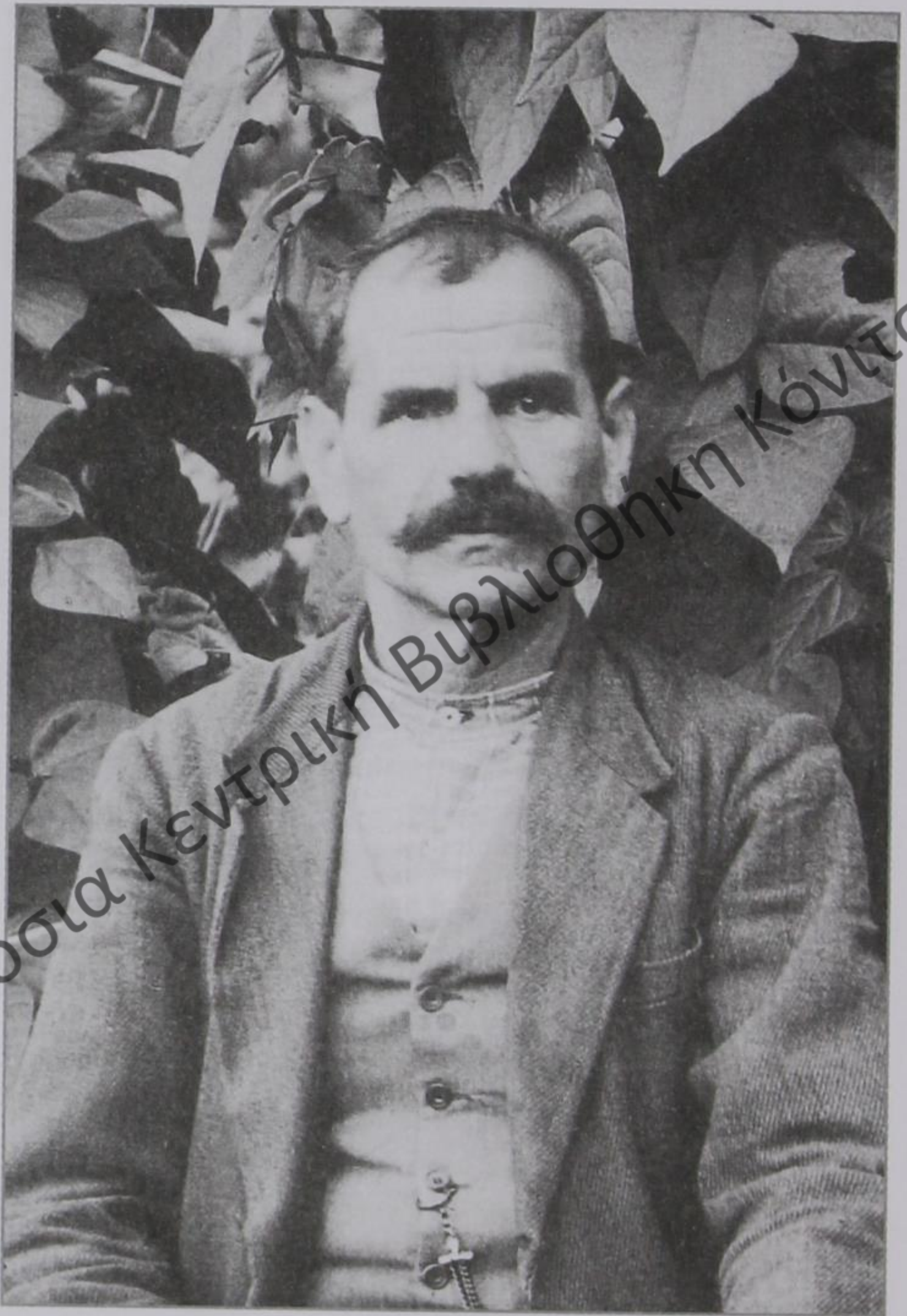
Πότε πρωτοεμφανίστηκαν οἱ ξυλογλύπτες στό Τούρνοβο δέν γνωρίζουμε. Ἡ Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, πού ἀσχολήθηκε μέ τούς ταλιαδόρους τοῦ χωριοῦ, συμπεραίνει: «Γιά τήν ἐμφάνιση τῶν ξυλογλυπτῶν στό Τούρνοβο δέν ὑπάρχουν γραπτὰ ἱστορικά στοιχεῖα. Βέβαιο εἶναι ὅτι οἱ καλλιτέχνες τοῦ μικροῦ αὐτοῦ χωριοῦ παρουσιάζονται ἀπό τήν ἀρχή σχεδόν

τῆς δημιουργικῆς τους δράσεως κάτοχοι μεγάλων μυστικῶν τῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης. Σύμφωνα μέ μία παράδοση, ὅπως τή διασώζει ὁ Χαράλαμπος Σκαλιστής, ἡ οἰκογένειά του ἔχει τήν ἀρχή της στούς ξυλογλύπτες τοῦ Μετσόβου. Δέν ἀποκλείεται ἔτσι οἱ Σέχηδες-Ταλιαδόροι-Σκαλιστήδες νά κατέφυγαν στό Τούρνοβο κατά τήν ἐποχή τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἄν κρίνει κανεῖς καί ἀπό τήν ἀνεπιβεβαίωτη ἀπό ἱστορικά στοιχεῖα παράδοση, σύμφωνα μέ τήν ὁποία τό τέμπλο τῆς Παναγίας στό μοναστήρι τοῦ Ἰακώβου στά Δολιανά φιλοτέχνησαν ὡς ἀντίδωρο γιά τή σωτηρία τους ἀπό τό διωγμό τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ»¹⁵.

Οἱ ξυλογλύπτες τοῦ Τουρνόβου ἦταν φημισμένοι καί διακρίνονταν ἀνάμεσα στούς ὁμοτέχνους τους ἀπ' τήν Ἡπειρο, ἀλλά καί ἀπ' τήν Δυτική Μακεδονία καί τήν περιοχή τοῦ Αἰθροπόταμου. Ἡ καλλιτεχνική τους δραστηριότητα ἐκτείνεται σέ δύο καί πλέον αἰῶνες. Τά ἀξιολογότερα ὡστόσο ἔργα τούς ἀνάγονται στόν 19ο αἰῶνα. Οἱ ξυλογλύπτες ἀνήκαν σέ μία οἰκογένεια γνωστή μέ τό ὄνομα Σέχη. Ἀπ' αὐτή τήν οἰκογένεια εἶχαν τή ρίζα τους καί οἱ Βούρηδες. Ἡ οἰκογένεια Σέχη ζοῦσε στό χωριό ἀπ' τό τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα καί πολλά μέλη της εἶχαν τό ἐπώνυμο Ταλιαδόρος, Ταλιαδοῦρος ἢ Σκαλιστής.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά δοῦμε τό γενεαλογικό δέντρο τῆς οἰκογένειας Σέχη, ὅπως τό δημοσίευσε ἡ Αἰκατερίνη

15. Αἰκατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη, ὅπ. παρ., σελ. 62.

11. 'Ο Μάρκος Ταλιαδόρος.

Πολυμέρου-Καμηλάκη. «Ο Αναστάσιος, γνωστός ως Μαστρο-Κώστας, έζησε από τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα ὡς τὰ μέσα τοῦ 19ου. Παιδιά του ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος, γνωστός ὡς Κωτούλας, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Δημήτριος πού διατήρησε καὶ τὸ ἐπώνυμο Σέχης. Καὶ οἱ τρεῖς ἔζησαν καὶ ἐργάσθηκαν περίπου μέχρι τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα (δηλ. τοῦ 19ου). Εἰδικότερα

12. Ὁ Βασίλειος Σκαλιστής

ὁ Κωτούλας, σύμφωνα μέ τήν προφορική παράδοση, ἦταν μέγας καλλιτέχνης καὶ ἱεροψάλτης. Ἀπό τὰ πέντε παιδιά του μόνο ὁ Βασίλειος (1881-1943), γνωστός μέ τὸ ὄνομα Βασιλάκης, συνέχισε τήν οἰκογενειακή καλλιτεχνική παράδοση, τήν ὁποία μετέδωσε στά τρία παιδιά του πού ἀσχολοῦνται μέχρι σήμερα ἐπαγγελματικά μέ τήν ξυλογλυπτική. Ἀπό αὐτά ὁ Κωνσταντῖνος ζεῖ καὶ ἐργάζεται στό Ἐπταχώρι Καστοριάς. Ὁ Γεώργιος ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐπιπλοποιοῦ στό Ἄγρινιο. Ὁ Χαράλαμπος ἢ Λάμπρος, ὕστερα ἀπό περιπλάνηση μεταξύ Γοργοποτάμου, Ἰωαννίνων, Ἄγρινίου καὶ Ἀθηνῶν

13. Ο Άγγελος Βούρης (καθήμενος), ο Άλέξης Βούρης
καί η Εύγενία, σύζυγος του Άλεξάνδρου Βούρη.

14. Ο Άλέξανδρος Βούρης και η αδελφή του
Εύγενία Παπαθεμιστοκλέους.

15. Ο Άλέξανδρος Βούρης με τή Φρειδερίκη Ρούμελη.

16. Ο ξυλογλύπτης
 ιερέας
 Κωνσταντίνος
 Β. Σκαλιστής.

ἔχει ἐγκατασταθεῖ τὰ τελευταῖα χρόνια στὰ Ἰωάννινα. Ὁ τελευταῖος εἶναι ὁ πῖο πιστός στήν καλλιτεχνική παράδοση τῆς οἰκογένειας, χωρίς ὥστόσο νά μπορεῖ νά φθάσει τὰ καλλιτεχνικά ἐπιτεύγματα τῶν προγόνων του. Ὁ Ἰωάννης δίδαξε τήν τέχνη στό γιό του Νικόλαο (1884-1963) καί ὁ Δημήτριος στό γιό του Μάρκο, πού παντρεύτηκε καί ἔζησε στό Δίλοφο (παλ. Σοποτσέλι) τοῦ Ζαγορίου καί ἐργάστηκε κυρίως στὰ Ζαγοροχώρια. Οἱ ἀπόγονοί του δέν συνέχισαν τήν ξυλογλυπτική τέχνη. Ὁ γιός του Ζήσης ἔγινε γεωργός καί ὁ ἐγγονός του Δημήτριος ράφτης»¹⁶.

16. Ὁπ. παρ., σελ. 20.

γ'. Πού έδρασαν

Οί ξυλογλύπτες τοῦ Τουρνόβου εἶχαν καλό ὄνομα, γι' αὐτό καί ἡ δραστηριότητά τους προεκτάθηκε καί πέρα ἀπ' τό στενό χῶρο τῆς Ἡπείρου. «Ἡ ἀκτινοβολία τῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης τῶν ταλιαδόρων τοῦ Τουρνόβου δέν περιορίστηκε μονάχα στήν Ἡπειρο, ἀπό τόν Ἀμβρακικό μέχρι τήν Πρεμετή καί τό Ἀργυρόκαστρο, ἀλλά ἐπεκτείνεται καί στή Δυτική Μακεδονία, στή Θεσσαλία, στή Θράκη καί σέ πολλά νησιά. Δείγματα τῆς ὑπέροχης τέχνης των ξεπέρασαν καί τά ὅρια τῆς Ἑλλάδος, δεδομένου ὅτι στολίζουν ἐκκλησίες στήν Βουλγαρία, στή Σερβία, στήν Ἀλβανία καί στή Ρουμανία. Πολλές ἐκκλησίες τῆς Φιλιππούπολης καί τῆς Στενημάχου τῆς Βουλγαρίας ἀνακαινίστηκαν μέ ἔξοδα τῶν ἐκεῖ ἐλληνικῶν κοινοτήτων καί μέ Ἡπειρῶτες τεχνίτες κατά τόν 18ο καί 19ο αἰώνα, πρὶν οἱ ἐλληνικές καί ἀκμάζουσες αὐτές περιοχές περιέλθουν στήν βουλγαρική κυριαρχία»¹⁷.

δ'. Ἔργα Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν

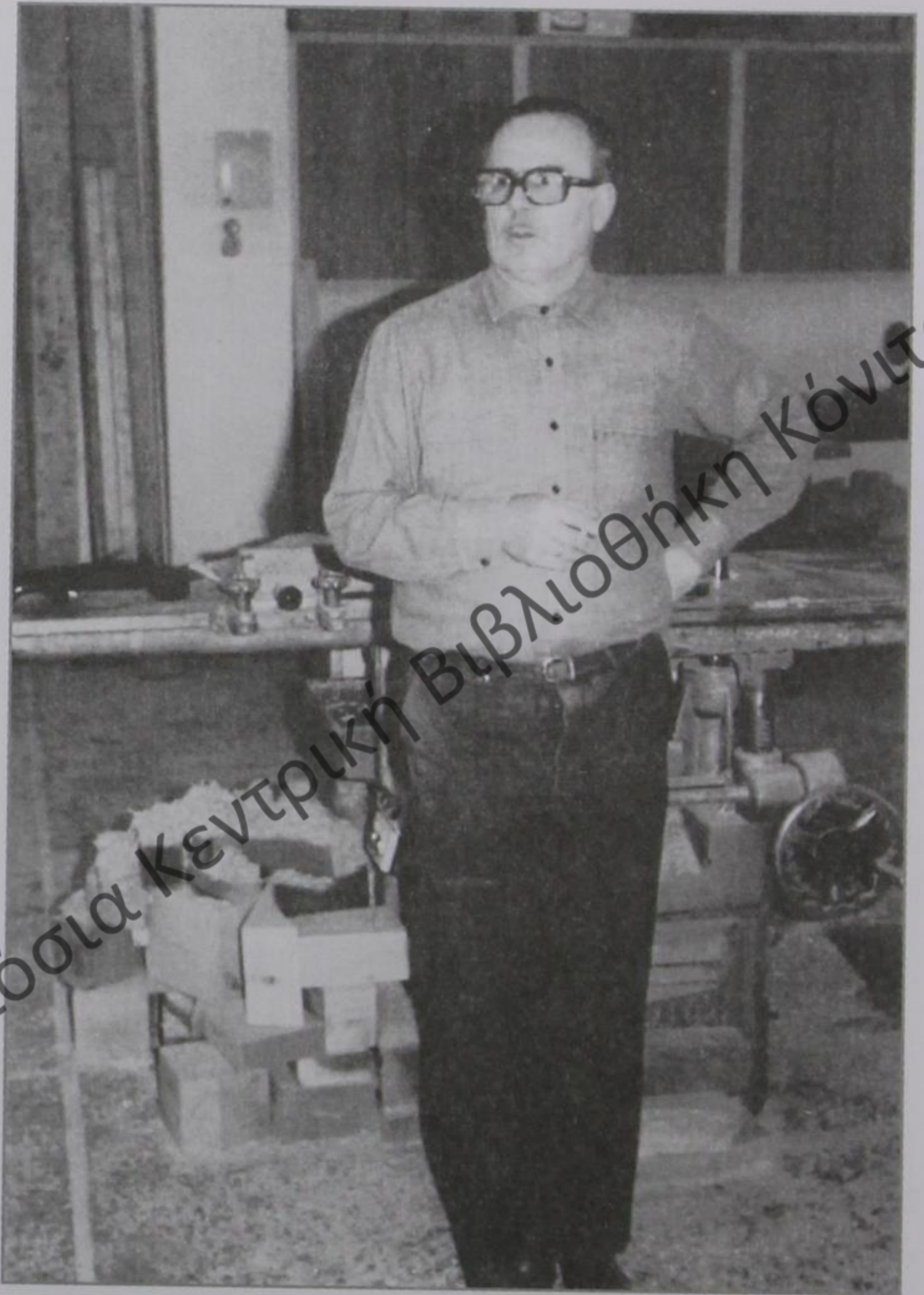
Ἡ Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη ἔχει συντάξει ἕναν κατάλογο μέ ἔργα ξυλογλυπτῶν τοῦ Τουρνόβου¹⁸,

17. Ὅπ. παρ., σελ. 17.

18. Ὅπ. παρ., σελ. 65-67.

17. Ο Χαράλαμπος Β. Σκαλιστής.

Ο ξυλογλύπτης Γεώργιος Β. Σκαλιστής.

Ευλόγλυπτο τοῦ Γεωργίου Β. Σκαλιστῆ.
Λουτράκι 1938.

Ο Γεώργιος Β. Σκαλιστής με τόν υιό του Απόστολο,
συνεχιστή τῆς εὐλογλυπτικῆς τέχνης.

Ἡ παράδοση συνεχίζεται.

Ευλόγλυπτος ἄμβωνας ἔργο τοῦ Γεωργίου Β. Σκαλιστῆ.

18. 'Ο Χρήστος Κ. Σκαλιστής, άπ' τούς τελευταίους
ξυλογλύπτες τουΰ Τουρνόβου.

19. Ο Δημήτριος Χ. Σκαλιστής,
ταξιδεμένος στην Αύστραλία.

Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

20. Ο Δημήτριος Στ. Γράβος, μαθητής στην ξυλογλυπτική τέχνη του Γεωργίου Β. Σκαλιστή.

τον οποίο χρησιμοποιώ εδώ ως οδηγό. Παράλληλα μεταφέρω και περιγραφές μερικῶν ἔργων ἀπό εἰδικούς ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖες εἶναι χρήσιμες γιά τόν ἀπαιτητικό ἀναγνώστη.

Κατά τήν πρώτη περίοδο τῆς δραστηριότητος τῶν ξυλογλυπτῶν ἔχουμε σπουδαῖα ἔργα. Ἐξί εἶναι οἱ μαστόροι πού διακρίνονται. Ὁ Ἀναστάσιος (Τάσης), ὁ Κωτούλας καί ὁ Δημήτριος, ὁ Νικόλαος Σκαλιστής, ὁ Μάρκος Σκαλιστής καί ὁ Βασίλειος Ταλιαδόρος.

21. Η ιερά μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου (Ίακώβου) Δολιανῶν.

Στόν Ἀναστάσιο ἀποδίδονται τά ἀκόλουθα ἔργα:

1. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό μοναστήρι τῶν Δολιανῶν Ἰωαννίνων, τό ἐπονομαζόμενο τοῦ Ἰακώβου. Εἶναι ἐξαιρετικῆς τέχνης μέ ἀπλά διακοσμητικά μοτίβα. Σύμφωνα μέ τήν παράδοση Τουρνοβίτες ξυλογλύπτες, κυνηγημένοι ἀπ' τόν Ἀλή Πασᾶ κατέφυγαν στό μοναστήρι, ὅπου ἔμειναν γιά ἕνα σχεδόν χρόνο. Κατά τό διάστημα αὐτό «καί ἀπό εὐγνωμοσύνη γιά τή σωτήρια φιλοξενία σκάλισαν τό τέμπλο»¹⁹.

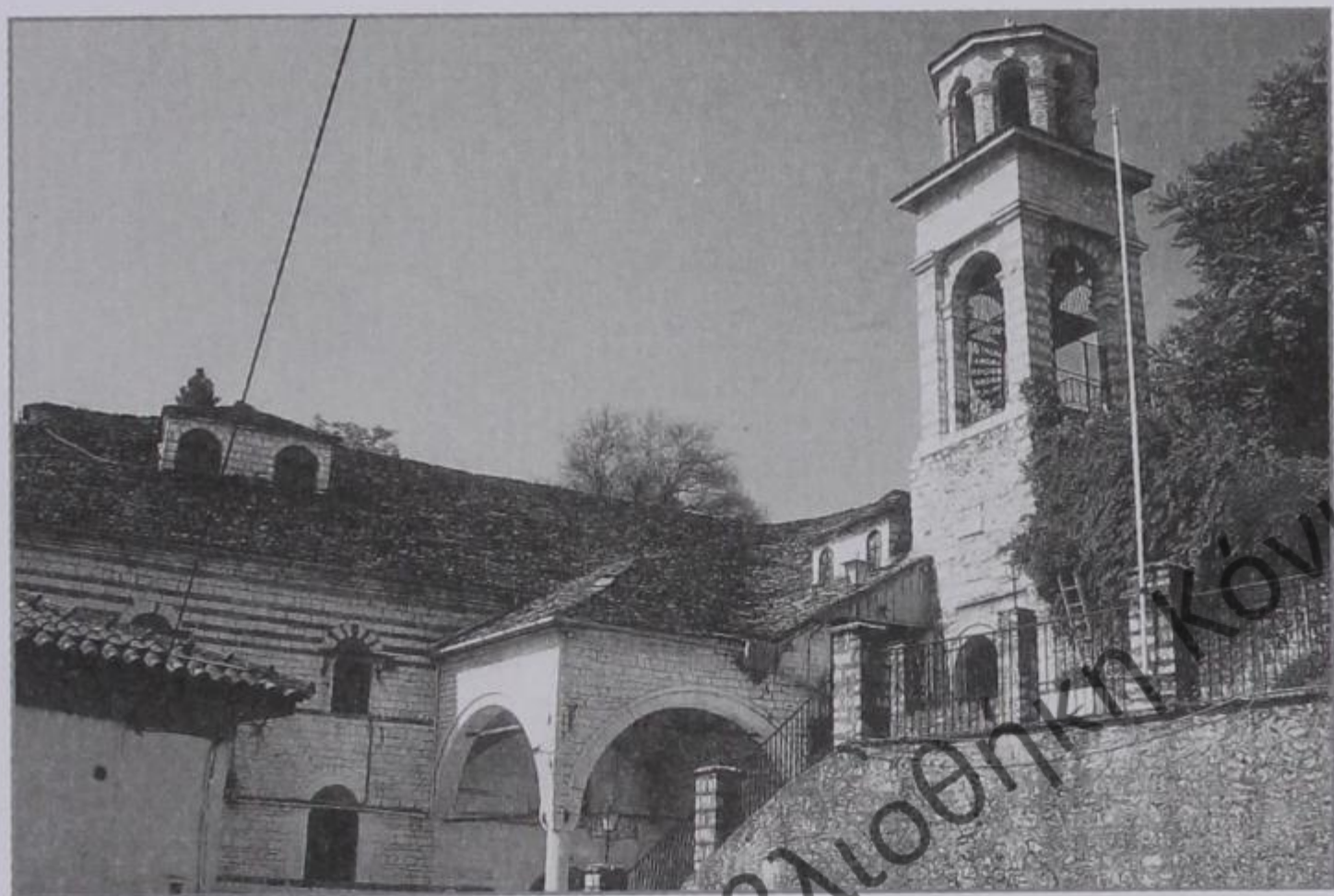
2. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων. Πρόκειται γιά τό μητροπολιτικό ναό. Ὁ

19. Ὅπ. παρ., σελ. 24.

22. Επίθυρο ωραίας πύλης στό τέμπλο τῆς μονῆς Ἰακώβου Δολιανῶν. Ἄπ' τά ἀρχαιότερα ἔργα τῶν Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν.

Κώστας Π. Βλάχος, πού ἔχει γράψει τήν ἱστορία τοῦ ναοῦ, ἀναφέρει καί τά ἐξῆς ἐνδιαφέροντα γιά τοὺς ξυλογλύπτες καί τό τέμπλο πού ὑπάρχει: «Κόσμημα τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἰωαννίνων εἶναι τό τέμπλο του, ἀλλά καί ὁ δεσποτικός θρόνος καί ὁ ἄμβων. Σύμφωνα μέ τήν παράδοση, ἡ ἐπιτροπή ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ προκειμένου νά ἀναθέσει τήν κατασκευή τοῦ τέμπλου στοὺς καλύτερους τεχνῖτες, διενήργησε ἕνα εἶδος διαγωνισμοῦ ἀνάμεσα σέ Κονιτσιῶτες (Τουρνοβίτες) καί Μετσοβίτες τεχνῖτες, οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν

23. Ὁ μητροπολιτικός ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου
στά Ἰωάννινα, μέ τό περίφημο τέμπλο.

νά δώσουν δείγματα τῆς δουλειᾶς τους. Ἔτσι ἀνέθεσαν στοὺς μέν Τουρνοβίτες τήν κατασκευή τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου, στοὺς δέ Μετσοβίτες τήν κατασκευή τοῦ ἄμβωνος. Ἡ ἐπιτροπή θεώρησε καλύτερη τήν ἐργασία τῶν Τουρνοβιτῶν καί ἀνάθεσε σ' αὐτούς τήν κατασκευή τοῦ τέμπλου. Ἡ ἐπιλογή τους, ὅπως θά ἰδοῦμε, δικαιώθηκε πλήρως.

»Τό εἰκονοστάσι λοιπόν εἶναι ἔργο τεσσάρων ξυλογλυπτῶν ἀπό τό Τούρνοβο (νῦν Γοργοπόταμος) Κόνιτσας, τοῦ Ἀναστασίου, (Μαστρο-Τάση) Σκαλιστῆ καί τῶν γυιῶν του Κωνσταντίνου (Κωτούλα), Γιάννη καί Δημήτρη, τῶν ὁποίων τό πραγματικό οἰκογενειακό ὄνομα ἦταν Σέχη.

24. Ὁ δεσποτικός θρόνος στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων. Ἔργο Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν.

»Έργο τῶν ἰδίων λαϊκῶν καλλιτεχνῶν, πού ἀναλάμβαναν κάθε εἶδους ξυλογλυπτική ἐργασία, διέπρεπαν ὅμως στή φιλοτέχνηση τῶν τέμπλων, εἶναι καί τό τέμπλο τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Πρέβεζας, καθώς καί πολλῶν ἄλλων ναῶν τῆς περιοχῆς Πωγωνίου καί Βορείου Ἡπείρου.

»Τό τέμπλο τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἶναι ρυθμοῦ μπαρόκ, μιᾶς τεχνοτροπίας, πού ἀναπτύχθηκε στή Δ. Εὐρώπη μετά τήν Ἀναγέννηση κυρίως στή γλυπτική καί τήν ἀρχιτεκτονική καί τῆς ὁποίας κύριο χαρακτηριστικό εἶναι ὁ φόρτος τῶν προσώπων καί ἡ ποικιλία τῶν διακοσμήσεων.

»Πράγματι εἶναι ἐντυπωσιακός ὁ πλοῦτος τῶν μορφῶν, ἀλλά καί τῶν σχημάτων πού λαϊκοί καλλιτέχνες ἀντλοῦν ἀπό τό φυτικό καί ζωϊκό βασίλειο, καί (κατ' ἀποκλειστικότητα στήν περίπτωσή μας) ἀπό τήν Καινή Διαθήκη. Τά ἀνάγλυφα τῶν κρινοειδῶν φυτῶν περιελλίσσονται καί διαπλέκονται κατά τρόπο θαυμαστό. Οἱ μορφές καί οἱ παραστάσεις διακρίνονται γιά τήν ἐξαιρετική πλαστικότητα καί ἀναγλυφικότητα καί μολονότι προδίδουν τήν ἐπίδραση (πού παρατηρεῖται ἰδίως στούς Ἡπειρώτες καί Μακεδόνες τεχνίτες πού ταξιδεύουν στή Βιέννη καί τήν Ἰταλία) δυτικῶν προτύπων, δείχνουν μαζί καί τήν καλλιτεχνική ἱκανότητα καί τήν αὐθεντική δημιουργία τῶν Σκαλιστήδων μέ ἓνα ἰδιαίτερο ὕφος λαϊκοῦ χαρακτήρα.

»Κορμοί καί κλαδιά δέντρων ἀρκετῶν μέτρων ἔχουν δουλευτεῖ καί στήν ἐπιφάνεια, ἀλλά καί στό

βάθος, μέ επίμονή καί ύπομονή καί προπαντός μέ μεράκι, τέτοιο πού διέθεταν οί παλιοί τεχνίτες, γιά νά οργανωθεί αὐτό τό ἐκπληκτικό σύνολο καί νά φιλοτεχνηθεῖ αὐτός ὁ πλούσιος διάκοσμος.

» Ἐγγραφές τῆς καταβολῆς τῶν δόσεων στούς τεχνίτες καταχωρίζονται στό οἰκεῖο κατάστιχο μόνο κατά τά ἔτη 1835-36. Τό ποσό, σύμφωνα πάντα μέ τίς ὑπάρχουσες καταχωρίσεις, πού καταβλήθηκε «τῷ Ἀναστασίῳ ταλεδούρῳ», προφανῶς ὡς ἐπικεφαλῆς τοῦ συνεργείου, ἀνερχόταν σέ 10.000 γρ. Δυστυχῶς ἀπό τά ὑπάρχοντα στοιχεῖα δέν μπορεῖ νά προσδιορισθεῖ οὔτε ὁ χρόνος ἔναρξης οὔτε ὁ χρόνος λήξης τῶν ἐργασιῶν γιά τήν κατασκευή τοῦ τέμπλου. Οὔτε μπορεῖ νά λεχθεῖ μέ βεβαιότητα, ἀν τό παραπάνω ποσό τῶν 10.000 γρ. εἶναι ἡ συνολική ἀμοιβή τοῦ 4μελοῦς συνεργείου. Στίς 8 Φεβρουαρίου 1838 οἱ ἐπίτροποι καταβάλλουν στόν «χαλκιά» 300 γρ. «διά τά σιδερικά τοῦ τέμπλου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου τῆς Μητροπόλεως».

» Στά 1947 ὁ Χαράλαμπος Σκαλιστής “ΕΚ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ/ΚΟΝΙΤΣΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ...” φιλοτέχνησε “σύμφωνα μέ τό παλιό σχέδιο”, τά βημόθυρα (“παρπόρτια”) τοῦ Β καί Ν κλίτους τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Καί τό κοινό ἀκόμα μάτι εὐκόλα διακρίνει τή διαφορά στήν ποιότητα τῆς ἐργασίας τοῦ Χαράλαμπου καί ἐκείνης τῶν προγόνων του...

» Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα παρατηροῦνται ἀκόμα καί στά ψηλότερα τῶν τέμπλων τρεῖς ἢ τέσσερις

σειρές εικόνων. Στο ναό του Ἁγ. Ἀθανασίου υπάρχουν δύο ζώνες εικόνων. Τήν πρώτη ζώνη κατέχουν οἱ δεσποτικές εἰκόνες. Εἶναι ρωσικῆς τέχνης, δωρεά τῆς ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων. Τή δεύτερη ζώνη καλύπτει τό δωδεκάορτο»²⁰.

3. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου Λάρισσας. Δέν ὑπάρχει σήμερα. Ἔχει καταστραφεῖ ἀπό πυρκαγιά.

4. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαλαμάμπους Πρέβεζας. Ἀναλυτική περιγραφή τοῦ τέμπλου ἔχει κάνει ὁ Τριαντάφυλλος Ἀπ. Σιούλης, ὅπου θαυμάζει κανεῖς τή δομή καί τή θεματολογία του. Εἰδικότερα γράφει: «Ἡ ποιότητα τῆς κατασκευῆς τοῦ ἔργου, ἡ δομή του, ἡ τεχνική του ἐκτέλεση ἀλλά καί ἡ θεματογραφία, ἐντυπωσιάζουν καί ὑποβάλλουν τόν θεατή. Σίγουρα αὐτό ἀποτελεῖ σκοπό τῆς τέχνης τεχνιτῶν μέ μεράκι, πού γνωρίζουν πολύ καλά τή δουλειά τους καί οἱ ὁποῖοι μᾶς δίνουν ἕνα ἄρτιο καί τέλειο, ἀπό αἰσθητική ἄποψη, ἔργο, πραγματικό κειμήλιο. Οἱ καινοτομίες τίς ὁποῖες παρουσιάζει τό τέμπλο καθώς καί οἱ ἐπιδράσεις πού δέχεται ἀπό τά Ἐπτάνησα, εἶναι τέτοιες καί τόσες ὥστε αὐτό νά θεωρεῖται ὡς μοναδικό. Μέ βάση τά στοιχεῖα μπαρόκ καί ροκοκό πού ὑπάρχουν σ' αὐτό,

20. Ὁ μητροπολιτικός ναός Ἰωαννίνων, ἄρθρο στό Ἡπειρωτικό Ἡμερολόγιο 1991, σελ. 382-383.

τή χρήση τῶν κεταμπέδων, τή δομή, τήν τεχνική ἐκτέλεσης καί τή θεματογραφία, τοποθετοῦμε χρονολογικά αὐτό στά τέλη τοῦ 18ου. Σ' αὐτό συνηγοροῦν καί οἱ διάφορες χρονολογίες πού ἐντοπίσαμε στό τέμπλο, στίς δεσποτικές εἰκόνες καί στά θωράκια»²¹.

5. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Βόνιτσας. Κοσμεῖται ἀπό σκηνές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Ἀθανάσιος Παλιούρας ἀποδίδει τό τέμπλο σέ ἐπτανησιακό ἐργαστήρι.

6. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Αἰτωλικοῦ. Εἶναι ἔργο ἔμπειρου τεχνίτη καί ἔχει πλούσιο διάκοσμο.

7. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν Αἰτωλικοῦ. Εἶναι ἐντυπωσιακό ἔργο, μέ πυκνό βαθύ σκάλισμα καί μέ δεκαοχτώ μικρές εἰκόνες (σέ δύο σειρές) Ἀποστόλων καί δωδεκάορτου. Τό 1930 ὁ Βασίλειος Σκαλιστής ἔκανε ἕνα τμήμα τοῦ παλαιοῦ τέμπλου πού εἶχε καταστραφεῖ.

8. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου Γηρομερίου²². Ὁ Τριαντάφυλλος Ἀπ. Σιούλης κάνει λεπτομερή περιγραφή τοῦ τέμπλου, τό ὁποῖο χρονολογεῖ

21. Ὁ ξυλόγλυπτος διάκοσμος τῶν ἐκκλησιῶν στήν Ἥπειρο καί οἱ τεχνίτες τοῦ ξύλου. Μεταβυζαντινή περίοδος, σελ. 118.

22. «Στή ΝΔ πλαγιά τοῦ Φαρμακοβουνιοῦ (1.240 μ.), πάνω ἀπό τό δρόμο πού ὁδηγεῖ ἀπό τίς Φιλιάτες στόν Τσαμαντά, καί σέ

ἀπ' τό 1824. Μεταφέρω ἐδῶ τρία ἐνδιαφέροντα ἀποσπάσματα:

«Τό τέμπλο εἶναι ἐντυπωσιακό. Ὁ γλυπτός καί γραπτός διάκοσμός του σώζεται σέ πολύ καλή κατάσταση. Ψηλά δεσπόζουν τά λυπηρά μέ τούς δράκοντες, τά φανταστικά ζῶα καθώς καί τά ἐπιβλητικά πουλιά. Ὁ θριγκός μέ τίς τρεῖς διακοσμητικές ζῶνες του μοιάζει βαρυφορτωμένος καί κλίνει ἐλαφρά πρὸς τόν κυρίως ναό. Τά θωράκια ἐπίσης φέρουν πλούσιο διάκοσμο, ὁ ὁποῖος εἶναι συμπαγῆς στά μεγάλα, διάτρητης δέ τεχνικῆς στά μικρά. Πλούσιος εἶναι ὁ γλυπτός διάκοσμος καί στά στυλώματα τοῦ τέμπλου, στά ὁποῖα πατᾶ τό γεῖσο τοῦ θριγκοῦ, ἀλλά καί στά τύμπανα τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων, ὅπου ὁ διάκοσμος εἶναι διάτρητης τεχνικῆς. Τά ἐπίθυρα τῶν δύο ἀνοιγμάτων τοῦ τέμπλου καθώς καί τά βημόθυρα τῆς Ὠραίας Πύλης, φέρουν ἐξίσου ἀξιόλογο γλυπτό διάκοσμο»²³.

«Συνδύαζεται στό τέμπλο ἡ τεχνική τοῦ βαθιοῦ ἀνάγλυφου (στό θριγκό κ.ά.) μέ τήν πρόστυπη (στά

μικρή ἀπόσταση ἀπό τό χωριό Γηρομέρι, βρίσκεται ἓνα ἀπό τά μεγαλύτερα, ἀρχαιότερα καί πιό φημισμένα μοναστήρια, ὄχι μόνο τῆς Θεσπρωτίας, ἀλλά ὁλόκληρου τοῦ Ἑπειρωτικοῦ χώρου. Πρόκειται γιά τή Μονή Γηρομερίου, ἡ ὁποία ἰδρύθηκε ἀπό τόν Ὅσιο Νεῖλο τόν Ἐριχιώτη κατά τό τέλος τοῦ 13ου ἢ τίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰῶνα καί εἶναι ἀφιερωμένη στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου» (Δημήτρη Καμαρούλια, *Τά μοναστήρια τῆς Ἠπείρου*, τόμ. Β', 1996, σελ. 9).

23. Ὁ ξυλόγλυπτος διάκοσμος τῶν ἐκκλησιῶν στήν Ἠπειρο καί οἱ τεχνίτες τοῦ ξύλου. *Μεταβυζαντινή περίοδος*, σελ. 122-123.

φυλλώματα τῶν κιλλιβάντων, τό ἀνάγλυφο πλαίσιο τῆς Ὠραίας Πύλης κ.ά.) ἀλλά καί ἡ διάτρητη τεχνική (στά τύμπανα, ἐπίθυρα, θριγκό, βημόθυρα). Τό ἐπιχρύσωμά του σώζεται σέ πολύ καλή κατάσταση, ἄν καί σέ πολλά σημεία ἔχει προστεθεῖ σέ πολλά στρώματα μπρουτζίνα (μπρουτζόσκονη)»²⁴.

«Πρόκειται τελικά γιά ἕνα ἔργο πού φανερώνει τεχνίτες ἔμπειρους, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν πολύ καλά τή δουλειά τους, τηροῦν πιστά τήν παράδοση ὡς πρὸς τή δομή καί τή θεματολογία καί τολμοῦν νά φιλοτεχνήσουν νέες σέ σύλληψη παραστάσεις»²⁵.

9. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στά Ἄνω Πεδινά Ζαγορίου.

10. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στά Ἄνω Ραβένια. Ἀξιόλογο κι ἐντυπωσιακό²⁶.

Στους Κωτούλα καί Δημήτριο ἀποδίδονται: τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου Πενταλόφου

24. Ὅπ. παρ., σελ. 127.

25. Ὅπ. παρ., σελ. 128.

26. Σέ πρόσφατη ἐπίσκεψή μου στό ναό ἔμεινα κατάπληκτος. Τό τέμπλο ἔχει βαθύ, πυκνό καί λεπτό σκάλισμα. Εἶναι ἄβαφο κι ἔχει πολλές ὁμοιότητες μέ τό τέμπλο τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ τῆς Γεννήσεως Θεοτόκου Δολιανῶν καί τό τέμπλο τῆς μονῆς τοῦ Ἰακώβου ἐπίσης στά Δολιανά. Εἶναι καί τά τρία τῆς ἴδιας ἐποχῆς, ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα καί ἴσως τῶν ἰδίων τεχνιτῶν. Χρειάζεται εἰδικότερη μελέτη τό θέμα.

Βοΐου, εικόνοστάσι στή μητρόπολη Κορυτσᾶς καί τέμπλο σέ ναό τοῦ Γαλαξιδίου. Δούλεψαν ἐπίσης στό Λεσκοβίκι τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Στό Νικόλαο Σκαλιστή ἀποδίδονται: τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Πληκάτι Κονίτσης (προφανῶς τοῦ παλαιοῦ ναοῦ, πού σήμερα δέν ὑπάρχει), τέμπλα στήν Κουνοπίνα, Λεπενοῦ καί Μπαμπαλιό τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, προσκυνητάρι στή Μητρόπολη Ἀγρινίου καί ἄμβωνας, θρόνος καί προσκυνητάρι στό Παναιτώλιο.

Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρω τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἀσημοχωρίου Κονίτσης, χωριό γειτονικό μέ τό Γοργοπόταμο. Δυστυχῶς μέχρι τώρα κανένας ἀπ' τοὺς μελετητές δέν τό ἔχει ἐπισημάνει. Γιά τό τέμπλο αὐτό ἔχω σημειώσει παλιότερα τό ἑξῆς: «Οἱ Τουρνοβίτες ταλιαδόροι στόλισαν τήν ἐκκλησία μ' ἓνα ἀπό τά ἀξιολογότερα ἔργα τῆς τέχνης τους. Ὑπάρχουν στό τέμπλο ὀχτώ δεσποτικές εἰκόνες καί δεκαεννιά

25. Ἐπίθυρο ὠραίας πύλης στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Ἀσημοχώρι Κονίτσης. Ἔργο Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν.

26. Θωράκιο τουῦ τέμπλου στό ναό
τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Ἀσημοχώρι Κονίτσης.

μικρές. Οί κολωνίτσες τουῦ τέμπλου εἶναι ἀπλές καί καταλήγουν σέ ὁμορφα κιονόκρανα καί ἀπό πάνω σέ μεγαλόπρεπη στάση στέκεται ἀπό ἕνα ἀετός. Ὑπάρχουν ἐνδιαφέρουσες παραστάσεις. Μέ περισσό μεράκι εἶναι σκαλισμένα τά βημόθυρα καί ἡ ἄμπελος πάνω ἀπό τίς δεσποτικές εἰκόνες, ἡ ὁποία εἶναι λεπτοδουλεμένη καί κουφωτή. Ὁ μακαρίτης Κώτσιος Τάτσης μου εἶχε πει ὅτι, ὅταν ἦταν παιδί, κουβαλοῦσε μαζί μέ τούς συνομήλικούς του τά κομμάτια τοῦ τέμπλου ἀπό τό Τούρνοβο»²⁷. Τό 2006, ὅταν ἀνακαινίστηκε ὁ ναός τῆς Παναγίας καί ἄλλοι μου καθάρισα τό τέμπλο, στά λυπηρά ἐπάνω διάβασα δύο ἐνδιαφέρουσες ἐπιγραφές. Συγκεκριμένα στό εἰκονίδιο τῆς Παναγίας γράφει:

«Ἐπιτροπευόντων κ. Γιαννούλη
Βασιλείου καί κ. Δημητρίου Ἰω.
Γεωργάκη 1894».

Ἐπίσης στό εἰκονίδιο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου γράφει:

«Διά χειρός Παύλου Ἰω. 1894».

Ἐπίσης τῆς ἐπιγραφῆς ἐπίσης ἐπισημάνει.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καί τό τέμπλο τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στόν Ἀμάραντο Κονίτσης, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται ἀπ' τό 1889. Ἔχω προσέξει ὅτι πάρα πολλά μοτίβα εἶναι ἴδια μέ τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας τοῦ Ἀσημοχωρίου, γεγονός πού μᾶς ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι καί αὐτό εἶναι ἔργο τῶν

27. Τό Λισκάτσι τῆς Κονίτσης, 1985, σελ. 54-56.

27. Λεπτομέρεια ἀπ' τό τέμπλο τοῦ ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου
στό Ἄσημοχώρι Κονίτσης.

28. Επίθυρο ωραίας πύλης στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στόν Ἀμάραντο Κονίτσης.

Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν, τῆς ἴδιας εποχῆς. Στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στό τέμπλο διάβασα τή χρονολογία 1903.

Στόν Μάρκο Σκαλιστή ἀποδίδεται ἕνα τέμπλο στό Δίλοφο Ζαγορίου.

Ὁ Βασίλειος Ταλιαδόρος ἄφησε σημαντικά ἔργα. Συγκεκριμένα ἀναφέρω προσκυνητάρι καί ἄμβωνα στό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Πυρσόγιαννης, ἐπιτάφιο σέ ναό τῆς Κορυτσᾶς, τέμπλο σέ ναό στούς Γεωργουτσάτες Δροπόλεως τῆς Βορείου Ἡπείρου, θρόνο, ἄμβωνα, προσκυνητάρι, ωραία πύλη στό ναό τῆς Ἁγίας Τριάδος καί στό ναό τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου Ἀγρινίου, θρόνο στούς Παπαδάτες Αἰτωλοακαρνανίας, Γραμματικό καί Ζευγαράκι Μακρύνειας, τμήμα τέμπλου στό ναό τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Αἰτωλικοῦ καί σέ ναούς Ἀμφιλοχίας, Ξηρομέρου, Θέρμου Τριχωνίδος, τέμπλο στό ναό τῆς Παναγίας Ἀγρινίου, ἔργα του ἐπίσης ὑπάρχουν στό Πληκάτι, στή Βούρμπανη καί τίς Χιονιάδες Κόνιτσας,

29. Τμήμα τοῦ θριγκοῦ στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στόν Ἀμάρανο Κονίτσης.

ξυλόγλυπτο ὁμοίωμα τοῦ Γεωργίου Οὐάσιγκτων (Ἀμερική), κασέλα γιά τό συγγραφέα καί ἀκαδημαϊκό Σπύρο Μελά (1930), κάδρο μέ μορφή τοῦ Παντοκράτορα.

Μέ τόν Βασίλειο Ταλιαδόρο κλείνει ἡ πρώτη περίοδος τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τῶν Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν, στήν ὁποία ἀνήκουν τά καλύτερα ἔργα. Ἡ δεύτερη περίοδος ἔχει ὡς πρωταγωνιστές τά παιδιά τοῦ Βασιλείου Ταλιαδόρου.

Ὁ Χαράλαμπος Σκαλιστής φιλοτέχνησε τό τέμπλο στό μοναστήρι Διχονίου Ραδοβιζίου Δωδώνης, τά Βημόθυρα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων, τέμπλα σέ ναούς τῶν χωριῶν Φραγκάδες, Τσεπέλοβο, Λυκόρραχη, Κεράσοβο, Καστάνιανη, Πύργο, Κράψη Ἰωαννίνων, τέμπλα σέ ναούς τῶν χωριῶν Φραγκάδες, Τσεπέλοβο, Λυκόρραχη, Κεράσοβο, Καστάνιανη, Πύργο, Κράψη Ἰωαννίνων, Ραφταναίους Τζουμέρκων, Σίδηρη

Φιλιατῶν, Πολύδροσο Σουλίου, Νικολίτσι, Γαλατά Πρεβέζης, παράσταση τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (ιδιωτική συλλογή στήν Ἀθήνα), εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ «ἐξ Ἰωαννίνων» (Ἁγία Φιλοθέη Ἀθήνας), εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου καί τῆς προσευχομένης Παναγίας (Ἰταλία), ξυλόγλυπτα ταβάνια στή Δράγανη (Ἄμπελιά) καί τό Πολύδροσο τῆς Παραμυθιάς, στό ἀρχοντικό τῆς Φρόσως Ἰωαννίδου στό Τσεπέλοβο Ζαγορίου, στό ἀρχοντικό Γ. Τσόγκα στά Ἰωάννινα καί σέ ἀρχοντικά τῆς Ἀθήνας.

Ὁ ἱερέας Κωνσταντῖνος Σκαλιστής ἐργάστηκε σέ διάφορα μέρη. Μαζί μέ τόν πατέρα του ἔκαναν τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στήν Πυρσόγιαννη Κονίτσης, τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου Ἀγρινίου, ἐπίσης ἐργάστηκε στό ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Σιάτιστας, στό ναό τῆς Ἁγίας Μαρίας στό Τσοτλί Βοΐου, κατεσκεύασε τό δεσποτικό θρόνο στόν Ἅγιο Ἰωάννη Λουτρακίου Κορινθίας, τέμπλα σέ χωριά τοῦ Βοΐου (Πεπονιά, Δρυόβουνο, Πυλώρι) καί σέ χωριά τῆς Καστοριάς (Μοναστήρι Ἁγίου Ἀντωνίου, Ἁγία Παρασκευή, Ἅγιος Γεώργιος) καί σέ πολλά ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Γεώργιος Σκαλιστής, μαζί μέ τόν ἀνεψιό του Δημήτριο Γράβο, ἐργάστηκαν κυρίως στήν Αἰτωλοακαρνανία. Στό Λαδοχώρι τῆς Ἡγουμενίτσας καί στή Νερομάνα Τριχωνίδας ἔκαναν τέμπλα. Διάφορα ἔργα τους ἐπίσης ὑπάρχουν στό παρεκκλήσι τῆς μητροπόλεως στή Σιάτιστα Βοΐου, στό Νεοχώρι Μεσολογγίου, στή

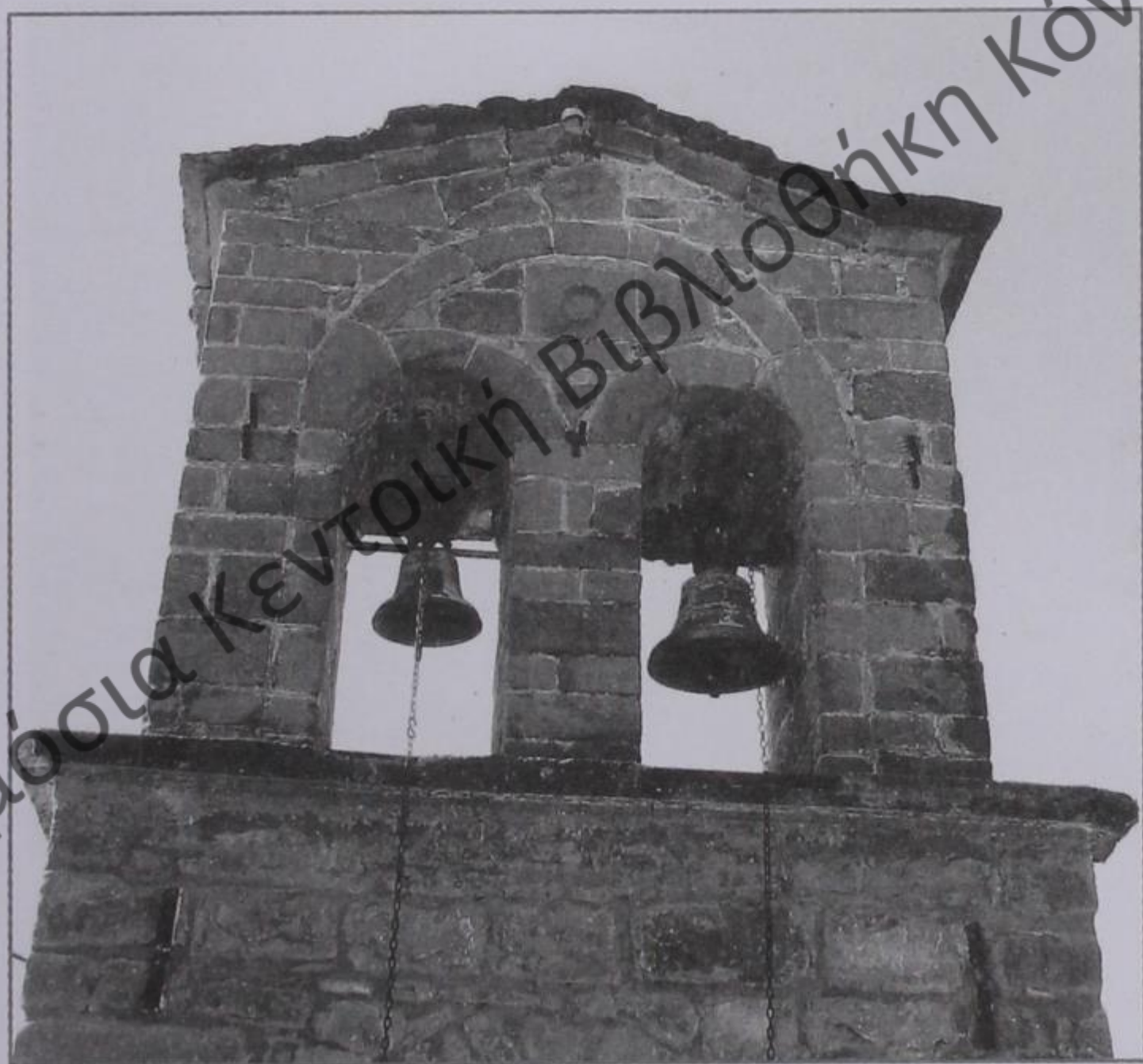
30. Θωράκιο του τέμπλου στο ναό του Αγίου Γεωργίου στον Αμάραντο Κονίτσης.

Γουργιώτισσα Αίτωλοακαρνανίας, στο ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Αίτωλικό (παγκάρι, άμβωνας, προσκυνητάρι, αναλόγια), στους ναούς των Αγίου Γεωργίου και Αγίου Αθανασίου Αγρινίου και στον ναό του Αγίου Σπυρίδωνος Αγρινίου (κουβούκλιο έπιταφίου). Διάφορα έργα τους επίσης υπάρχουν στην Κάτω Μακρινού, στους Παπαδάτες, στη Ματαράγκα κ.ά.

Γιά την οικογένεια Βούρη γνωρίζουμε γενικά ότι εργάστηκε στη Μακεδονία, Άλβανία, Σερβία και Ρουμανία. Όπως και για τον Θεμιστοκλή Παπαγεωργίου ότι έργα του υπάρχουν στην περιοχή του Αγρινίου.

Γ'

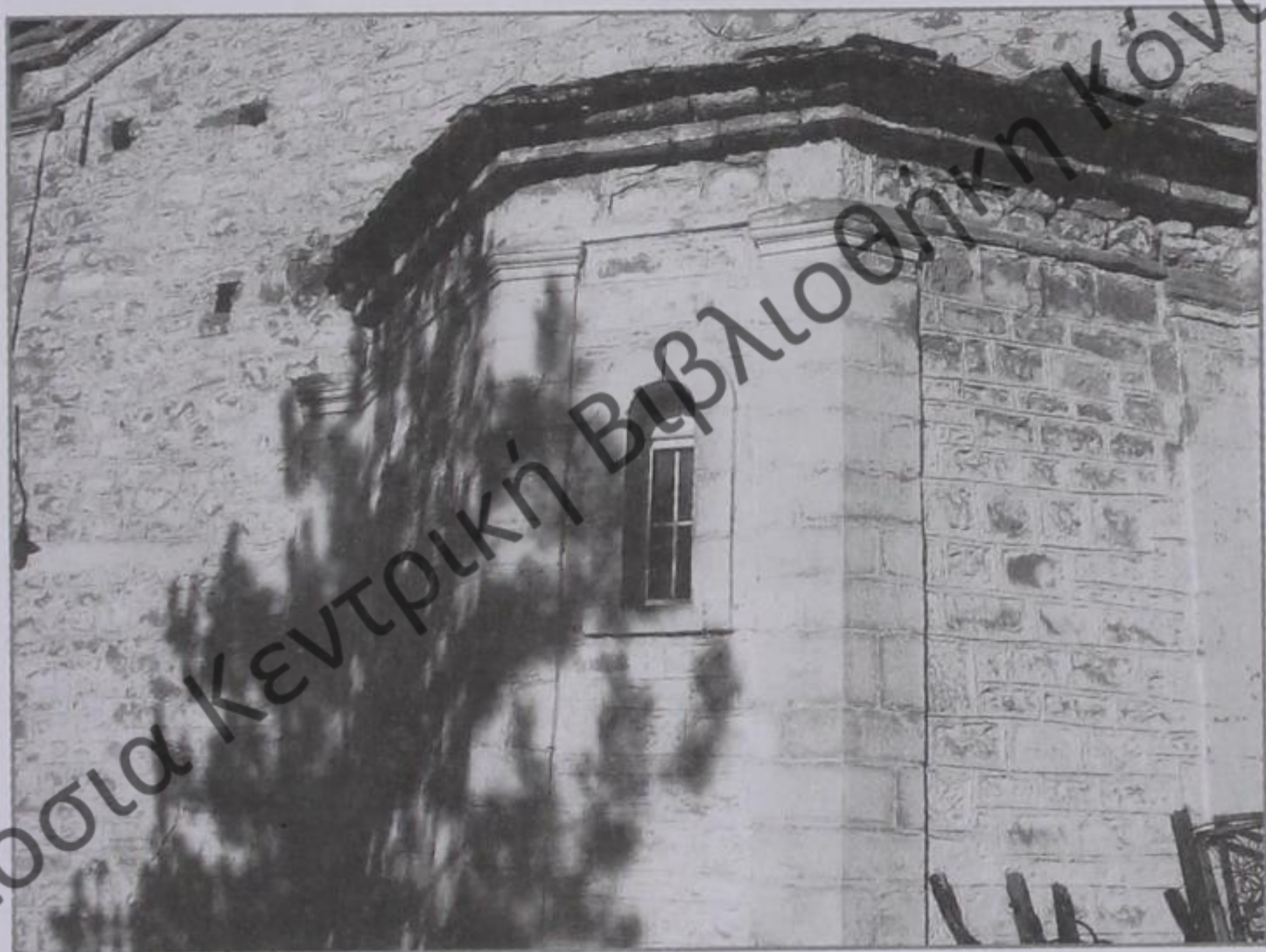
Ο ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

31. Οί καμπάνες τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Ὁ κεντρικός ναός τοῦ χωριοῦ εἶναι νεώτερος. Χτίστηκε τό 1915, στή θέση παλαιότερου, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστραφεῖ. Εἶναι ἀφιερωμένος στήν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου.

32. Ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Παραθέτω μερικά ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πού ἀναφέρονται στήν προσπάθεια τῶν κατοίκων νά ξαναχτίσουν τό ναό τους καί νά διευκολυνθοῦν ἀπ' τίς ἀρμόδιες ἀρχές.

1ο ἔγγραφο

Ἀριθ. Πρωτ. 226

Πρός τήν Α. Σεβασμιότητα

τόν Μητροπολίτην ἡμῶν

Ἅγιον Βελλᾶς καί Κονίτσης

κ.κ. Σπυρίδωνα

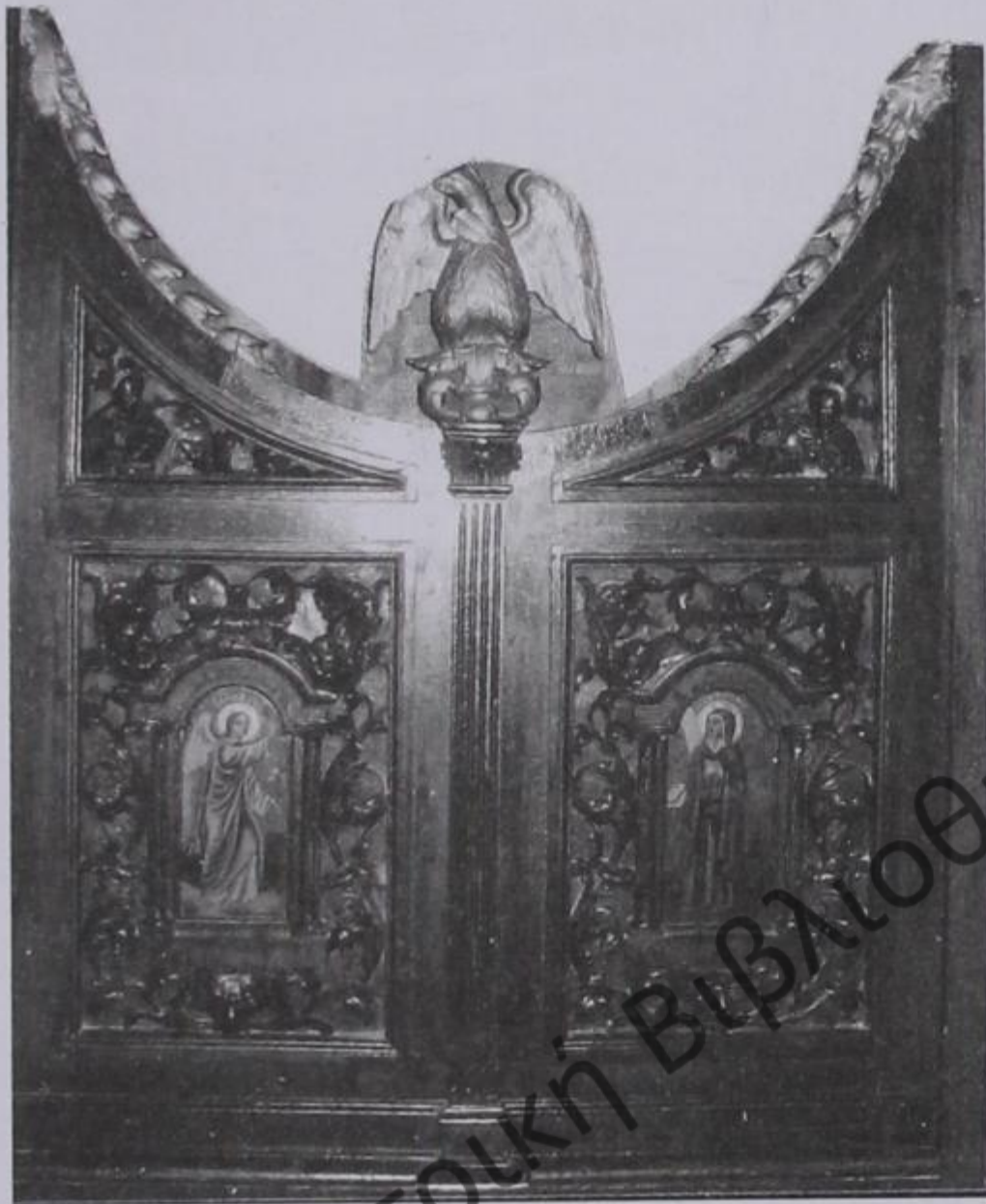
Εἰς Κόνιτσαν

Εὐσεβάστως ὑποβάλλομεν τῇ ὑμετ. Σεβασμιότητι ὅτι ἀπό τινος ἠρξάμεθα ἀνεγείροντες ἐκ θεμελίων τήν ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου σεμνυνομένην ἱεράν ἡμῶν ἐκκλησίαν, ἣτις ὡς ἐκ τῆς πολυχρονιότητος ἠπεῖλει πτῶσιν καί καταρρευσιν.

Ἐπειδή ὅμως, ὡς γνωστόν τῇ ὑμετ. Σεβασμιότητι, ἡ Κοινότης ἡμῶν στερεῖται κοινοτικῶν πόρων τό δέ μέγα καί ἱερόν τοῦτο ἔργον θά ἀποπερατωθῇ, Θεοῦ εὐδοκούντος, δι' ἐράνων καί προσωπικῆς τῶν κατοίκων ἐργασίας.

Ἐπειδή δέ ἔχομεν ἀνάγκην εἴκοσι πέντε κυβικῶν μέτρων ξυλείας, ἐν δέ τῷ δάσει τῷ εὐρισκομένῳ ὑπερθεν τοῦ πλησίον χωρίου Λισκάτσι ὑπάρχει ἀρκετή τοιαύτη, ὥστε νά ἐπαρκέσῃ διά τήν ἀνέγερσιν τῆς ἐκκλησίας χωρίς τό παράπαν νά πάθῃ τό δάσος βλάβας καί καταστροφάς.

Διά ταῦτα παρακαλοῦμεν Αὐτήν, ἵνα εὐαρεστουμένη διενεργήσῃ τά δέοντα παρά τῷ ἀρμοδίῳ Σεβ. ὑπουργείῳ, ὅπως ἐπιτραπῇ ἀτελῶς ἢ ἐκ τοῦ εἰρημένου δάσους

33. Βημόθυρα
στό τέμπλο
τοῦ ναοῦ
τῆς Κοιμήσεως
τῆς Θεοτόκου.

έκκοπη εἴκοσι πέντε κυβικῶν μέτρων ξυλείας διά τήν
ἀνέγερσιν τῆς ἐκκλησίας.

Ἵποσημειούμεθα δέ μετά βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Τουρνόβῳ τῇ 29ῃ Ἰουνίου 1915.

Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος εὐπειθέστατοι.

Ὁ ἐφημέριος
Θεμιστοκλής ἱερεὺς

Οἱ ἐφοροεπίτροποι
Λεωνίδας Γερασίμου

Δημ. Καζαμίας
Παναγιώτης Τσαβέλας

Ὁ πάρεδρος
Γεώργιος Χαρίτος

2ο ἔγγραφο

Ὁ Μητροπολίτης, χωρίς καθυστέρηση, ἀπευθύνθηκε στό Νομάρχη Ἰωαννίνων γιά τήν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματος τῶν κατοίκων τοῦ Τουρνόβου μέ τό ἀκόλουθο ἔγγραφο:

Ἀριθ. Πρωτ. 261

Πρός

τόν ἐξοχώτατον Κύριον Νομάρχη Ἰωαννίνων
εἰς Ἰωάννινα

Ἐξοχώτατε κ. Νομάρχα,

Ἡ Κοινότης τοῦ χωρίου Τουρνόβου τῆς ὑποδιοικησεως Κονίτσης τῆς ἐπαρχίας μου δι' αἰτήσεώς της ὑπό ἡμερομηνία 29 Φουνίου τρέχοντος ἔτους, ἀναφέρει μοι ὅτι ἤρξατο ἀνεγείρουσα ἐκ θεμελίων τήν ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμησεως τῆς Θεοτόκου ἱεράν αὐτῆς ἐκκλησίαν, ἥτις ὡς ἐκ τῆς πολυχρονιότητος ἠπεῖλει κατάρρευσιν, καί ἤδη δι' ἐράνων καί προσωπικῆς τό πλεῖστον ἐργασίας τῶν κατοίκων δι' ἔλλειψιν κοινοτικῶν πόρων, καί ὅτι ἔχουσα ἀνάγκην εἴκοσι πέντε κυβικῶν μέτρων ξυλείας παρακαλεῖ ἵνα ἐπιτραπῇ εἰς αὐτήν ἀτελῶς ἢ ἐκκοπή τούτων ἐκ τοῦ ὑπερθεν τοῦ πλησιοχώρου Λισκάτσι δάσους χωρίς τό παράπαν νά πάθῃ τό δάσος τοῦτο βλάβας καί καταστροφάς.

Ὅθεν λαμβάνων τήν τιμήν νά φέρω εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος τήν ἀνωτέρω αἴτησιν τῆς Κοινότητος Τουρνόβου καί τόν ἱερόν ὄν ἐξυπηρετεῖ

34. Τό ἄνω μέρος τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου.

αὕτη σκοπόν, παρακαλῶ Αὐτήν ἵνα εὐαρεστουμένη
διενεργήσῃ τὰ δέοντα παρά τῷ ἀρμοδίῳ σεβ. ὑπουργείῳ
διά τήν παραδοχήν αὐτῆς καί τήν ἔκδοσιν τῆς ἀπαι-
τουμένης σχετικῆς ἀδείας.

Διατελῶ δέ μετὰ πάσης τιμῆς

Ἐν Κονίτση τῇ 7ῇ Ἰουλίου 1915.

3ο Έγγραφο

Στίς 27 'Ιουλίου 1915 τό 'Υπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἀπάντησε στό Μητροπολίτη μέ τό ὑπ. ἀριθ. πρωτ. 42/705 ἔγγραφο, ικανοποιώντας τό αἶτημα τῶν κατοίκων. Ἀναφέρει:

«Εἰς ἀπάντησιν τῆς πρὸς τόν Νομάρχην Ἰωαννίνων ὑποβληθείσης ἀναφορᾶς σας, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι διέτάξαμε τόν Δασάρχην Κονίτσης ὅπως ἐπιτρέψῃ τήν ἀτελῆ ὑλοτομίαν οἰκοδομησίμου ξυλείας πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἐν Τουρνόβω Ἱ. Ναοῦ».

35. Οἱ Ἅγιοι Λεωνίδας καί Βασίλειος.

4ο Έγγραφο

Άρ. Πρωτ. 310

Πρός

τήν Α. Σεβασμιότητα τόν Μητροπολίτην
 ήμῶν Άγιον Βελλᾶς καί Κονίτσης

κ.κ. Σπυρίδωνα

Εἰς Κόνιτσαν

Εὐσεβάστως ὑποβάλλομεν τῇ ὑμετ. Σεβασμιότητι
 ὅτι ἐλάβομεν τήν ὑπό ήμερ. 4 ἄρξαντος μηνός τοῦ
 γραμματέως τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως δι' ἧς πληροφο-
 ρούμεθα ὅτι τό Σεβ. Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκο-
 νομίας ἐγνώρισεν εἰς τήν ἱεράν Μητρόπολιν ὅτι διέταξε
 τόν δασάρχην Κονίτσης ὅπως ἐπιτρέψη τήν ἀτελῆ

36. Ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου.

ύλοτομίαν οικόδομήσιμου ξυλείας πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τῆς κοινότητος ἡμῶν· δι' ὅπερ ἐκφράζομεν τὰς ἀπείρους ἡμῶν εὐχαριστίας καὶ τὴν ἔνθερμον εὐγνωμοσύνην διὰ τὰς ἐνεργείας τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ τοιούτου.

Ἐπίσης καθιστῶμεν γνωστόν τῇ ὑμετ. Σεβασμιότητι ὅτι πρὸ μηνός καὶ πλέον διὰ σχετικῆς αἰτήσεως ἀπετάθημεν πρὸς τὸν Δασάρχην Κονίτσης νά ἐπιτραπῇ ἡμῖν ἡ κατασκευὴ ἀσβεστοκαμίνου πρὸς ἐξαγωγήν 25.000 ὀκ. ἀσβέστου διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἰδίου Ναοῦ, ἀλλὰ πρὸς μεγίστην ἡμῶν λύπην καὶ ζημίαν μέχρι τοῦδε δέν ἐξεδόθη ἡ σχετικὴ ἄδεια καὶ τὸ ἔργον θά μείνη ἡμιτελές.

Καταφεύγοντες καὶ πάλιν πρὸς τὴν ὑμετ. Σεβασμιότητα παρακαλοῦμεν αὐτὴν ἵνα εὐαρεστομένη

37. Οἱ Ἅγιοι Κωνσταντίνος καὶ Ἑλένη.

διενεργήση καί πάλιν τά δέοντα παρά τῷ ἀρμοδίῳ Σεβ. Ὑπουργείῳ ὅπως ἐπιτραπῆ ἀτελῶς ἡ κατασκευή τῆς εἰρημένης ἀσβεστοκαμίνου εἰς τό ἡμέτερον δάσος.

Εὐελπιστοῦντες ὅτι ἡ ὑμετ. Σεβασμιότης εὐαρεστομένη θά διενεργήση τά δέοντα ὑποσημειούμεθα μετά βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Τουρνόβῳ τῇ 8ῃ Αὐγούστου 1915

Τῆς ὑμετ. Σεβασμιότητος εὐπειθέστατοι

Ὁ ἐφημέριος
Θεμιστοκλῆς ἱερεύς

Οἱ ἐφοροεπίτροποι
Διομ. Μ. Παπαγεωργίου
Δεωνίδας Γερασίμου
Παναγιώτης Τσαβέλας
Δημ. Καζαμίας

Ὁ πάρεδρος
Γεώργιος Χαρίτος

5ο ἔγγραφο

Ἡ ἱερά Μητρόπολις ὑπέβαλε στό Νομάρχη Ἰωαννίνων τό νέο αἴτημα τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ μέ τό ἀκόλουθο ἔγγραφο:

Ἀριθ. Πρωτ. 310

Ἐν Κονίτση τῇ 11ῃ Αὐγούστου 1915

Πρός

τὴν Α. ἐξοχότητα τὸν Νομάρχην Ἰωαννίνων
Εἰς Ἰωάννινα

Ἐξοχώτατε Κύριε Νομάρχα,

Ἡ Κοινότης τοῦ χωρίου Τουρνόβου τῆς ὑποδιοικήσεως Κονίτσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελλᾶς καὶ Κονίτσης δι' αἰτήσεώς της ὑπὸ ἡμερομηνίαν 8ης τρέχοντος μηνός ἀναφέρει μοι ὅτι διὰ ἀνεγειρομένην ὑπ' αὐτῆς ἐκ βάθρων ἱεράν ἐκκλησίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἔχει ἀνάγκην κατασκευῆς ἀσβεστοκαμίνου ἐν τῷ ὑπερθεν αὐτῆς δάσει πρὸς ἀτελῆ ἐξαγωγήν εἴκοσι πέντε χιλιάδων ὀκάδων ἀσβέστου διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἐν λόγῳ ἱερᾶς ἐκκλησίας.

Ὅθεν λαμβάνων τὴν τιμὴν νὰ φέρω εὐσεβάστως εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος τὸν ἱερόν σκοπὸν ἐξυπηρετοῦσαν ἀνωτέρω αἴτησιν τῆς Κοινότητος Τουρνόβου παρακαλῶ Αὐτὴν ἵνα εὐδο-

38. Τὸ ξυλόγλυπτο προσκυνητὰρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

39. Λεπτομέρεια τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ
τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

κοῦσα καί εὐαρεστομένη δημιουργήση τά δέοντα πα-
ρά τῷ ἀρμοδίῳ σεβ. ὑπουργείῳ διά τήν παραδοχήν
αὐτῆς καί τήν ἔκδοσιν τῆς ἀπαιτούμενης σχετικῆς ἄ-
δειας πρὸς ἀτελῆ κατασκευή τῆς αἰτούμενης ἀσβεστο-
καμίνου ἐξ 25.000 ὀκάδων.

Διατελῶ δέ μετ' ἀπείρου τιμῆς
Ὁ ἐπιτροπεύων

Γιά τόν παλαιό ναό δέν ἔχουμε ἱστορικές πληρο-
φορίες. Ὡστόσο υπάρχουν στό νέο ναό εἰκόνες μεγάλου
μεγέθους, οἱ ὁποῖες προφανῶς ἦταν στό τέμπλο τοῦ
παλαιοῦ ναοῦ ἢ σέ προσκυνητάρια. Συγκεκριμένα:

Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Εἶναι πολυπρόσωπη, μέ χρώματα πού κυριαρχοῦν τό κίτρινο, τό κόκκινο καί τό πράσινο. Εἰκονίζονται ἡ κοιμηθεῖσα Παναγία, οἱ Ἀπόστολοι περίλυποι, στό μέσον ὁ Χριστός μέ πλῆθος Ἀγγέλων κι ἐπάνω ἡ Παναγία μέσα σ' ἕνα σύννεφο πού τήν περιστοιχίζουν Ἄγγελοι, ἐνῶ δεξιά καί ἀριστερά ἄλλοι Ἅγιοι. Στή βάση, στό μέσον, σημειώνεται ἡ χρονολογία 1800.

Ἁγία Τριάδα. Εἶναι ἐντυπωσιακή καί πρωτότυπη. Εἰκονίζονται μέσα σέ σύννεφα ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιον Πνεῦμα «ἐν εἶδει περιστερᾶς». Στό κέντρο δεσπόζει ἡ Παναγία, ὑπό τήν προστασία τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐπί νεφῶν καθήμενη καί μέ ζεύγη Ἀγγέλων νά τῆς ἀποδίδουν τιμές. Στήν εἰκόνα ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη: «δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Αναστασίου σύν γυναιξί αὐτοῦ».

Τρεῖς Ἱεράρχες. Τά πρόσωπα τῶν Ἁγίων εἶναι ἐκφραστικά καί σοβαρά. Στό ἐπάνω μέρος εἰκονίζεται ὁ Χριστός εὐλογῶν, ἐνῶ στό κάτω μέρος, μέσα σέ τρεῖς κύκλους, οἱ Ἅγιοι Διονύσιος, Σπυρίδων καί Γεράσιμος. Ἡ εἰκόνα εἶναι Χιονιαδίτη ἀγιογράφου καί φέρει τή χρονολογία 1856.

Ἅγιος Νικόλαος καί Ἅγιος Ἀθανάσιος. Εἰκόνα μέ ὠραῖο συνδυασμό χρωμάτων, δουλεμένη προσεκτικά καί μέ μεράκι. Τά πρόσωπα εἶναι σοβαρά, τά μάτια διαπεραστικά καί οἱ γενειάδες ἐντυπωσιακές. Προσεγμένη εἶναι καί ἡ διακόσμηση τῶν ἀμφίων. Οἱ δύο Ἅγιοι εὐλογοῦν, ἐνῶ μέ τό ἀριστερό τους χέρι κρατοῦν ἀνοιχτά εὐαγγέλια μέ γνωστούς λόγους τοῦ Χριστοῦ.

Νεομάρτυς Γεώργιος ὁ ἐν Ἰωαννίνοις. Λαϊκότροπη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου, μέ τέσσερις σκηνές ἀπ' τῆ σύλληψή του καί τό μαρτύριο, ἐνῶ στό κάτω μέρος εἰκονίζονται καί τρεῖς ἄλλοι Ἅγιοι, ὁ Εὐθύμιος, ὁ Ἀντώνιος καί ὁ Ἐλευθέριος. Στή βάση τῆς εἰκόνας, στό περιθώριο, σημειώνεται: «*Διά Δαπάνη Κυρίου Μιχαήλ Γεωργιάδου Πάτριαι (;) τήν 5 Νοεμβρίου 1876 χεῖρ Σ (...) Ζωγράφου*».

Στά δύο νεώτερα προσκυνητάρια τοῦ Ναοῦ ὑπάρχουν δύο παλαιές εἰκόνες. Στό δεξιό προσκυνητάρι ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας, λαϊκῆς τεχνοτροπίας μέ χτυπητά χρώματα, ἐνῶ στό ἀριστερό ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς διαφορετικῆς τεχνοτροπίας.

Στό δεσποτικό θρόνο ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, φιλοτεχνημένη πάνω σέ μουσαμά, μέ τίς ἐνδείξεις: «*ΙΗΣ ΧΡΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΔΟΞΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ*». «*Διά χειρός Παπά Νικολάου Οἰκονόμου καί ἀφιέρωμα ἔτος 1892*».

Στό γυναικωνίτη ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Σημειώνεται: «*ὁ ἅγιος Προφήτης πρόδρομος καί βαπτιστής Ἰωάννης*». «*Χεῖρ Νικολάου Δ. Γεωργιάδου 1869*». Ὁ ἀγιογράφος δέν εἶχε ιδιαίτερη ἱκανότητα. Περιορισμένη εἶναι καί ἡ χρήση τῶν χρωμάτων.

Ἐπάρχουν ἐπίσης καί ἄλλες τρεῖς μικρές εἰκόνες ἀπ' τόν παλαιό ναό. Εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, στό μικρό προσκυνητάρι τοῦ γυναικωνίτη, μέ τήν ἐνδειξη: «*...Γεωργιάδη τῆ 10 ... 1876 Στέ-*

φανος *M Ζωγράφος*», ή εικόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ μέ τήν ἑλλιπή χρονολογία 183(...) καί μία πολύ μικρή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, λαϊκῆς τεχνοτροπίας.

Ὁ νέος ναός τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου χτίστηκε τό 1915, ὅπως προανέφερα. Τό τέμπλο εἶναι ἔργο τοῦ Τουρνοβίτη Βασιλείου Σκαλιστή. Εἶναι ἀπλό μέ ἀραιή ξυλόγλυπτη διακόσμηση. Μόνο στά βημόθυρα ὑπάρχει προσεγμένη ἐργασία. Ἴσως τοῦ ἴδιου ξυλόγλυπτη νά εἶναι καί ὁ δεσποτικός θρόνος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀρκετό ξυλόγλυπτο διάκοσμο.

«Γιά τό τέμπλο αὐτό οἱ παλαιότεροι διηγοῦνται ὅτι κάποτε, ἐνῶ ζοῦσε ὁ καλλιτέχνης-δημιουργός του, πέρασαν ἀπό τό χωριό Ἄγγλοι ὀρειβάτες, πού ἐπισκέφθηκαν τήν ἐκκλησία τῆς Παναγίας καί θαύμασαν κυρίως τά βημόθυρα καί τήν ἄμπελο τοῦ τέμπλου. Ἐκεῖνο τόν καιρό ἔτυχε νά ἔχει ραγίσει ἡ ἐκκλησία ἀπό μιά καθίζηση τοῦ ἐδάφους. Οἱ Ἄγγλοι πρότειναν νά πληρώσουν τά ἔξοδα γιά τήν ἐπισκευή τῆς ἐκκλησίας καί σέ ἀντάλλαγμα νά πάρουν μαζί τους τά βημόθυρα καί τήν ἄμπελο, πού θά μπορούσε νά ξαναφτειάξει ὁ καλλιτέχνης. Ὁ Βασίλειος Σκαλιστής ἀρνήθηκε ἔντονα τονίζοντας ιδιαίτερα ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά ξαναφτειάξει τό ἔργο αὐτό μέ τήν ἴδια ἔμπνευση»²⁸.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τά δύο προσκυνητάρια. Εἶναι ξυλόγλυπτα καί ἀποκαλύπτουν τήν

28. Αἰκατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη, ὅπ. παρ., σελ. 33-34.

ικανότητα τῶν δημιουργῶν τους. Εἶναι σχεδόν ἴδια. Στό προσκυνητάρι τῆς Παναγίας, πάνω ἀπ' τήν εἰκόνα, ἐσωτερικά, γράφει:

«ΕΡΓΟΝ ΑΓΓΕΛΗ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
Γ. ΒΟΥΡΗ. ΕΥΦΡΟΣΥΝΗΙ ΤΗΙ ΕΑΥΤΩΝ
ΜΗΤΡΙ ΕΠΟΙΗΣΑΝ ΜΝΗΜΗΣ ΧΑΡΙΝ
1935».

Όλες οἱ εἰκόνες πού ἔγιναν στό νέο ναό, στό τέμ-
πλο κι ἐκτός τέμπλου, εἶναι ἀναγεννησιακές κι ἔρχονται
σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τίς παλαιές εἰκόνες πού περιέ-
γραφα πιά πάνω. Μεταφέρω ἐδῶ σχεδόν ὅλες τίς ἀφιε-
ρώσεις, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τῶν δωρητῶν-εὐερ-
γετῶν.

Ἡ Πλατυτέρα τοῦ ἱεροῦ εἶναι φιλοτεχνημένη πάνω
σέ τσίγκο καί καρφωμένη στόν τοῖχο. Ἐνδιαφέρον
παρουσιάζει ἡ ἀφιέρωση:

«Δωρεά Εὐγενίας Γ. Παπαθεμιστοκλέ-
ους εἰς μνήμην τοῦ φονευθέντος κατά
τόν ἰταλικόν πόλεμον συζύγου της
Λοχαγοῦ Γεωργίου Παπαθεμιστ(οκλέ-
ους) ὡς καί εἰς μνήμην τοῦ πεθεροῦ
Θεμιστοκλέους 1962.

Ἔργον Κων/ντίνου Δ. Τζιάτζιου ἐκ
Μπελκαμένης Φλωρίνης καί καταγό-
μενου ἐκ Πλυκατίου Κονίτσης τό γένος
Μιχαλνάσε».

Στό τέμπλο ὑπάρχουν ὀχτώ δεσποτικές εἰκόνες,
εἴκοσι μικρές τῶν ἑορτῶν, ἡ Ἁγία Τριάδα, ὁ Μυστικός

Δειπνος καί τά λυπηρά. Καταγράφω τίς μεγάλες εικόνες από ἀριστερά πρὸς τά δεξιά.

Ἅγιος Γεώργιος. «Δαπάνη Ξενοφῶντος Κ. Ταλιοδώρου. 1922».

Ἁγία Παρασκευή. «Δαπάνη Ἀχιλλέως Α. Γκουλιούμη. 1922».

Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. «Δαπάνη Κωνσταντίνου Α. Γερασίμου. 1922». «Ἔργον Χριστ. καί Θωμᾶ Α. Ζωγράφου ἐκ Χιονάδων».

Παναγία. «Δαπάνη Βασιλείου Κ. Ταλιοδώρου. 1922».

Χριστός. «Δαπάνη Ἀγγέλου Α. Γερασίμου. 1922».

Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. «Δαπάνη Παντελῆ Θ. Γερασιμίδου. 1922».

Ἅγιος Νικόλαος. «Δαπάνη Δημητρίου Ν. Χαρίση. 1924».

Στά δύο παραπόρτια τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχουν οἱ δύο Ἀρχαγγέλοι:

Μιχαήλ. «ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΕΛΕΝΗΣ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ. 1923. Διά χειρός Σωκράτους Μ. Ζωγράφου».

Γαβριήλ. «ΔΑΠΑΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΓΟΡΓΟΠΟΥΛΟΥ. 1926».

Ἐπίσης ἡ εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τριάδος πάνω ἀπ' τίς δεσποτικές εἰκόνες εἶναι «Δαπάνη Κωνσταντίνου Ἰω. Παπαχρίστου. 1922».

Στή συρόμενη εἰκόνα τῆς ωραίας πύλης ὑπάρχει ὁ Χριστός προσευχόμενος καί εἶναι «ΔΑΠΑΝΗ ΑΔΕΛ-

ΦΩΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Α. ΓΡΑΒΟΥ. 1925».

Ἐπίσης στήν ὑπερυψωμένη ξύλινη κατασκευή τοῦ ἄνω γυναικωνίτη, πρὸς τὸν κυρίως ναό, ὑπάρχουν σέ σχῆμα ρόμβου ὀχτώ μικρές εἰκόνες λαϊκῆς τεχνοτροπίας, οἱ ὁποῖες ἔγιναν δεκαπέντε χρόνια μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ τέμπλου. Τίς καταγράφω ἀπὸ ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά.

Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου. «Δαπάνη Γιανούλα Λεον. Γράβου. 1937».

Ἀπόστολος Πέτρος. «Δαπάνη Νικολάου Μήτηρη. 1937».

Ἅγιοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη. «Δαπάνη Κωνσταντίνου Καζαμιά. 1937».

Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. «Δαπάνη ἀδελφῶν Σωκρ. καὶ Χρ. Παπαγεωργίου. 1937».

Ἅγιος Παντελεήμων καὶ Ἁγία Παρασκευή. «Δαπάνη Παρασκευῆς Ἰωάννου Γεράση. 1937».

Ἅγιος Νικόλαος. «Δαπάνη Γιανούλ. Λεον. Γράβου. 1937».

Ἡ Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ. «Δαπάνη Ἑλένης Ν. Γεράση. 1937».

Ἅγιοι Λεωνίδα καὶ Βασίλειος. «Δαπάνη Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου. 1937».

Ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ μερικές ἄλλες εἰκόνες ἐντὸς τοῦ ναοῦ.

Ἁγία Βαρβάρα. «Δαπάνη Ἀναστασίας Στερ. Γεωργιάδου 1919. Χεῖρ Βασιλείου Α. Φίλλη Χιονιαδίτου».

Άγιος Σπυρίδων. «Έργον Ε.Π.Ι. Ζέγκου». «Άφιέρωμα Δημητρίου Χ. Θωμοπούλου 1924».

Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος. «Άφιέρωμα Γεωργία Π. Γεράση καί τοῦ υἱοῦ μου Εὐαγγέλου. Εἰς αἰωνίαν Μνήμην τοῦ υἱοῦ μου Σωτηρίου πεσόντος τήν 11-9-48. Διά χειρός Ν. Ί. Παπακώστα 1950».

Άγιος Χαράλαμπος καί Άγιος Παντελεήμων. «Έγώ ἡ Κωνσταντινιά Άπ. Χαρίτου ἀφιερώνω ταύτην τήν εἰκόνα εἰς αἰωνίαν μνήμην τοῦ συζύγου μου Ἀποστόλου Γ. Χαρίτου». «1959. Γ. Ἐξάρχου Χιονιάδες».

Τέλος ὑπάρχουν καί τρεῖς νεότερες εἰκόνες, μικρῶν διαστάσεων, μέ ἀσημένιες ἐπενδύσεις. Καί οἱ τρεῖς εἶναι τῆς Παναγίας. Ἡ μία εἶναι «ΑΦΙΕΡ. ΟΙΚ. ΔΙΟΜ. Γ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ», ἡ ἄλλη εἶναι «ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΠΕΤΡΟΥ ΜΗΤΡΗΣ ΣΥΖΥΓΟΣ - ΤΑ ΤΕΚΝΑ». Καί ἡ τρίτη, πού βρίσκεται στό μικρό προσκυνητάρι τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καί εἶναι Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, φέρει τήν ἐπιγραφή: «ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΤΕΛΕΣΘΕΙΣΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΜΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΝΑΟΝ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ. ΤΟ ΕΜΠΟΡ. κ. ΒΙΟΜΗΧΑΝ. ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ. 24 ΙΟΥΝΙΟΥ 1951».

Τά δύο παλαιά μανουάλια εἶναι «ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΧΡΗΣΤΟ. Ν. ΦΥΛΛΙΑ ΧΩΡΙΟΝ ΤΟΥΡΝΟΒΟΥ 1911».

Στήν κολυμβήθρα ἐπίσης διαβάζω: «ΤΗΣ ΚΗΜΗΣΙΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΟΥ ΧΟΡΙΟΥ ΤΟΥΡΝΟΒΟΥ ΑΦΙΑΙΡΟΤΑΙ. ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤ. ΤΑΛΑΔΩΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΙ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΗ 3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1092».

Προφανώς ἡ χρονολογία 1092 εἶναι ἐσφαλμένη. Τό ψηφίο τῶν ἑκατοντάδων ἀντί νά εἶναι 8 ἔγινε 0. Ὁ χαλκουργός πού κατασκεύασε τήν κολυμβήθρα, ἀγράμματος ὅπως δείχνει ἡ ἐπιγραφή, ἔκανε τό λάθος. Πάνω σ' αὐτή τή χρονολογία ἐπιπόλαια θέλησε νά στηριχθεῖ ὁ Νικόλαος Καζαμίας στό γνωστό του χειρόγραφο καί νά συμπεράνει: «Μέ βάση αὐτή τήν ἐπιγραφή μπορούμε νά δεχτοῦμε ἀβίαστα ὅτι τουλάχιστον αὐτή τή χρονική περίοδο (ἂν μή καί προγενέστερα) ἔχει κατοικηθεῖ τό χωριό μας καί ἴσως καί ὅλη ἡ περιοχή». Ὁ ἰσχυρισμός του αὐτός δέν ἔχει καμιά ἱστορική ἀξία. Ἡ σωζόμενη κολυμβήθρα καί τά ὀνόματα τῶν δωρητῶν μᾶς προσγειώνουν στήν πραγματικότητα τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰώνα.

Νεότερος δωρητής τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἶναι ὁ Δημήτριος Γράβος, ξυλογλύπτης, ὁ ὁποῖος ἔδρασε στό Ἀγρίνιο. Δώρισε ἕνα παγκάρι, ἕναν ἐντυπωσιακό ἐπιτάφιο (κουβούκλιο), ἕνα μικρό προσκυνητάρι, τά ἐσωτερικά παράθυρα τῆς προσκομιδῆς καί ἕνα τρισκέλι. Στόν ἐπιτάφιο διαβάζω: «ΔΩΡΕΑ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΥΙΟΥ ΜΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δ. ΓΡΑΒΟΥ, ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Γ. ΓΡΑΒΟΥ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΥ ΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΚΑΛΙΣΤΗ». Καί στό τρισκέλι ἐπίσης: «ΔΩΡΕΑ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΥΙΟΥ ΜΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Δ. ΓΡΑΒΟΥ, ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Γ. ΓΡΑΒΟΥ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΩΝ ΧΡΗΣΤΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΖΑΒΕΛΑ. ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΓΡΑΒΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ».

Τά νέα ξυλόγλυπτα στασίδια τοῦ ναοῦ ἔγιναν μέ τή φροντίδα τοῦ Δημητρίου Γράβου στό Ἄγρινιο. Ἡ δαπάνη καλύφθηκε ἀπ' τήν ἐνορία καί τά ἐνοίκια τῶν ἰδιωτικῶν βοσκοτόπων τοῦ χωριοῦ.

Ἔολα τά νεότερα ξυλόγλυπτα πού ἀνέφερα εἶναι τῆς δεκαετίας τοῦ 2000.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Δ'

ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΝΑΟΙ

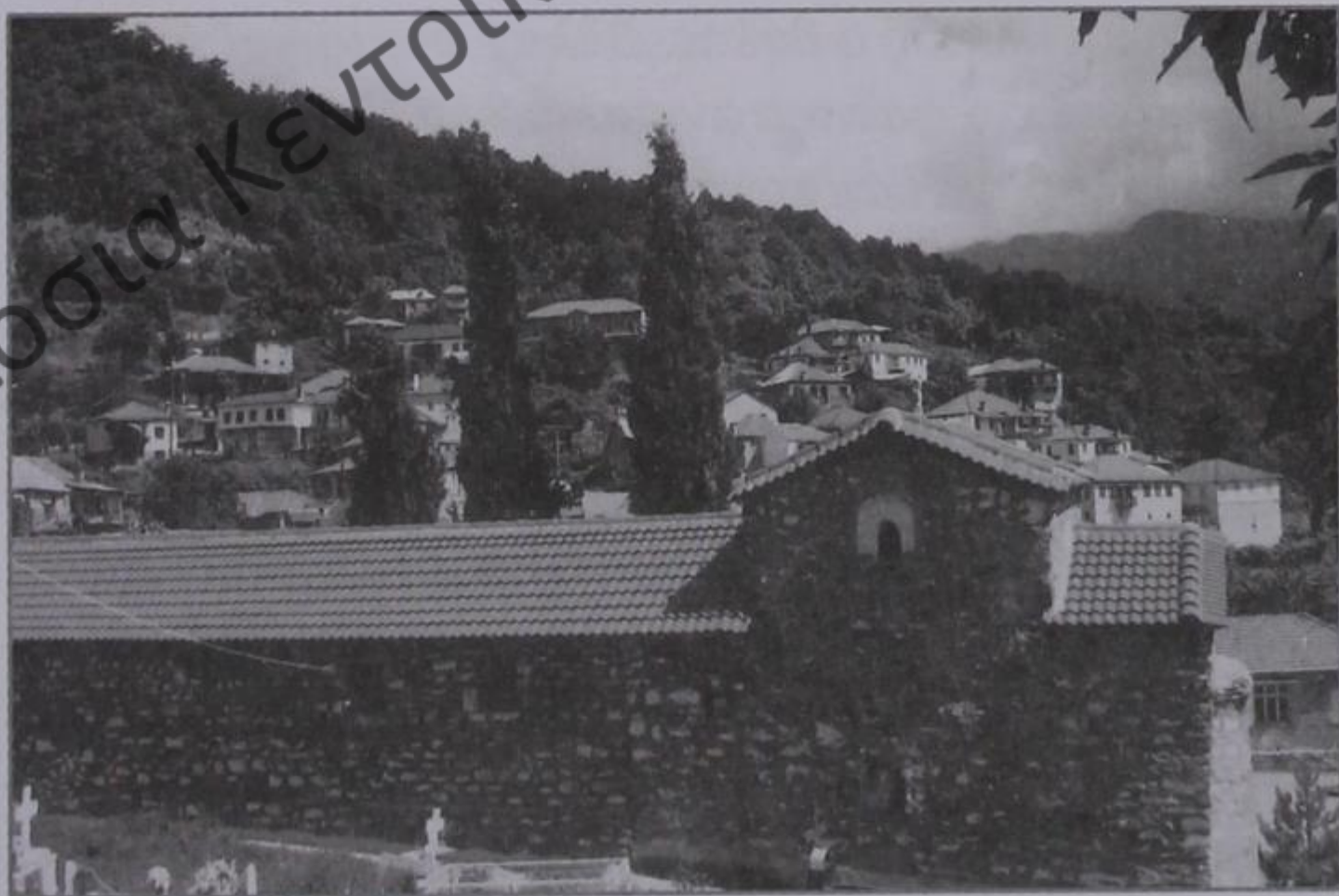

40. Τό καμπαναριό τῆς Παναγίας.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

α. Ὁ ἱερός ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου

Στό κέντρο τοῦ χωριοῦ βρίσκεται ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, παρόλο πού μεταγενέστερες ἀνακαινιστικές ἐργασίες ἔχουν ἀλλοιώσει τήν ἀρχική του μορφή. Πρόκειται γιά ἕναν στενόμακρο ναό, ὅπου παλιότερα στή δυτική του πλευρά ὑπῆρχε τό ὀστεοφυλάκιο. Σήμερα ἡ παλιά ἐσωτερική εἴσοδος τοῦ ὀστεοφυλακίου εἶναι

41. Ἡ νότια πλευρά τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

χτισμένη. Τά όστά, ώστόσο, τῶν παλαιῶν κατοίκων παραμένουν έκειϊ.

Στή βόρεια πλευρά ύπάρχει μεγάλο χαγιάτι, πού καλύπτει τά δύο τρίτα τοῦ μήκους τοῦ ναοῦ.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ὁ ναός χτίστηκε κάτω ἀπ' τό φόβο τοῦ Τούρκου κατακτητῆ. Ὁ Ἡλίας Γερασούλης στ' Ἀπομνημονεύματά του σημειώνει τά ἑξῆς: «Γιά τόν Ἅγιον Νικόλαον ἦταν ἀπαγορευμένον ἀύστηρά νά φτιάσουν νέα ἐκκλησία. Τί σκέφτηκαν λοιπόν οἱ παπποῦδες μας; Ἐτοίμασαν τά ὑλικά καί φέραν θεριά δένδρα καί τά φύτεψαν γύρω-γύρω καί δούλεψαν οἱ μάστοροι καί κτίσαν τόν μισόν Ἅγιον Νικόλαον, μέχρι τήν πόρτα. Ἐπειτα ἀπό πολλά χρόνια ἐπεκτάθηκε καί ἔγινε μεγάλη. Γιά νά μὴν φαίνεται ὅτι εἶναι νέα φτιαγμένη, βάλαν φωτιά ἀπό κάτω καί καπνίστηκε ὅλος καί φαίνονταν παλιός ὁ θόλος. Βάλαν φωτιά καί ἀπό ἔξω γύρω-γύρω καί φαίνονταν παλαιά καί ἔτσι οἱ Τούρκοι δέν κατάλαβαν. Ἐάν καταλάβαιναν, θά τοῦς κρέμαζαν καί θά σκότωναν προέδρους καί μαστόρους πού δουλέψανε».

Ὁ Νικόλαος Καζαμίας ἐπίσης ἀναφέρει: «Ἀρχικά ὁ ναός ἦταν πολύ μικρός μέ εἴσοδο βορειοδυτικά. Τό κατασκεύασμα αὐτό, ὅπως τό παρατηροῦμε τώρα, ἔξωτερικά εἶναι πρόχειρο καί κακότροπο καί δέν δικαιολογεῖται νά παρουσιάζει αὐτές τίς ἀτέλειες, σέ περιοχή μάλιστα ὅπου ὑπῆρχαν ἄξιοι κτίστες. Ἡ πλέον πιθανή ἐξήγηση εἶναι αὐτή τῆς παράδοσης, ὅτι δηλαδή ὁ πρῶτος ναός χτίστηκε τίς νύχτες βιαστικά, μέ φεγγάρι

42. Τό χαγιάτι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου,
νεώτερη κατασκευή.

ἢ χωρίς φεγγάρι. Ἀργότερα ἔγινε ἡ πρώτη ἐπέκταση σέ μήκος καί μέ νέα εἴσοδο, ἡ ὁποία (ἐπέκταση) περιελάμβανε μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ καί τοῦ γυναικωνίτη. Καί τέλος ἔγινε καί ἄλλη δεύτερη ἐπέκταση, πάλι σέ μήκος, πού περιελάμβανε τό ὀστεοφυλάκιο. Εἶναι εὐδιάκριτα τά τρία στάδια κατασκευῆς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ δύο τελευταῖες ἐπεκτάσεις τῶν τοιχωμάτων φέρουν ἔκδηλες ἐνδείξεις τῆς καλῆς κατασκευῆς. Δέν γνωρίζουμε ὅμως πότε ἔγιναν»²⁹.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ μοναδική ἐπιγραφή, πού σώζεται στό θόλο τοῦ Παντοκράτορα.

29. Στό ανέκδοτο χειρόγραφο του.

Είναι βέβαια μεταγενέστερη, δίνει όμως και μία μαρτυρία για τό πότε πρωτοχτίστηκε ό ναός του Άγίου Νικολάου. Τή μεταφέρω έδω σέ πιστή αντιγραφή:

*«ιστορίθη ό Παντοκράτωρ: 1834:
διά χηρός ζήκου γεωργίου χιονιαδίτου».*

«Έτος μιάς παλιάς ιστορίας ήτη ζωγραφίας όπου ήτον εις τό τέμπλον

„ΖΡΚΕ”»

*«Έπιδιορθώθη δε πάλιν διά χηρός
Γεωργίου Έξάρχου/Χιονιαδίτου*

-1955-».

Άπ' τήν πρώτη παράγραφο πληροφορούμαστε ότι ό Παντοκράτορας φιλοτεχνήθηκε άπ' τόν άξιόλογο Χιονιαδίτη αγιογράφο Ζήκο Γεωργίου τό 1834. Του ίδιου αγιογράφου είναι και διάφορες φορητές εικόνες που υπάρχουν στό ναό.

Η δεύτερη παράγραφος τής έπιγραφής μās διασώζει τή χρονολογία του πρώτου προφανώς ναού, δηλαδή τό 1617. Σχετικά μέ τή χρονολογία αυτή ό Νικόλαος Καζαμίας αναφέρει: «Έξάγεται τό συμπέρασμα ότι στό τέμπλο του παλαιού Ναού βρέθηκε σημειωμένη ή χρονολογία „ΖΡΚΕ” από κτίσεως κόσμου, δηλαδή 7125. Για νά βρούμε μέ σύγχρονο ύπολογισμό τή χρονολογία από τή γέννηση του Χριστού, πρέπει νά αφαιρέσουμε 5.508 χρόνια, διότι τότε ύπολογίζεται ότι γεννήθηκε ό

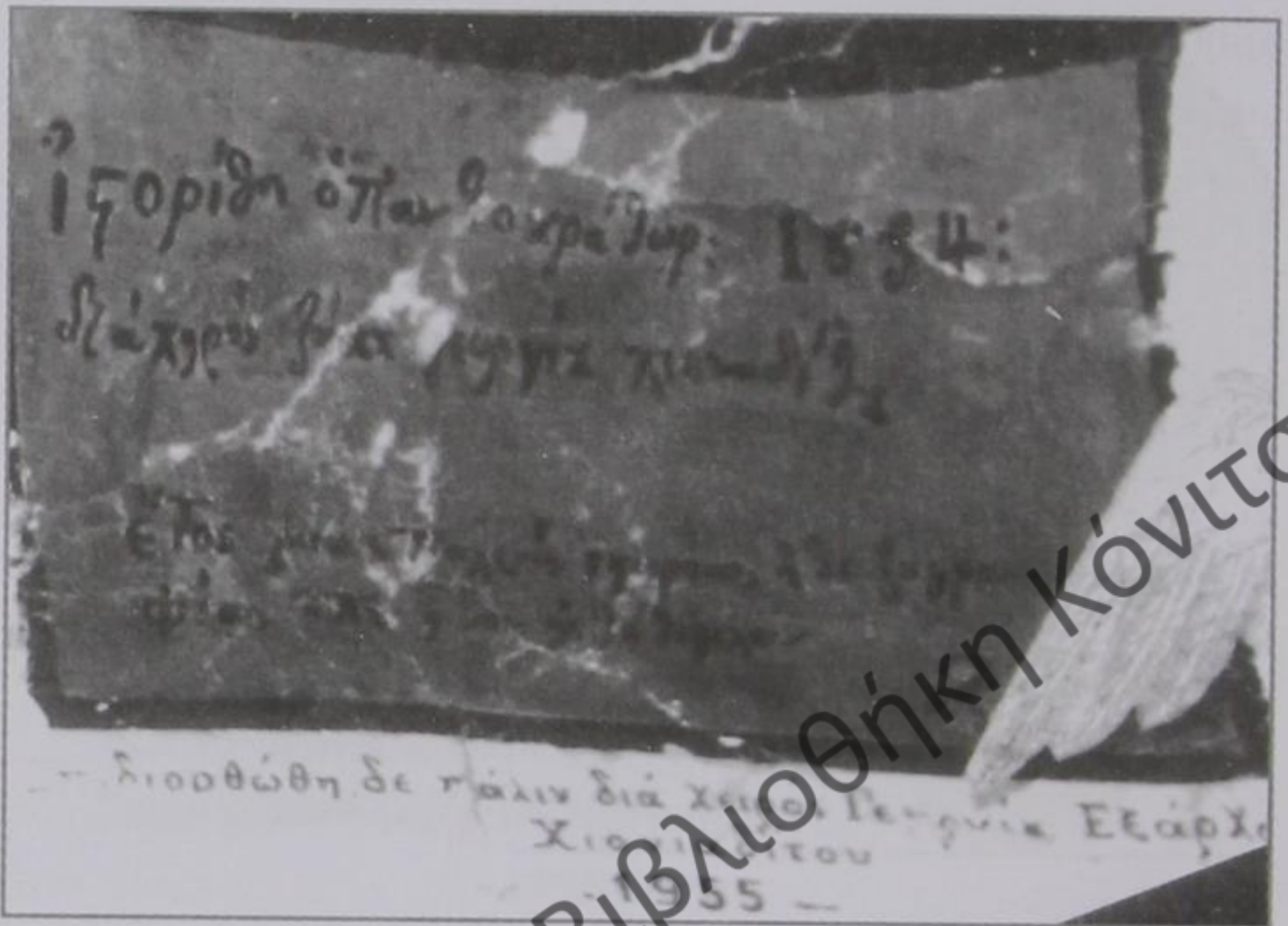
43. Ὁ Παντοκράτορας
στό ναό
τοῦ Ἁγίου
Νικολάου.

Χριστός (7125-5508=1617). Συνεπῶς ἡ χρονολογία πού βρέθηκε στό τέμπλο εἶναι 1617, δηλαδή τότε χτίστηκε ἡ πρώτη ἐκκλησία. Ἡ χρονολογία αὐτή ἴσως νά ὑπῆρχε στά δύο ξύλινα λιοντάρια σκαλισμένα καί ἐγκαταλειμμένα ἀπό χρόνια στό γυναικωνίτη, πού ἀργότερα τοποθετήθηκαν στόν Ἅγιο Δημήτριο, χωρίς ν' ἀποκαλυφθεῖ ἡ χρονολογία»³⁰.

Κάτω ἀπ' τήν ἐπιγραφή τοῦ 1834 ἔχει σημειωθεῖ ἡ νεότερη διόρθωση τοῦ Παντοκράτορα, πού ἔγινε τό 1955 ἀπ' τόν Χιονιαδίτη ἀγιογράφο Γεώργιο Ἐξάρχου³¹.

30. Ὅπ. παρ.

31. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀκόλουθη σημείωση σέ «Θεῖον καί ἱερόν Εὐαγγέλιον» τοῦ 1840, πού φυλάσσεται στόν κεντρικό ναό τοῦ χωριοῦ. Εἶναι ἀνορθόγραφη καί κακογραμμένη.

44. Ἐνδιαφέρουσες ἐπιγραφές στὸν Παντοκράτορα.

Τὸ τέμπλο τοῦ ναοῦ εἶναι στενὸ καὶ ψηλό. ἔχει μόνο δύο μεγάλες εἰκόνες, πιο πάνω ἑννιά μικρές, ἐνῶ τὸ ἄνω μέρος εἶναι ξυλόγλυπτο καὶ ἔχει τριγωνικὸ περιούσιον σχῆμα. Ἐκεῖ ὑπάρχει, σὲ τριγωνικὴ κορνίζα, ὁ

«Οἱ ἐκκλησια τοῦ αἰγίου νικολα εἰς το χοριον τουρνοβον τις ἐπαρχίας Βελλᾶς καὶ κονιτζις ἐκτισθη ἀπο (;) κτισσιος κοσμου 6126 κατὰ τὴν χρονολογιαν ο ευριαιτε εἰς το ιερον: εἰνε το ετος 1366. ἐκτισθη καὶ το σχολιον σιμά εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκισίαν ἐπιτροεπβοντος (...). γεωργι του κη εφμεριου του αυτου χορίου: 1858 Ἰουλιου 23 ἀρχιερατευοντος κυρίου Παρθενίου Ἰωανίνων καὶ Βελλᾶς (...) ἱερομόναχος σταϊνάς (;)».

Τὸ περιεχόμενον τῆς σημείωσης δέν εἶναι ἀκριβές. Δέν εἶναι καὶ σαφές. Οἱ χρονολογίες εἶναι δύσκολο νὰ ἐπαληθευθοῦν.

Μυστικός Δείπνος, πάνω σέ μουσαμά, αρκετά φθαρμένη εικόνα. Δίπλα άπ' τό τέμπλο, δεξιά καί άριστερά, υπάρχουν ένδιαφέρουσες εικόνες, οί περισσότερες άπ' τίς όποίες, άν τό τέμπλο ήταν μεγαλύτερο, θά είχαν εκεί τή θέση τους. Εϊδικότερα στό τέμπλο υπάρχουν οί έξής εικόνες: 'Ο Χριστός ως Παντοκράτωρ, ή όποία στή βάση της φέρει τήν ένδειξη:

*«διά συνδρομής ανα(στάση)
σκαλιστή διά χιρός Θεοδόσι
κ(αί) Κωνσταντίνου υίου αυτού
1806 Ιουλίου 31 (;)».*

Τό πρόσωπο του Χριστου είναι σοβαρό, μέ έντονες φωτοσκιάσεις. 'Ο Χριστός μέ τό ένα χέρι εύλογεί καί τό άλλο κρατάει μιά σφαίρα, ένω στά πόδια του είναι άνοιχτό, σχεδόν στό μέσον, τό ιερό Εύαγγέλιο.

'Επιβλητική είναι καί ή εικόνα τής Παναγίας, μορφή όδηγητριας, προφανώς του ίδιου άγιογράφου. Δέν έχει καμιά ένδειξη.

Στήν ώραία πύλη υπάρχει ό Μέγας Άρχιερέυς, φορώντας βαριά καί πυκνά διακοσμημένη άρχιερατική στολή. Τό πρόσωπο του Χριστου είναι σοβαρό, όχι όμως βυζαντινής τεχνοτροπίας. Κάτω άπό τό δεξιό χέρι του Μεγάλου Άρχιερέα διαβάζω:

*«Δαπάνη τών αδελφών Γεωργίου,
Άθανασίου καί Δημητρίου Άπ. Βούρη.
Έν Καστορία 1893.
Χείρ Άθ. Χατζή».*

Τά βημόθυρα δέν έχουν ξυλόγλυπτη διακόσμηση.

Εἶναι πολύ χαμηλά καί φέρουν τόν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀναγεννησιακῆς τεχνοτροπίας. Σέ μία ἐλαφρῶς καμπύλη γραμμὴ εἶναι μέ μικρά γράμματα ἡ φράση τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ: «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καί δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σι», ἡ ὁποία ξεκινάει ἀπ' τό στόμα τοῦ Ἀρχαγγέλου καί φτάνει στό πρόσωπο τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀπεικόνιση τῶν δύο προσώπων καλύπτει τή μεγαλύτερη ἐπιφάνεια τῶν βημόθυρων καί φιλοτεχνήθηκε ἀπ' τόν παπα-Νικόλαο Οἰκονόμου, πού τόν συναντοῦμε καί στίς εἰκόνες τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Διαβάζω τήν ἔνδειξη:

«Διά χειρός παπα-Νικολάου

45. Ευλόγλυπτα ἑξαπτέρυγα στό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Οίκονόμου καί αφιέρωμα. 1890».

Ἐπάνω ἀπ' τῆς δεσποτικῆς ὑπάρχουν οἱ μικρές εἰκόνες τῶν Ἀποστόλων. Στό μέσον εἶναι τρεῖς μέ τό Χριστό, τήν Παναγία καί τόν Πρόδρομο καί στίς ὑπολοιπες ἕξι οἱ Ἀπόστολοι ἀνά δύο. Δέν φέρουν κάποια ἔνδειξη, πλὴν εὐκόλα συμπεραίνω ὅτι εἶναι διά χειρός τοῦ Χιονιαδίτου ἀγιογράφου Ζήκου Γεωργίου.

Ἀριστερά, ἐκτός τέμπλου, ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τό ξύλο τῆς εἰκόνας εἶναι χοντρό καί βαρύ, ἐνῶ ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ἐνθρονος, μέ μεταλλικό φωτοστέφανο καί περίτεχνη ἀρχιερατική στολή. Στό ἄνω ἀριστερό ἄκρο, σέ σμικρογραφία κι ἐντός ρόμβου, εἰκονίζεται ἡ Παναγία, ἐνῶ στό δεξιό ἄκρο ὁ Χριστός εὐλογῶν. Ἡ εἰκόνα φέρει τή χρονολογία 1778. Δίπλα ὑπάρχει μιά ἄλλη εἰκόνα ἀνώνυμου Ἁγίου, πού στό κίτρινωπό φόντο φέρει διάφορα σχέδια καί παραστάσεις. Ἀξιόλογη εἰκόνα. Ἀκολουθεῖ μιά πολυπρόσωπη εἰκόνα, ἡ ὁποία εἶναι χωρισμένη σέ τρεῖς ὀριζόντιες ζῶνες. Στήν πρώτη ζώνη εἶναι ὁ Χριστός, ἡ Παναγία καί ὁ Πρόδρομος, στήν μεσαία ὁ Ἅγιος Νικόλαος μέ τούς δύο ἔφιππους Ἁγίους Δημήτριο καί Γεώργιο καί στήν τρίτη οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες.

Μέσα σέ μιά ἐπιβλητική κορνίζα, ὅμοια μέ ἐκεῖνες τῶν προσκυνηταρίων, ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ἡ ὁποία φέρει τήν ἔνδειξη:

«Διά χειρός Σωκράτους καί Νικολάου

Χιονιαδίταις. 1897 Ἰουνίου 5

ἀφιέρωμα δέ Μάρκου Δ. Ταλειοδώρου».

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει μιά μικρή εικόνα (0,18μ. X 0,24μ.) τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκά, πού στήν ἐπάνω ἀριστερή γωνία εἰκονίζεται, ὡς ἔνθετη εἰκόνα, ἡ Παναγία μέ τό Χριστό. Στήν εἰκονίτσα αὐτή διαβάζω:

«Ο ΑΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΣ
ΛΟΥΚΑΣ ἱστορῶν τήν θεοτόκον».

Στό κάτω μέρος, μέσα σέ ἕνα στενόμακρο πλαίσιο, διαβάζω μέ πολλή δυσκολία, γιατί τά γράμματα εἶναι μικροσκοπικά, τά ἐξῆς:

«Δέομαι εὐαγγελιστά βοηθός μου
εἰ (...) δοῦλον σου ζωγράφον
Νικόλαον προ(...) σύν ὁμότεχνον
πάσι ἀρετί καί σοφία (...) διά χειρός μου (;)
ἀφιερῶτε ἐν τῷ θεομητορικῷ Ναῷ».

Στά φουδά τοῦ Εὐαγγελιστοῦ κυριαρχεῖ τό κόκκινο χρῶμα. Τό πρόσωπο τοῦ Ἁγίου εἶναι σκοτεινό, μέ ἐντονή τήν καφετιά ἀπόχρωση. Ἡ μικρή εἰκόνα ἴσως νά μεταφέρθηκε ἀπ' τόν ναό τῆς Παναγίας.

Ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπ' τόν μικρό δεσποτικό θρόνο ὑπάρχει ὁ Νυμφίος, νεότερη εἰκόνα, ἡ ὁποία εἶναι «Δωρεά τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγέλου καί Ἀλεξάνδρου Γ. Βούρη εἰς μνήμην τῶν γονέων αὐτῶν Γεωργίου καί Εὐφροσύνης».

Δεξιά τοῦ τέμπλου ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, μέ τήν ἔνδειξη:

«Διεξόδων τοῦ κυρίου Ἰωάννου

Βασιλείου παπακώστα. 1865 Ίουνίου...

Διά χειρός Ματθαίου Γ. Χιονιαδίτου».

Δίπλα υπάρχει ή εικόνα του Άγίου Δημητρίου μέ τήν ένδειξη:

«δέησις του δούλου του Θ(ε)ου

γεράσι Γεοργ(ου)σι 1772».

Καί πιό πέρα είναι ή εικόνα τής Άναστάσεως του Χριστου, χωρίς νά φέρει κάποια ένδειξη.

Στό δεσποτικό θρόνο υπάρχει μιά πολυπρόσωπη εικόνα σέ δύο ζώνες. Έπάνω εικονίζεται ό Χριστός μέ τήν Παναγία καί τόν Πρόδρομο καί κάτω οί Άγιοι Κωνσταντίνος καί Έλένη. Η εικόνα φέρει τήν ένδειξη

«Διεξόδων του κυρίου Ιωάννου

Δημητρίου παπαναστάσι 1870».

Στήν ίδια θέση υπάρχει καί μιά μικρότερη εικόνα τής Παναγίας μέ τό μικρό Χριστό, ιδιαίτερα έκφραστική, μέ έντονο τό φωτοστέφανο. Έχει αρκετές φθορές.

Μέσα στό ιερό, στήν κόγχη τής Άγίας Τράπεζας, σώζεται άτεχνη τοιχογραφία μέ σκοτεινά χρώματα, καθώς καί δύο φορητές εικόνες, τής Άναστάσεως του Λαζάρου καί τής συγκόλλησης του αύτιου του Μάλχου άπ' τό Χριστό.

Άπέναντι άπ' τή μοναδική είσοδο υπάρχει ή μεγάλη εικόνα του Άγίου Νικολάου, νεότερη, χωρίς ένδειξη.

Στή νότια πλευρά, κοντά στό γυναικωνίτη, υπάρχει μιά πολυπρόσωπη εικόνα σέ μουσαμά μέ διαστάσεις 1,30 μ. ύψος καί 1,60 μ. πλάτος (ύπολογιζόμενης καί τής ξύλινης κορνίζας). Σέ πολλά σημεία έχουν έκπέσει

τά χρώματα και χάθηκαν μερικά πρόσωπα. Όμως αξίζει νά σημειώσω λεπτομερειακά τά εικονιζόμενα πρόσωπα και τίς διάφορες σκηνές. Περιμετρικά διαβάζω από άριστερά: «*ΘΕΟΤΟΚΕ Η ΕΛΠΙΣ ΠΑΝΤΟΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ – ΦΩΤΙΖΟΥ ΦΩΤΙΖΟΥ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΤΟ ΦΩΣ ΚΑΙ Η ΔΟΞΑ – ΤΩΝ ΝΥΜΦΩΝΑ ΣΟΥ ΒΛΕΠΩ ΣΩΤΗΡ ΚΕΚΟΣΜΗΜΕΝΟΝ*». Στή βάση έχει φθαρεί ο μουσαμάς και χάθηκαν οι λέξεις. Η εικόνα χωρίζεται καθέτως σέ τρία περίπου ίσα μέρη. Στο άριστερό κυριαρχεί ή Γλυκοφιλοῦσα Παναγία και σέ ήμικύκλιο ο Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου, ή Παναγία μόνη της σέ περίσκεψη, ο Ποιμένας, οί Μάγοι και ή Φυγή στήν Αἴγυπτο. Άριστερά ο Άγιος Άθανάσιος και ο Άγιος Φώτιος και δεξιά ο Άγιος Κύριλλος και ο Άγιος Προκόπιος (;). Ἐπάνω σέ όριζόντια διάταξη υπάρχουν τέσσερις σκηνές άπ' τήν Παλαιά Διαθήκη: ή Δημιουργία τῶν Πρωτοπλάστων, ή Παρακοή, ή Ἐξορία και ή Κιβωτός. Κάτω άπ' τή Γλυκοφιλοῦσα εικονίζεται ή Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, ή Άγία Αἰκατερίνη και ή Ζωοδόχος Πηγή. Και πιό κάτω ή Όσία Μαρία και ο Άββᾶς Ζωσιμᾶς πού τή μεταλαμβάνει και άλλες δύο σκηνές άπ' τήν άσκητική ζωή. Δίπλα ο Άγιος Γεώργιος.

Στό δεξιό μέρος κυριαρχεί ο Χριστός μέ τή σφαίρα στό άριστερό του χέρι και άπό πάνω σέ ήμικύκλιο ή Βαϊφόρος, ο Μυστικός Δείπνος, ο Νιπτήρας και ή Άρνησις του Πέτρου. Μιά άλλη σκηνή έχει καταστραφεί όλικά. Άριστερά του Χριστου ο Άγιος Αντώνιος (;) και ο Άγιος Χαράλαμπος και δεξιά του ο Άγιος Εὐθύμιος

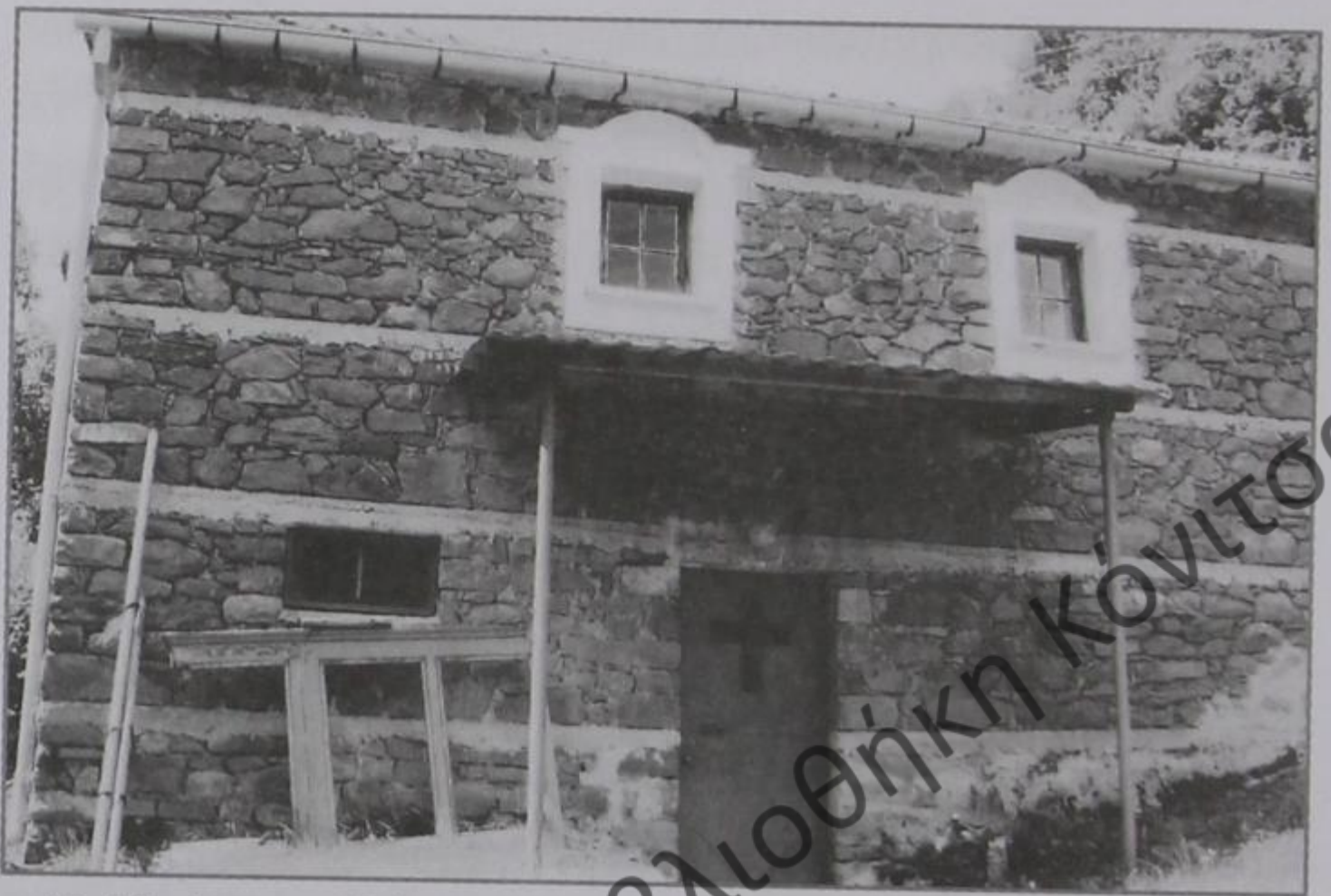
καί ὁ Ἅγιος Στυλιανός. Ἐπάνω ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες σκηνές: Ἡ Ἀνάληψις, τό Μαρτύριο τοῦ Στεφάνου, τό Μαρτύριο τοῦ Προφήτου Ἡσαΐα καί ὁ Προφήτης Ἡλίας πάνω στό ἄρμα. Κάτω εἰκονίζεται ἡ Ἀποτομή τοῦ Προδρόμου, ἡ Ἁγία Βαρβάρα καί οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες. Καί πιο κάτω ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ Ἅγιος Σάβας (;), ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ καί ἡ Βάπτισις.

Στό μέσον τῆς εἰκόνας, μέ ἔντονα γράμματα, κυριαρχοῦν οἱ φράσεις «ΔΕΥΤΕ ΟΙ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟΙ» καί «ΠΟΡΕΥΕΣΘΑΙ ΑΠ' ΕΜΟΥ», καί οἱ ἀπεικονίσεις τοῦ Νυμφίου, τῆς Σταυρώσεως καί τῆς Αναστάσεως. Ἐπάνω ἡ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ μέ τόν Παράδεισο, τήν Κόλαση καί λίγο πιο κάτω ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ. Κάτω ἡ Ταφή τοῦ Χριστοῦ, ὁ Νεομάρτυς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἰωαννίνων καί ἡ Ἀποκαθήλωσις.

Ἡ εἰκόνα αὕτη εἶναι ἀξιοπρόσεκτη καί διδακτική. Ἐντυπωσιάζει μέ τά πολλά πρόσωπα καί τίς παραστάσεις. Τό γεγονός δέ ὅτι εἰκονίζει καί τόν Νεομάρτυρα Ἅγιο Γεώργιο τῶν Ἰωαννίνων, πού μαρτύρησε τό 1838, μάς ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι φιλοτεχνήθηκε τό δεύτερο ἡμισυ τοῦ 19ου αἰώνα.

Τέλος στήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ, ἐξωτερικά, ὑπάρχει σέ μουσαμά εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικολάου μέ τήν ἔνδειξη:

«Δαπάνη Γεωργίου Ἀπ. Βούρη
καί συζύγου αὐτοῦ Εὐφροσύνης
1935».

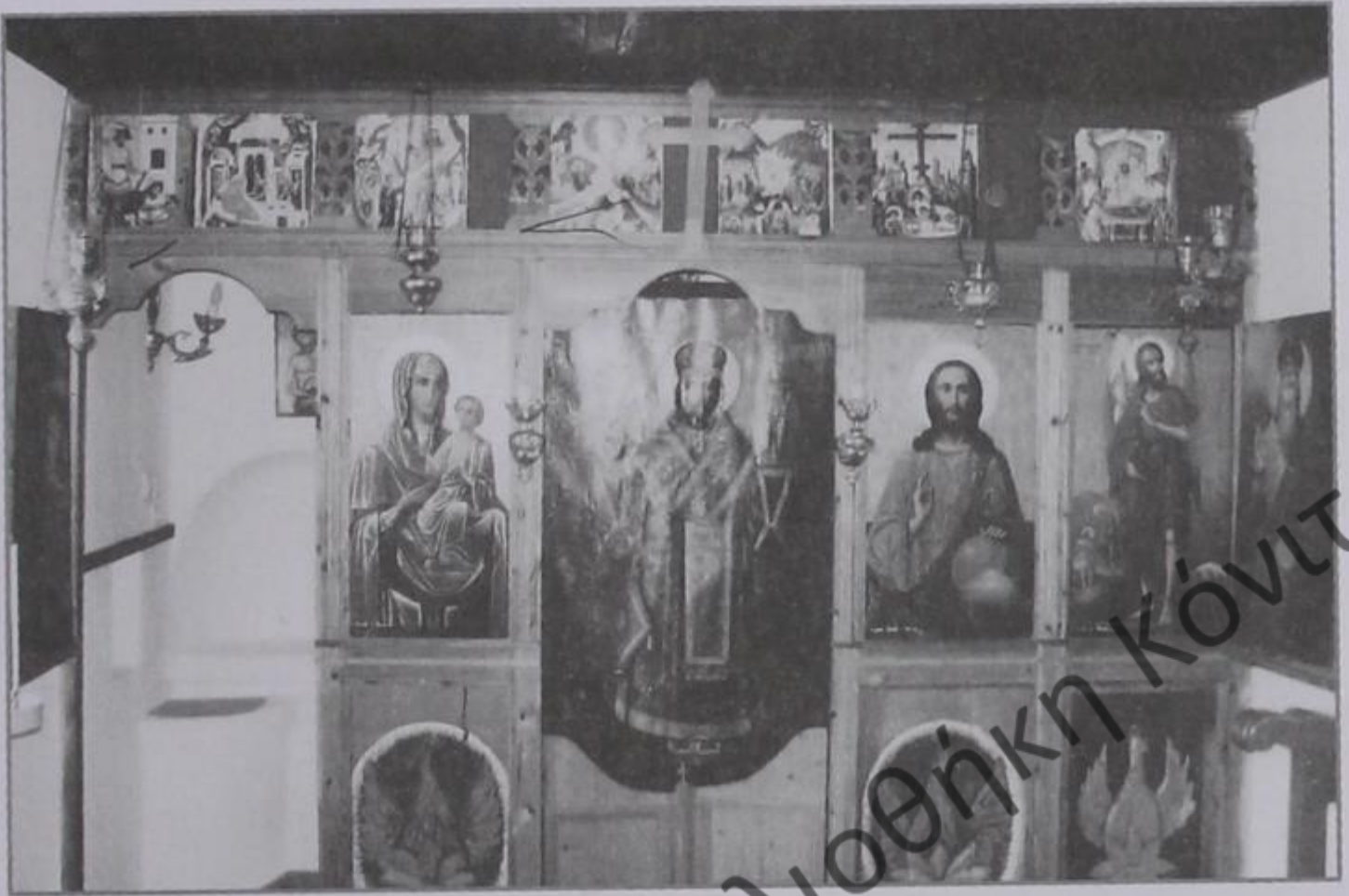

46. Τό ὀστεοφυλάκιο κι ἐπάνω ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

β. Τερὸς ναός τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου

Μέσα στό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ, στό νότιο μέρος στήν ἄκρη, ὑπάρχει τό νέο ὀστεοφυλάκιο καί ἀπό πάνω εἶναι τό ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, χτισμένο στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1960, μέ πρωτοβουλία τοῦ τότε ἐφημερίου παπα-Ἀνδρέα Παπαθεμιστοκλέους. Ὑπῆρχε ὅμως ἐκεῖ παλιότερος ναός, ὅπως ἀποδεικνύουν διάφορες εἰκόνες πού σώζονται.

Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ εἶναι μέ ἀπλά σανίδια, ἐνῶ κάτω ἀπ' τίς τρεῖς δεσποτικές εἰκόνες ἔχουν ἐνσωματωθεῖ παλιότερα ξυλόγλυπτα κομμάτια. Οἱ εἰκόνες εἶναι «Διά χειρός Σωκράτους Ματθαίου. 1916). Δυστυχῶς στίς

47. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

εἰκόνες αὐτές ἔχουν γραφεῖ τὰ ὀνόματα ἐκείνων πού βοήθησαν στήν ανέγερση τοῦ σημερινοῦ ναοῦ, κάτι πού διαστρεβλώνει τήν ιστορική ἀκρίβεια. Συγκεκριμένα στίς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καί στόν Μέγα Ἀρχιερέα τῆς ωραίας πύλης σημειώνεται μέ ἔντονο ἄσπρο χρῶμα «Δωρεά Εὐανθ. Γ. Ράπτου», ἐνῶ στήν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου «Δωρεά Εὐγενίας Παπαθεμιστοκλέους». Ὁ Μέγας Ἀρχιερέας τῆς πύλης εἶναι ἔργο τοῦ ζωγράφου Νικολάου Ἰ. Παπακώστα, 1916.

Δεξιά τοῦ τέμπλου ὑπάρχει νεότερη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἄτεχνη, ἔργο τοῦ ἐξ Ἀσημοχωρίου ἀγιογράφου Ἀνέστη Γιαννούλη. Ἐπίσης ὑπάρχει μιᾶ εἰκόνα τοῦ Ἀρχιερέως Χριστοῦ σέ μουσαμά, μέ ξύλινη

48. Ευλόγλυπτη διακόσμηση στό τέμπλο.

κορνίζα, αρκετά όμως αλλοιωμένη. Μέ πολλή δυσκολία διαβάζω στο κάτω μέρος της εικόνας ότι είναι «δαπάνη και χείρ ζωγράφου Νικολάκι, 1865...». Δυστυχώς οι υπόλοιπες λέξεις έχουν σβηστεί.

Στή βόρεια πλευρά υπάρχουν δύο άλλες εικόνες, του Αγίου Αθανασίου και του Αγίου Γεωργίου. Η πρώτη είναι ενδιαφέρουσα και παλαιότερη. Δεν φέρει όμως καμιά ένδειξη.

49. Η νότια πλευρά του ναού του Αγίου Δημητρίου.

γ. Τερός ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου

Νοτιοανατολικά τοῦ χωριοῦ, πολύ κοντά, βρίσκεται ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πλήρως ἀνακαινισμένος. Μέσα σέ κατάφυτο τοπίο, μέ αἰωνόβιες δρεῖς καί πυκνά γραβιά.

50. Ἐντυπωσιακή ξυλόγλυπτη παράσταση.
Κομμάτι παλαιότερου τέμπλου.

Στό νέο τέμπλο ἔχουν ἐνσωματωθεῖ κομμάτια παλαιότερου τέμπλου. Ἐντυπωσιακοί εἶναι οἱ δράκοι τῶν λυπηρῶν βαμμένοι μέ νέα χρώματα. Ὑπάρχουν δύο στενόμακρα παλιά ξύλα μέ τούς Ἁγίους Ἀποστόλους, ἐκτός τέμπλου. Τά πρόσωπα ἔχουν ὑποστεῖ πολλές φθορές.

Στό τέμπλο ὑπάρχουν δύο μεγάλες εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Παναγίας καί δύο χάρτινες. Στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ διαβάζω:

«Γραφί Νικολάου Δ. Γεωργιάδου
1887»

Στήν εἰκόνα τῆς Παναγίας, στή βάση, ὑπάρχει μιᾶ ἄλλη ἔνδειξη δυσανάγνωστη. Προφανῶς καί ἡ εἰκόνα αὐτή εἶναι τοῦ ἴδιου ἀγιογράφου καί τῆς ἴδιας ἐποχῆς.

Στήν κόγχη τῆς Ἁγίας Τραπέζης υπάρχουν πέντε εἰκόνες ἀξιόλογες: Εἶναι τοῦ Προδρόμου καί τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πού ἦταν στό παλιό τέμπλο τοῦ Ναοῦ, τοῦ ἁγίου Μανδηλίου, τῆς Δεήσεως καί τῆς Ψηλαφήσεως τοῦ Θωμᾶ.

δ'. *Τερός ναός τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς*

Σέ κοντινή ἀπόσταση ἀπ' τό χωριό, νοτιοδυτικά, ὑπάρχει ὁ ναός τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἡ Παναγιοπούλα, ὅπως λέει ὁ λαός.

Ἡ παράδοση ἀναφέρει ὅτι παλιά ὑπῆρχε μοναστήρι ἐκεῖ κοντά, τό ὁποῖο ἐγκαταλείφθηκε καί κατέρρευσε, βρέθηκαν ὅμως μερικά χρήματα, μέ τά ὁποῖα χτίστηκε ἡ Παναγιοπούλα. Ὁ Νικόλαος Καζαμίας σημειώνει ὅτι «τό παρεκκλήσι δέν ἐμφανίζει κανένα ἔγγραφο στοιχεῖο γιά νά ὑπολογίσουμε τό χρόνο τῆς ἀνέγερσής του. Καί κανένας ἀπό τούς σύγχρονους κατοίκους ἢ τούς παλαιότερους γνωρίζει κάτι σχετικό. Ἀπό τήν παλαιότητα πού ἐμφανίζει σήμερα μπορούμε νά δεχτοῦμε ὅτι ἡ ἐκκλησία αὐτή ἦταν σύγχρονη τοῦ μοναστηριοῦ, δηλαδή ὑπῆρχε τότε πού ἐμαρτύρησε ὁ καλόγερος (22-1-1708). Μοναστήρι καί ἐκκλησία θά ἐκτίσθηκαν ταυτόχρονα ἴσως ἀπό τόν ἴδιο ἢ ἄλλο μοναχό. Τό μοναστήρι στή συνέχεια κατέρρευσε, γιατί δέν ὑπῆρχε καλόγερος νά τό συντηρήσει»³². Στή θέση ἐκείνη δέν

32. Στό ἀνέκδοτο χειρόγραφο του.

52. Ὁ ἱερός ναός τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

ἔμεινε κανένα ἶχνος. Εἶναι ἀδύνατο πιά νά ἐπισημανθεῖ ποῦ ἀκριβῶς ἦταν χτισμένο.

Ἀπὸ τὸν ἀμαξιτό δρόμο παίρνεις ἓνα μονοπατάκι περί τὰ 150 μέτρα. Ὑπάρχουν πολλά δέντρα καί ἄγρια βλάστηση. Βλέπεις ποικιλία χορταριῶν μέ ἐντυπωσιακά χρώματα. Τό μονοπατάκι σχεδόν ἔχει χαθεῖ. Δέν ὑπάρχουν πιά ἄνθρωποι νά τό περπατήσουν.

Οἱ ἰδιοκτῆτες διατηροῦν τό ναό σέ ἄριστη κατάσταση. Τό τέμπλο εἶναι ἀπλό, ἔχει ὅμως ἐνσωματωμένα δύο ξυλόγλυπτα κομμάτια. Τό ἓνα εἶναι στήν ωραία πύλη, ὅπου ὑπάρχουν δύο μορφές Ἀγγέλων καί δύο Ἁγίων καί πιό πάνω ὑπάρχει ὁ Ἐσταυρωμένος μέ δύο ἐντυπωσιακούς δράκοντες, ὑπερμεγέθεις καί ἀπειλητικούς.

53. Η νότια πλευρά του ναού της Ζωοδόχου Πηγής.

Στό τέμπλο υπάρχουν τρεις εικόνες. Της Παναγίας, του Χριστού και του Προδρόμου, ή οποία φέρει τή χρονολογία 1879. Είναι έργα έμπειρου άγιογράφου, βυζαντινής τεχνοτροπίας, μέ έκφραστικά πρόσωπα και διαπεραστικά μάτια. Η εικόνα της Παναγίας, μέ μεταλλικό φωτοστέφανο, έχει αρκετές φθορές κατά μήκος και χωρίζεται σέ δύο όριζόντια μέρη. Έπάνω εικονίζεται ή Παναγία ως όδηγήτρια και κάτω εικονίζεται ή γέννησή της.

Ένδιαφέρον παρουσιάζουν και δύο άλλες εικόνες, έκτός τέμπλου. Είναι ή Ζωοδόχος Πηγή μέ πολλά πρόσωπα και τήν ένδειξη:

«Δαπάνη Ιωάννου παπα-Χρήστου.

Χείρ Μιλτιάδου Κων. Ζωγράφου.

1906».

54. Επίθυρο φραίας πύλης.

Ἡ δεύτερη εἰκόνα εἶναι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος καί τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπου ὑπάρχουν καί ὀχτώ σκηνές ἀπ' τῆ ζωὴ τῶν δύο Ἁγίων, τέσσερις ἐπάνω καί τέσσερις κάτω. Συγκεκριμένα: «Ὁ ἅγιος Παντελεήμων

55. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

διδασκόμενος υπό τοῦ πνευματικοῦ», «Ὁ ἅγιος παρουσιαζόμενος εἰς τόν Βασιλέα», «Ὁ ἅγιος ἰᾶται τόν τυφλόν», «Ὁ ἅγιος Παντελεήμων βαπτιζόμενος», «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος», «Ἡ ἀποτομή τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος», «Μαρτύριον ἁγίας Παρασκευῆς», «Ἡ ἀποτομή ἁγίας Παρασκευῆς». Ἡ εἰκόνα φέρει τήν ἔνδειξη:

«Δαπάνη Ἰωάννου παπα-Χρήστου 1906».

Ὁ Παντοκράτορας εἶναι νεότερη εἰκόνα, χωρίς ιδιαίτερη τέχνη.

ε'. Ἱερός ναός τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου
καί Ἑλένης

56. Ὁ ἱερός ναός τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης.

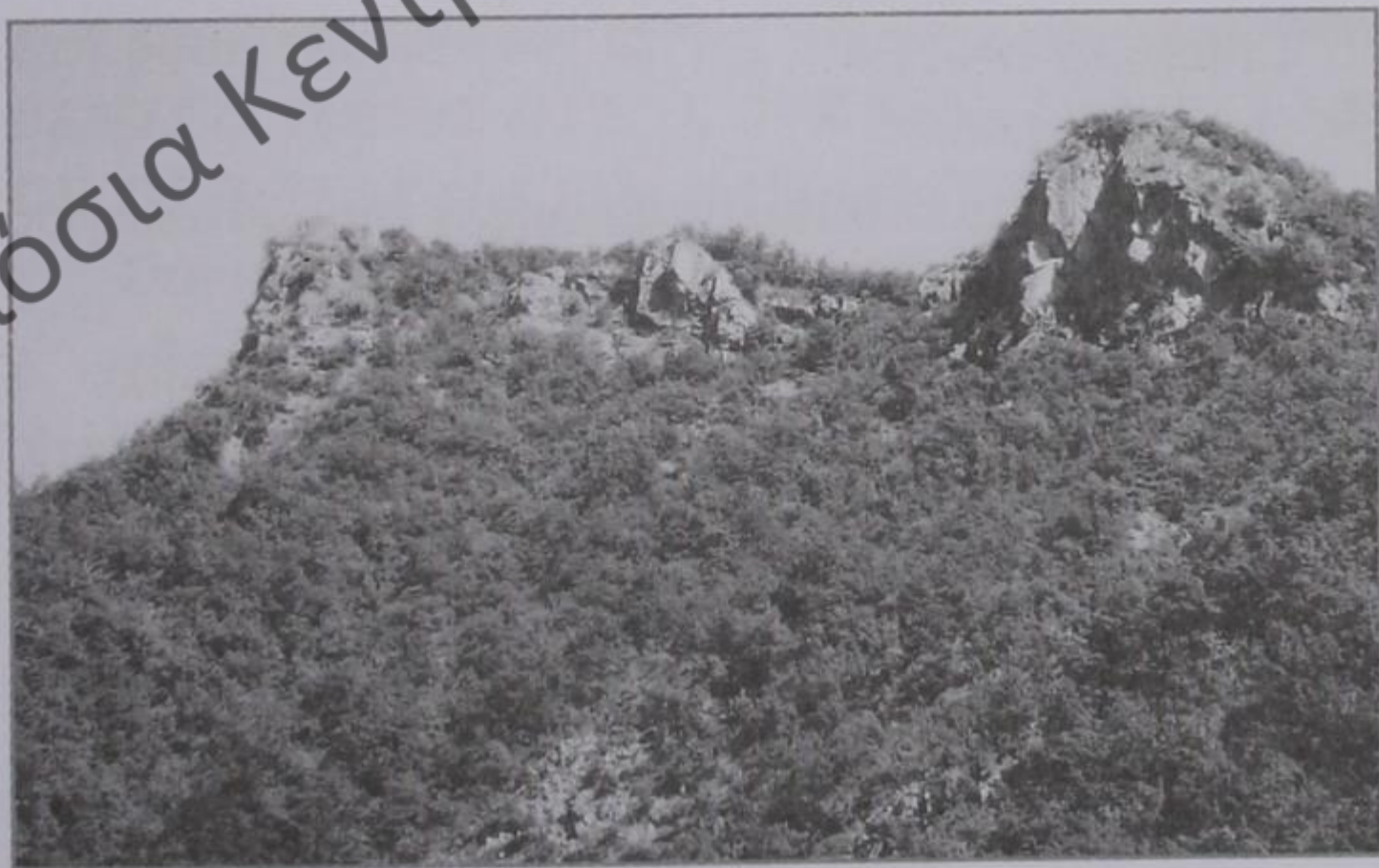
57. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης.

Βρίσκεται νοτιοδυτικά τοῦ χωριοῦ, στά μισά περίπου τῆς διαδρομῆς Γοργοπόταμο-Ἀσημοχώρι, ἀκριβῶς πάνω ἀπ' τή μεγάλη στορφή ὅπου ἀνοίγεται ὁ ὀρίζοντας καί ἡ θεά μεγαλώνει. Δίπλα, σέ ἀπόσταση μερικῶν δεκάδων μέτρων, ὑπῆρχε γιά πολλά χρόνια τό ὁμώνυμο στρατιωτικό φυλάκιο. Τό γεγονός αὐτό ἔκανε δυσπρόσιτο τό ἐξωκκλήσι, γιατί ἡ ἐπίσκεψη ἐκεῖ χρειαζόταν ἐνημέρωση τῶν στρατιωτικῶν ἀλλά καί γενναιότητα, ἀφοῦ πάντα ὑπῆρχαν λυκόσκυλα πού ἀπειλοῦσαν. Θυμᾶμαι τό καρδιοχτύπι πού εἶχαμε, ὅταν, μικρά παιδιά, θέλαμε νά πᾶμε μέ τά πόδια ἀπ' τό Ἀσημοχώρι στό Γοργοπόταμο.

Ἀπ' τόν Ἅγιο Κωνσταντίνο βλέπεις τό Ἀσημοχώρι μέ τίς κεραμιδένιες στέγες, τήν πλούσια βλάστηση, τό

πυκνό του δάσος και τή γυμνή κορυφή, τό Γκόλιο. Προχωρώντας λίγα μέτρα πιά πέρα, πρὸς τό παρατηρητήριο, ἀγναντεύεις στά δεξιά ἓνα μαχαλά τῶν Χιονιάδων καί στ' ἀριστερά τή γέφυρα στό Κεχρί, τό δρόμο πρὸς τό Ἀσημοχώρι μέ τίς πολλές στροφές, τοὺς λάκκους τῆς περιοχῆς ἐνωμένους νά κυλοῦν πρὸς τόν Σαραντάπορο, τή μικρή Ὀξυά καί τίς κορυφές τοῦ Σμόλικα. Βόρεια ἢ ἐντυπωσιακή κορυφή τῆς Ὀρλας καί ἄλλες μικρότερες καί χαμηλότερες πού σβήνουν στό Κεχρί.

Ἐξωτερικά τοῦ ναοῦ δέν ὑπάρχει κάποια ἐπιγραφή ἢ χρονολογία, πού θά μᾶς ἐπέτρεπε νά συμπεράνουμε πότε χτίστηκε. Στό πρόχειρο τέμπλο ὑπάρχουν πέντε εἰκόνες διαφόρων μεγεθῶν, γεγονός πού μᾶς ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι δέν εἶναι τῆς ἴδιας ἐποχῆς. Ἀπό

58. Οἱ κορυφές τῆς Ὀρλας.

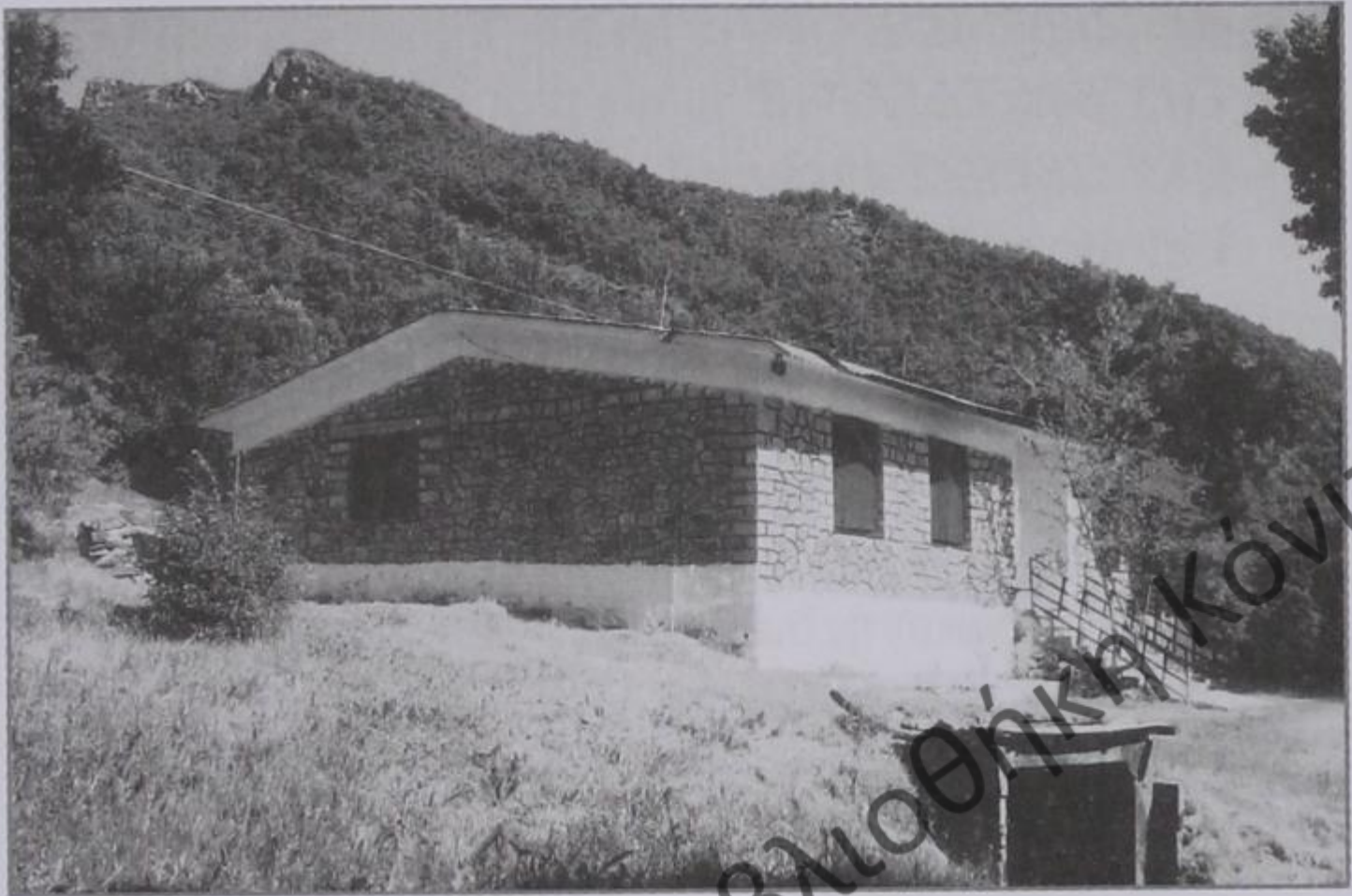
ἀριστερά πρὸς τὰ δεξιά ὑπάρχουν οἱ εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ ἔνθρονου - εἶναι πολυπρόσωπη, δεξιά καὶ ἀριστερά του ἡ Παναγία καὶ ὁ Πρόδρομος, ἀπὸ κάτω οἱ τρεῖς Ἱεράρχες καὶ πιο κάτω ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἔφιππος, ὁ Νεομάρτυς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἔφιππος. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες τοῦ τέμπλου. Στὴ συνέχεια εἶναι οἱ εἰκόνες τῆς Βαπτίσεως καὶ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου.

Ὑπάρχουν δύο ἐνδιαφέρουσες χρονολογίες. Ἡ μία εἶναι στὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, ΑΩΙΖ', δηλαδή 1817 καὶ ἡ ἄλλη στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μέ τὴν ἐξῆς ἀφιέρωση:

«δέησις τοῦ δούλου
τοῦ Θεοῦ Δημητρίου
Τζαβέλα 1840 (;)
μαρτίου 17».

Δυστυχῶς τὰ δύο τελευταῖα ψηφία τῆς χρονολογίας δέν εἶναι εὐανάγνωστα.

Ἐπάνω ἀπ' τὶς δεσποτικές εἰκόνες ὑπάρχει ὁ Ἐσταυρωμένος μέ ξυλόγλυπτη διακόσμηση καὶ στίς τέσσερις ἄκρες τοῦ σταυροῦ οἱ Εὐαγγελιστές. Πίσω ἀπ' τὸν Ἐσταυρωμένο οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι μέ πολλές ὀριζόντιες φθορές. Τέλος, στὴν ὠραία πύλη ὁ Χριστός ἐντός τοῦ ποτηρίου, σέ νεαρή ἡλικία, ὡς «Ο ΖΩΟΔΟΤΗΣ ΑΡΤΟΣ» μέ δύο ἄγγελους ἀπὸ πάνω καὶ μέ τὴν προτροπή: «ΑΝΘΡΩΠΕ ΒΛΕΠΕ ΜΗ ΣΦΑΓΗΣ, ΑΝΑΞΙΩΣ

59. Τό στρατιωτικό φυλάκιο δίπλα στο ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Έλένης.

ΕΣΘΙΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΩΝ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ». Στη βάση της εικόνας επίσης σημειώνεται: «ΩΣ ΦΟΒΕΡΟΣ Ο ΤΟΠΟΣ ΟΥΤΟΣ ΟΥΚ ΕΣΤΙ ΤΟΥΤΟ ΑΛΛ' ΟΙΚΟΣ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΗ Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ».

Στήν ίδια εικόνα υπάρχει ή αφιέρωση:

«Αφιέρωμα Γεωργούλας Π. Γεράση
καί τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Εὐαγγέλου

εἰς αἰωνίαν μνήμην τοῦ υἱοῦ μου

Σωτηρίου πεσόντος τήν 11ην/9/48.

Διά χειρός Νικολ. Παπακώστα ἐκ Χιονιάδες.
1951».

Σέ μία τσίγκινη ἐπιγραφή, μέ ξύλινη κορνίζα, διαβάζω:

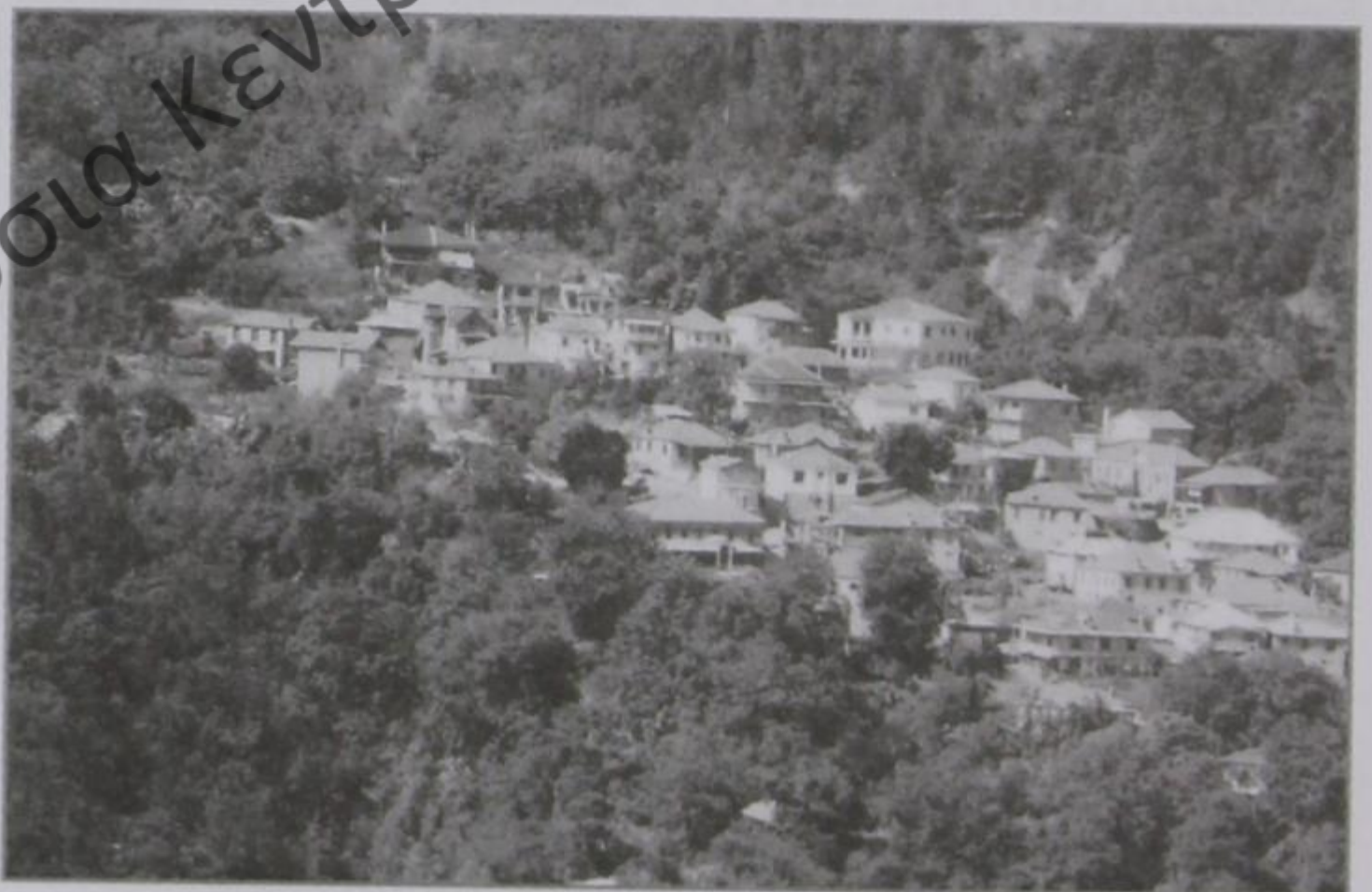
«ΕΞΩΡΑΙΣΘΗ ΥΠΟ
ΤΟΥ 581 ΤΑΓ/ΤΟΣ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1949».

Ἐπίσης σέ μιά μικρή εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἀρκετά φθαρμένη ἀπ' τὰ τρωκτικά, ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη:

«Δωρεά τοῦ 594 Τάγματος Πεζικοῦ».

Τέλος σέ νεότερη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, σέ μεταλλική ἐπιγραφή, διαβάζω:

«ΔΩΡΕΑ ΑΝΧΗ (ΠΖ) ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ (ΙΟΥΛΙΟΣ
1990-2001) ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟ
ΜΟΥ ΔΕΑ (Ε.Μ.) ΕΥΓΕΝΙΚΟ
ΑΘΑΝΑΣΙΟ ΠΟΥ ΣΚΟΤΩΘΗΚΕ
ΕΙΣ ΤΡΟΧΑΙΟ ΔΥΣΤΥΧΗΜΑ».

60. Τό Ἀσημοχώρι ἀπ' τόν Ἅγιο Κωνσταντίνο.

Τή δεκαετία του '90 έγιναν αρκετές ανακαινιστικές εργασίες απ' τήν ένορία καί μέ τήν οικονομική ενίσχυση του άκτινολόγου ιατροῦ Βασιλείου Χρήστου του έξ Άσημοχωρίου³³.

στ'. Τερός ναός του Προφήτη 'Ηλία

Βορειοδυτικά του χωριού, σέ αρκετό ύψόμετρο, πάνω σ' ένα απόκρημνο βράχο, εἶναι ὁ Προφήτης 'Ηλίας. Ἡ περιοχή εἶναι δασώδης, κυρίως δρεῖς καί ἄγρια μικρότερα φυτά. Τό έξωκκλήσι εἶναι ἀθέατο. Μόνο ἀπό τήν τοποθεσία του «Γραμματικοῦ» φαίνεται ἡ στέγη του κατά τήν φθινοπωρινή καί χειμερινή περίοδο, ὅταν τά δέντρα δέν ἔχουν φύλλα.

Παλιότερα υπήρχε ἀνηφορικό μονοπάτι, τό ὁποῖο σήμερα χάθηκε. Τά τελευταῖα χρόνια φτάνει κοντά

33. Στή διαθήκη του ὁ Βασίλειος Χρήστου ἀναφέρεται ιδιαίτερα στό έξωκκλήσι του Ἁγίου Κωνσταντίνου. Γράφει: «Νά χορηγεῖται οικονομική ενίσχυσις πρός ἐπισκευήν, ἀναστήλωσιν καί ἀνακαίνισιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ έξωκκλησιῶν του Ἁσημοχωρίου, Γοργοποτάμου καί κυρίως Ἁγίου Κωνσταντίνου Γοργοποτάμου, ὅπου θά τοποθετηθοῦν μπάγκοι. Ἐκεῖ θά γίνεται λειτουργία, δεξιώσις καί θά προσφέρεται ποσόν 5.000 δραχμῶν εἰς τάς χήρας καί τά ὀρφανά του Γοργοποτάμου καί 10.000 δραχμῶν του Ἁσημοχωρίου, κατά τήν κρίσιν του Διοικητικοῦ Συμβουλίου καί τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης ὡς πρός τήν διάθεσιν τῶν ποσῶν» (Βασιλείου Χρήστου, *Ἀπομνημονεύματα*, Ἀθήνα 2002, σελ. 15).

61. Ὁ ἱερός ναός τοῦ Προφήτη Ἡλία.

στό ἐξωκκλήσι τό αυτοκίνητο. Τά λίγες δεκάδες μέτρα τά περνάει κανείς μέσα σ' ἓνα βαθύσκιο μονοπάτι, δροσερό καί ἐλαφρῶς σκοτεινό.

Ἡ θέα ἀπ' τό βράχο τοῦ Προφήτη εἶναι ωραιότατη. Χαμηλά κάτω τό χωριό, ἀπέναντι τό ποτάμι μέ τή μεγάλη κοίτη, ὁ δρόμος πού συνδέει τά γύρω χωριά, ἡ Ὁξυά, ἡ Λαγκάδα, ἀλλά καί τά ἀσημοχωρίτικα βουνά Γκόλιο καί Βαρτζιομπάνι.

Ἐξωτερικά τό ἐξωκκλήσι δέν παρουσιάζει κάποιο ἱστορικό στοιχεῖο. Ἐσωτερικά ὅμως ὑπάρχουν μερικά ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, τά ὅποια καταγράφω. Στό ἐντελῶς ἀπλό καί ἄτεχνο τέμπλο ὑπάρχουν τέσσερις δεσποτικές εἰκόνες. Τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Προδρόμου καί τοῦ Προφήτη Ἡλία. Οἱ τρεῖς πρῶτες

62.
Ἡ Γλυκοφιλοῦσα.
Μικρὴ φορητὴ
εἰκόνα στό ναό
τοῦ Προφήτη
Ἡλία.

εἶναι τοῦ ἴδιου ἀγιογράφου καί τῆς ἴδιας ἐποχῆς. Στήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ σημειώνεται:

«Διά χειρὸς Νικολάου Γ. Βούρη
ἐκ Τουρνόβου 1906. Καί ἀφιέ-
ρωμα αὐτοῦ».

Στήν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου ἐπίσης:

«Χεῖρ Νικολάου Γ. Βούρη
ἐκ Τουρνόβου. 1906».

Στήν εἰκόνα τοῦ Προφήτη Ἡλία ἐπίσης διαβάζω:

«Δαπάνη Δημητρούλας
Β. Γεωργούπουλου 1932».

Ἐπάνω ἀπ' τὶς δεσποτικές εἰκόνες ὑπάρχουν ἔξι μικρές τοῦ δωδεκάορτου, παλιότερες καί ἀξιόλογες. Καί δεξιὰ, στή νότια πλευρά, ἄλλες δύο ἴδιας τεχνο-

τροπίας. Οί όκτώ αυτές εικόνες, από άριστερά, είναι: Γέννησις του Χριστού, Μεσοπεντηκοστή, Περιτομή του Σωτήρος, Βαϊφόρος, Ύπαπαντή, Εύαγγελισμός τής Θεοτόκου, Πεντηκοστή, Μεταμόρφωσις. Στην εικόνα τής Περιτομής υπάρχει ή χρονολογία 1907, ένώ στην εικόνα τής Ύπαπαντής διαβάζω:

*«δέησις του δουλου
του Θεου Δημητρίου Ιωάννου...».*

Στήν ώραία πύλη υπάρχει σέ μουσαμά ό Μυστικός Δείπνος μέ τήν αναλυτική ένδειξη:

*«Είς μνήμην Δημητρίου Γεωργοπούλου
άποβιώσαντος τήν 4/10/49 και
των τέκνων αυτου Ανδρέα, Ιωάννου,
Στεφάνου και Χρήστου.*

*Διά χειρός Νικ. Παπακώστα
και Αθανασίου. 1950».*

Στή βόρεια πλευρά είναι τρεις ένδιαφέρουσες εικόνες διαφορετικων μεγεθων. Κρεμασμένη είναι του Ανδρέα του Πρωτοκλήτου, μικρή και έκφραστική, μέ τήν ένδειξη:

*«Αναστάσιος Ν. Μπαλαμούτσης
έζωγράφισεν. 1878 Ιου...ου 15).*

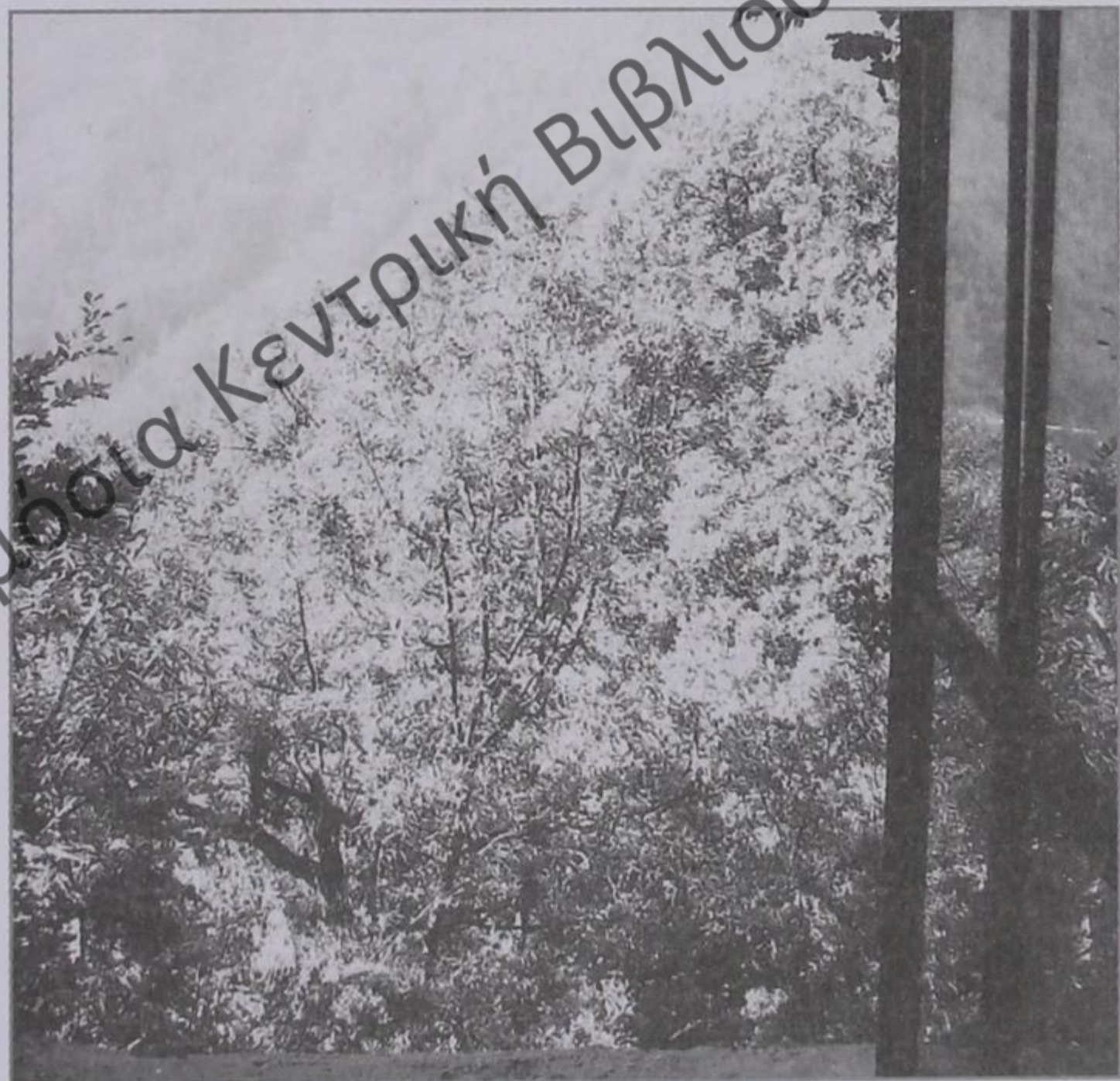
Δίπλα είναι μέσα σέ ξύλινη κορνίζα, σταθερά καρφωμένη στον τοίχο, ή μεγαλύτερη εικόνα μέ τον Άγιο Αλέξανδρο και τήν Άγία Εύφροσύνη, ή όποία φέρει μιά κάθετη σχισμή και ή εικόνα του Προφήτη Ήλία, μικρότερη, μέ τήν ένδειξη

«Δαπάνη Νικολάου Αθανασίου

Γερασιμίδαη. 1902. Όκτ. 11»
 «Έργον Άν. Μιχ. Ζωγράφου
 χιονιαδίτου».

Έπίσης σέ μιά γωνία, τέμπλου καί νότιας πλευράς, ύπάρχει μιά εικόνα τής Γλυκοφιλούσας, λαϊκής τεχνοτροπίας, μέ φθορές στίς άκρες τοϋ ξύλου καί μιά μικρότερη τοϋ Προφήτη Ήλία.

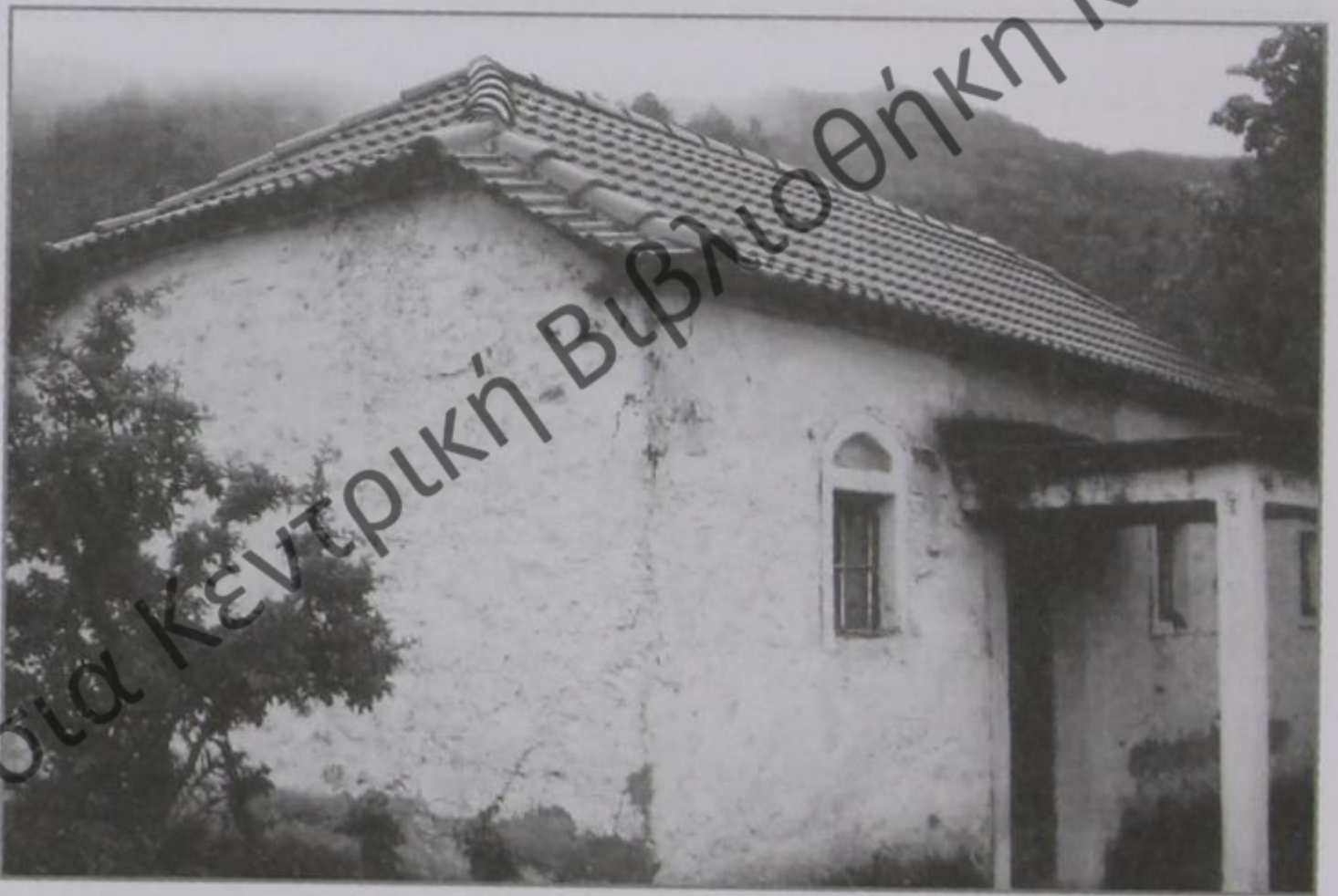
Στό ταβάνι εΐναι τοποθετημένος ό Παντοκράτορας, ό όποϊος εΐναι φιλοτεχνημένος πάνω σέ τσίγκο, «Διά χειρός Γεωργ. Έξάρχου. Ζωγράφος έκ Χιονιάδων 1932».

63. Άπ' τό παραθυράκι τοϋ Προφήτη Ήλία.

*ζ'. Ιερός ναός του Γενεθλίου
Ἰωάννου του Προδρόμου*

Ἀντικριστά μέ τό χωριό, πέρα ἀπ' τό ποτάμι, βρίσκεται ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, χτισμένος σέ βραχῶδες ὕψωμα. Τό μονοπάτι εἶναι ἀνηφορικό καί ἡ ἀπόσταση μικρή. Ὁ ναός ἐξωτερικά φέρει ἐπιχρίσματα καί ἀσβέστες.

64. Ὁ ἱερός ναός τοῦ Γενεθλίου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Πάνω ἀπ' τήν εἴσοδο, ἐσωτερικά, ὑπάρχει μεγάλη πρόσθετη ἐπιγραφή μέ τό ἱστορικό τοῦ ναοῦ. Εἶναι καλογραμμένη καί δίνει ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες. Τήν παραθέτω συμπληρώνοντας, ἐντός παρενθέσεων, τίς λέξεις πού εἶναι συγκεκριμένες καί ἀφαιρώντας τούς τόνους καί τά πνεύματα, ἀφοῦ ὅλη ἡ ἐπιγραφή

είναι μεγαλογράμματη.

«ΟΥΤΟΣ Ο ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΙΕΡΩΤΑΤΟΣ ΝΑΟΣ
 ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΠΡΟ-/
 ΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ
 ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΕΝ ΕΤΗ
 1913/ΕΤΕΛΕΙΟΠΟΙΗΘΗ ΤΟ 1928
 ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝ ΚΟΝΙΤΣΗ ΤΟΥ ΣΕΒΑ-
 ΣΜΙΩΤΑΤΟΥ/ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ
 Κ(ΑΙ) ΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜΩΤΑ-
 ΤΟΥ ΠΑΠΑΘΕΜΙ/ΣΤΟΚΛΕΟΥΣ Κ(ΑΙ) ΕΠΙ-
 ΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΤΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ
 ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΑΥΤΗΣ/ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΠ.
 ΒΟΥΡΗ ΟΥ ΤΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΤΙΣΤΑΙ.

ΝΥΝ ΔΕ ΩΣ ΟΡΑΤΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ
 ΑΝΕΚΑΙΝΩΣΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΔΑΠΑΝΗ,
 ΚΟΠΩΤΕ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΗ ΤΟΥ ΑΠΟΒΙΩΣΑ-
 ΝΤΟΣ ΑΓΓΕΛΗ Γ. ΒΟΥΡΗ (ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ)/
 ΚΑΙ ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 (ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ) ΥΙΩΝ ΤΟΥ ΩΣ ΑΝΩ ΚΤΗ-/
 ΤΟΡΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤ(ΕΥΟΝΤΟΣ) ΔΡΥΙΝΟΥΠΟ-
 ΛΕΩΣ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ/ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ
 Κ.Κ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡ(ΕΥΟΝΤΟΣ)
 ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜ(ΩΤΑΤΟΥ) ΑΝΔΡΕΟΥ ΠΑΠΑ-/
 ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ 1962
 ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΙΟΥΝΙΟΝ».

Ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἀρχικά ἦταν στήν

ΟΥΤΟΣ Ο ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΙΕΡΩΤΑΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΕΝΔΟΣΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΕΝ ΕΤΗ 1913 ΕΤΕΛΕΙΟΠΟΙΗΘΗ ΤΟ 1928 ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΕΝ ΚΟΝΙΤΣΗ, ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΥΪΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜΩΤΑΤΟΥ ΠΑΠΑ-ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΥΪ ΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΤΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΑΥΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΠ. ΒΟΥΡΗ ΟΥ ΤΗ, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΕΚΤΙΣΤΑΙ.

ΝΥΝ ΔΕ ΩΣ ΟΡΑΤΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΔΑΠΑΝΗ ΚΟΠΩ, ΤΕ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΗ, ΤΟΥ ΑΠΟΒΙΩΣΑΝΤΟΣ ΑΓΓΕΛΗ Γ. ΒΟΥΡΗ (ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ) ΚΑΙ ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (ΑΝΑΓΝ.) ΥΪΩΝ ΤΟΥ ΩΣ ΑΝΩ ΚΤΗΤΟΡΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤ. ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤ. ΜΗΤΡΟΠ. ΔΡΥΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ Κ.Κ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡ. ΤΟΥ ΑΙΔΕΣΙΜ. ΑΝΔΡΕΟΥ ΠΑΠΑ-ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ, 1962 ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΙΟΥΝΙΟΝ. —

65. Νεότερη κτιτορική επιγραφή.

ἄκρη τοῦ μικροῦ κάμπου, ἀλλὰ καταστράφηκε ἀπ' τὸ ποτάμι. Ἐκεί σήμερα βρίσκεται ἓνα εἰκόνισμα.

Στὸ τέμπλο ὑπάρχουν, πάνω ἀπ' τὴν ἄμπελο, παλιὰ ξυλόγλυπτα κομμάτια, πού προέρχονται προφανῶς ἀπὸ ἄλλη ἐκκλησία, ὅπως ἐπίσης καὶ ωραιότατα βημόθυρα, στὰ ὁποῖα ὑπάρχουν τέσσερις νεότερες εἰκόνες, δύο προφητῶν καὶ δύο τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ Ἐσταυρωμένος καὶ οἱ δύο Ἄγγελοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μιά ἀνοδική κίνηση καὶ βρίσκονται στὶς ἄκρες. Ὁ δεξιὸς κρατᾶει τὸ γράμμα Α καὶ ὁ ἀριστερὸς τὸ Ω.

Στὸ τέμπλο ὑπάρχουν τέσσερις εἰκόνες. Στὴν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου σημειώνονται: «Ἔργον Χριστ. καὶ Θωμᾶ Ἀν. ἐκ Χιονιάδων 1916». Ἀριστερά τοῦ

66. Παλαιό θωράκιο ένσωματωμένο στό νεότερο τέμπλο.

τέμπλου εΐναι μέσα σέ ένιαία κορνίζα δύο άλλες εΐκόνες. Ή μία εΐκονΐζει τήν Άποτομή του Προδρόμου, ένῶ στό κάτω μέρος ύπάρχει ό Άγιος Γεώργιος, ό Εύαγγε-

λισμός τῆς Θεοτόκου καί ἡ Ἁγία Εὐγενία. Ἡ ἄλλη εἰκόνα εἶναι τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου καί τῆς Ἁγίας Εὐφροσύνης. Καί οἱ δύο αὐτές εἰκόνες εἶναι τῆς ἴδιας ἐποχῆς μ' ἐκεῖνες τοῦ τέμπλου καί τοῦ ἴδιου ἀγιογράφου.

Δεξιά ἐπίσης ὑπάρχουν ἄλλες δύο εἰκόνες, παλιότερης ἐποχῆς καί βυζαντινῆς τεχνοτροπίας. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτες. Στή μία εἰκονίζεται ἡ Βρεφοκρατοῦσα Παναγία καί γύρω-γύρω ὑπάρχουν πολλοί Ἅγιοι, δεκαοχτώ στόν ἀριθμό. Στήν ἄλλη εἰκονίζεται τό Γενέθλιον τοῦ Προδρόμου. Καί οἱ δύο εἰκόνες εἶναι τοῦ ἴδιου ἀγιογράφου, τοῦ ὁποίου δέν γνωρίζουμε τό ὄνομα οὔτε καί τόν χρόνο ἱστορήσης.

Στό τέλος τῆς βόρειας πλευρᾶς, στό γυναικωνίτη, θά ἔλεγα, ὑπάρχουν μέσα σέ ξύλινες κορνίζες δύο ἄλλες νεότερες εἰκόνες. Στή μεγαλύτερη εἰκονίζεται ὁ Νεο-

67. Ἐπίθυρο τῆς ωραίας πύλης.

μάρτυς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἰωαννίνων καί ἀριστερά του ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος, ἐνῶ ἀπό πάνω, μέσα σέ σύννεφα, ὁ Χριστός πού εὐλογεῖ. Ἡ ἄλλη εἰκόνα εἶναι τῆς Παναγίας μέ τό Χριστό, ἀναγεννησιακῆς τεχνοτροπίας.

Δίπλα ἀπ' τίς δύο αὐτές εἰκόνες στήν ἄκρη εἶναι τοποθετημένα δύο ξύλινα κιβώτια μέ τά ὀστά τῶν ἀειμνήστων κτιτόρων καί ἀνακαινιστῶν τοῦ ναοῦ. Στό μεγαλύτερο κιβώτιο σημειώνεται μέ καλλιγραφικά γράμματα ἡ ταυτότητα τῶν ὀστῶν. Μεταφέρω πιστά τίς καταγραφές:

«*ΕΝΤΑΥΘΑ ΚΕΙΝΤΑΙ ΤΑ ΟΣΤΑ ΤΩΝ ΑΕΙΜΝΗΣΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΒΟΥΡΗ. Ἀπεβίωσεν τῇ 22 Ἰανουαρίου 1935, ἐν ἡλικίᾳ 84 ἐτῶν. ΚΑΙ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗΣ συζύγου Αὐτοῦ, τό γένος Γεωργίου Γκουλιούμη. Ἀπεβίωσεν τῇ 21 Αὐγούστου τῆ 1935, ἐν ἡλικίᾳ 78 ἐτῶν*».

Στό ἄλλο κιβώτιο εἶναι τά ὀστά τοῦ Ἀγγελῆ Γ. Βούρη.

* * *

Στή συνέχεια παραθέτω ἕνα βιωματικό μου κείμενο, πού σχετίζεται μέ τό ναό τοῦ Γενεθλίου τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Εὐλογημένη εἶναι ἡ πατρίδα μας. Ἔχει πολλούς ἱερούς ναούς καί πάμπολλα ἐξωκκλήσια. Ὑπάρχουν ἐνορίες, πού ἐκτός ἀπ' τόν κεντρικό ναό, ἔχουν πέντε, δέκα καί εἴκοσι ἐξωκκλήσια, τά ὁποῖα εἶναι χτισμένα

στis ώραιότερες τοποθεσίες και έντυπωσιάζουν μέ τήν άπλότητα και τήν κατάνυξη. Αύτά τά ταπεινά σπιτάκια του Θεού χτίστηκαν άπ' τούς παλιούς, παππούδες και προπάππους μας, και διατηρήθηκαν άπ' τούς μεταγενέστερους ή άπ' τήν ένορία.

Τά έξωκκλήσια αύτά έδωσαν και τά όνόματα στις διάφορες τοποθεσίες όπου είναι χτισμένα. Ό λαός μας τά αγαπάει, παρόλο πού είναι άνίδεος και δέν μπορεί νά τά αξιοποιήσει πνευματικά. Ωστόσο, τα φροντίζει και θέλει νά τά επισκέπτεται. Παλιότερα τά έξωκκλήσια λειτουργούσαν πολλές φορές τό χρόνο. Έκτός από τήν μνήμη, πήγαιναν τή διακαινησιμη έβδομάδα αλλά και όταν έκαναν «άνοιγμα», δηλαδή ιδιωτικές λειτουργίες. Τώρα οι άνθρωποι λιγότεψαν, οι ιερείς δέν έπαρκούν, μέ αποτέλεσμα τά λειτουργούνται μόνο στή μνήμη του Αγίου, στον όποιο είναι αφιερωμένα.

24 Ιουλίου, Γενέθλιον Ιωάννου του Προδρόμου. Κατευθύνομαι προς τό έξωκκλήσι, πού είναι χτισμένο σ' ένα βραχώδες ύψωμα, αντικριστά άπ' τό χωριό και πέρα άπ' τό γοργό ποτάμι, άπ' τό όποιο πήρε τό όνομα Γοργοπόταμος τό χωριό.

Είναι ή 25η φορά πού ανεβαίνω στον άγιο Ιωάννη. Φορτωμένος τό σάκο μέ τά αναγκαία για τή θεία λειτουργία και τό βαλιτσάκι μέ τά άμφια, βαδίζω άργά. Ό ήλιος δέν έχει σκάσει ακόμα στον όρίζοντα. Τό αεράκι τής ποταμιās ψυχρό. Τά πουλιά έχουν αρχίσει τή δουλειά τους. Ό κοῦκος δηλώνει τήν παρουσία του μέ τό ιδιόρρυθμο κελάδημά του.

Τό μονοπάτι ἀνηφορικό καί ἀπό χρόνια ἐγκαταλειμμένο. Πυκνά πολύχρωμα ἀγριόχορτα μέ ἐντυπωσιάζουν. Δέν ἔχω χρόνο νά σταθῶ. Πρέπει νά φτάσω στό ἐξωκκλήσι. Δίπλα στό ρέμα κυλάει νερό ἀνάμεσα στίς πέτρες καί ἀκούγεται. Ὅλα εἶναι ὠραῖα. Ἡ βλάστηση μεγάλη. Ἐκλείσει ὁ τόπος. Δέν ὑπάρχουν πιά ζῶα νά βοσκήσουν. Στό ξέφωτο τό ἐξωκκλήσι. Ἦδη ἔχουν φτάσει μπροστά ἀπό μένα οἱ ἰδιοκτῆτες. Τούς χαιρετῶ καί κάθομαι σέ μιά πέτρα, νά πάρω μιά ανάσα. Βλέπω τή γύρω περιοχή ἀπό ψηλά. Τό χωριό μέ τίς κεραμιδένιες στέγες, τά λίγα κηπάρια, τό ποτάμι πού κατηφορίζει ἀπ' τό Γράμμο καί φιδίζεται μέσα στήν εὐρύχωρη κοίτη του καί τά γύρω βουνά μέ τά πυκνά δάση. Τό πράσινο σέ πολλές ἀποχρώσεις.

Μέ τίς πρῶτες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου μπαίνω στό ἐκκλησάκι καί κάνω τίς προετοιμασίες. Ὅλα εἶναι ἔτοιμα. Τά πρόσφορα εἶναι περισσότερα ἀπ' τίς μόνιμες οἰκογένειες τοῦ χωριοῦ. Συνηθίζουν νά φέρνουν καί γιά τούς ταξιδεμένους.

Μέσα στό ναό νιώθω ἄρχοντας. Παρά τήν πνευματική μου πτωχεία, εἶμαι ὁ λειτουργός. Στήν προσκομιδή μνημονεύω τά ὀνόματα. Τούς αἰσθάνομαι ὄλους παρόντες. Καί τούς ζῶντες καί τούς τεθνεῶτες. Ἐχω τήν αἴσθησι ὅτι ὁ οὐράνιος Πατέρας, διά πρεσβειῶν τοῦ τιμίου καί ἐνδόξου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, μᾶς ἔχει κάτω ἀπ' τίς πτέρυγες τῆς πρόνοιάς Του. Τίποτα δέν μέ ἐνοχλεῖ. Καμιά βιασύνη καί ταραχή. Διαβάζω τόν ἐξάψαλμο καί προχωρῶ στόν ὄρθρο. Χτυποῦμε

καί τό σήμαντρο, πού ό ήχος του φτάνει μέχρι τό χωριό. Ἔρχεται ό ψάλτης μου. Ἔρχονται καί οί πρῶτες γυναῖκες. Τίς θυμᾶμαι πού ήταν πενήντα ἔτων, ὅταν εἶχα ἔρθει στό χωριό καί τώρα πλησιάζουν τά ὀγδόντα. Ἐκεῖ ὅμως. Ἡ παράδοση πρέπει νά συνεχιστεῖ κι ἄς κόβεται ή ἀναπνοή τους στό ἀνηφορικό μονοπάτι.

Κατανυκτική ή ἀτμόσφαιρα. Τελειώνουμε τόν ὄρθρο καί μπαίνουμε στήν ἀπεραντοσύνη τῆς θείας λειτουργίας, ὅπου τό κάλλος τῆς δέν συγκρίνεται μέ τήν ὠραιότητα τῆς φύσης. Ἀπαιτῶ ἀπ' τόν ἑαυτό μου προσήλωση, ἀκίνησία, ταπεινή ψαλμωδία. Θέλω νά βιώσω τό ἱερό μυστήριο. Νιώθω εὐφρόσυνα. Ὅλες οί βιοτικές μου μέριμνες βρίσκονται ἔξω ἀπ' τό ναό. Ἀπωθῶ κάθε λογισμό περισπασμοῦ.

Τά στασίδια εἶναι γεμάτα. Ἐξω μερικοί ἄνδρες ἀπολαμβάνουν τή θεά. Πλησιάζουμε πρὸς τό τέλος. Κοινωνοῦν δύο παιδάκια καί πέντε γυναῖκες. Τελειώνουμε τή θεία λειτουργία καί τήν ἀρτοκλασία. Προσφέρουν τό γλυκό καί τά ἀναψυκτικά οί ἰδιοκτῆτες. Οἱ εὐχές παίρνουν καί δίνουν. Ὅλοι εἶναι χαρούμενοι. Μερικοί μάλιστα εἶναι ἐνθουσιασμένοι. Ἦταν μιά πνευματική εὐκαιρία.

Κατηφορίζω τελευταῖος ἀπ' τόν Ἅγιο Ἰωάννη. Θέλω νά εἶμαι ὁ μόνος. Συγχρονίζω τό «Δόξα σοι ὁ Θεός» μέ τό βηματισμό μου. Εἶμαι χαρούμενος. Τά ἔντομα δίπλα μου μέ τό βόμβο τους καί τήν ἐργατικότητά τους μέ παρακινοῦν σέ προσευχή ἀδιάλειπτη. Οἱ σαῦρες

πολλές. Μετακινοῦνται μέ απότομες κινήσεις. Τά μυρμήγκια δουλεύουν ἀκούραστα.

Περνώ τό γεφύρι καί βλέπω τά διαυγέστατα νερά. Ἐδῶ δέν ὑπάρχει ρύπανση περιβάλλοντος. Ὅλα εἶναι καθαρά, καλά λίαν καί ἀναγωγικά³⁴.

η'. Ἰερός ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων

Σέ κοντινή σχετικά ἀπόσταση ἀπ' τόν Ἅγιο Ἰωάννη, νοτιότερα καί πέρα ἀπ' τό ποτάμι, εἶναι ὁ μικρός ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, περιτοιχισμένος ἀπό μεγάλα καί αἰωνόβια δέντρα. Ἀπ' τή δυτική πλευρά τοῦ ναοῦ μπορεῖς νά δεῖς τό χωριό μέσα ἀπ' τά πυκνά κλαδιά τῶν δέντρων, τά ὅποια δημιουργοῦν μιά ωραιότατη κορνίζα πού ἀναδεικνύει τήν εἰκόνα τοῦ χωριοῦ.

Στό ταπεινό ἔξωκκλήσι ὑπάρχει ἕνα ἀπερίτεχο τέμπλο, στό ὁποῖο εἶναι ἐνσωματωμένα μερικά ξυλόγλυπτα κομμάτια. Ἀξιοπρόσεκτο εἶναι ἐκεῖνο τῆς ωραίας πύλης, τό ὁποῖο ἔχει λεπτό, πυκνό καί βαθύ σκάλισμα. Οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι ὁλόσωμες, ἔργα τοῦ «παπα-Νικολάου Οἰκονόμου». Εἶναι τῆς Παναγίας, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Προδρόμου καί τοῦ Χριστοῦ πού θεραπεύει τόν τυφλό.

34. Τό ὁδοιπορικό δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα Ὁρθόδοξος Τύπος (φύλλο τῆς 7ης Αὐγ. 2009) μέ τίτλο *Λειτουργία σέ ἔξωκκλήσι*.

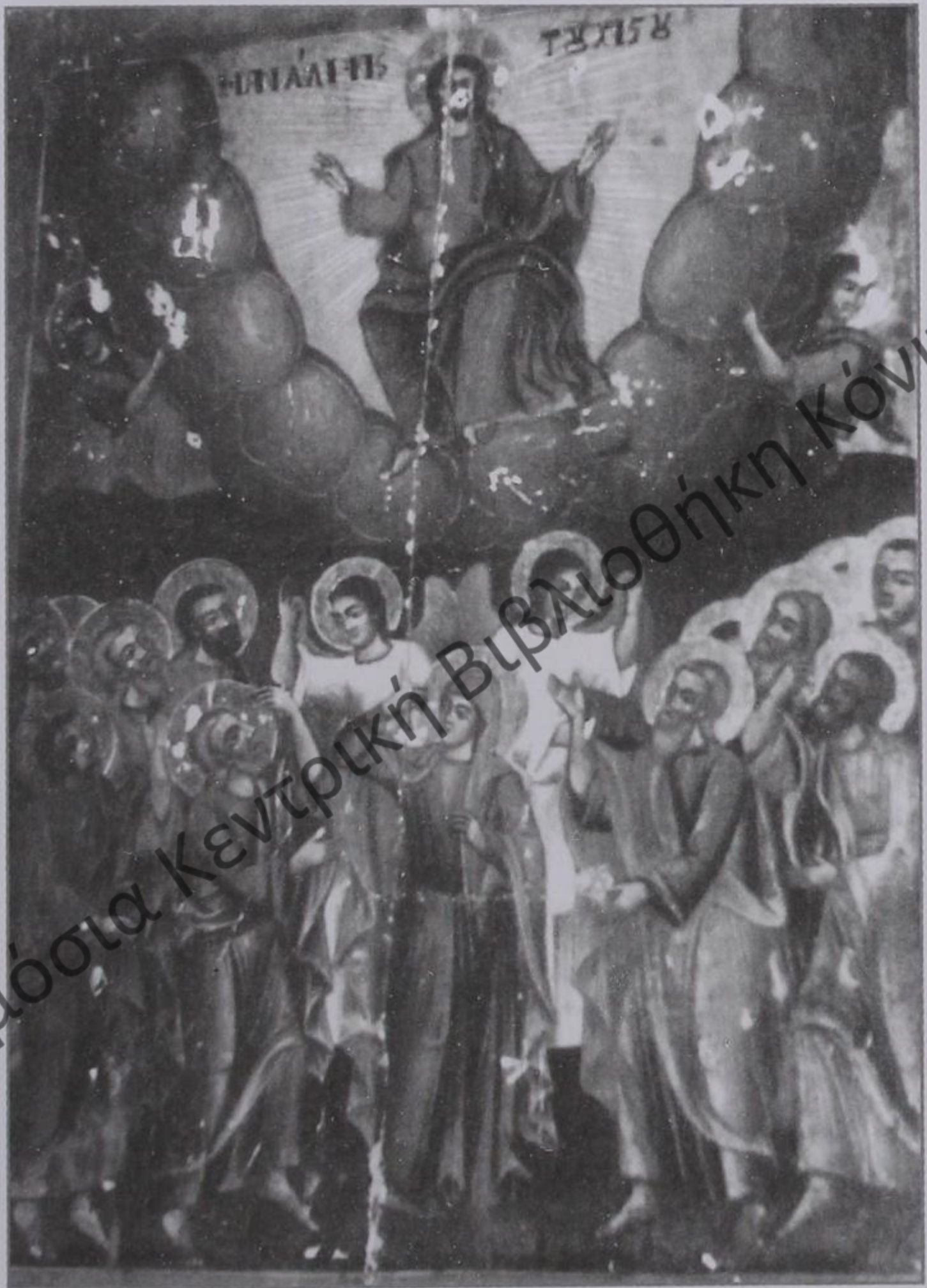

68. Ὁ ἱερός ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Στό ναό ὑπάρχουν καί τρεῖς φορητές εἰκόνες, παλιές. Οἱ δύο εἶναι σχεδόν ὀλικά κατεστραμμένες. Ἡ τρίτη εἶναι τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, πού διατηρεῖται

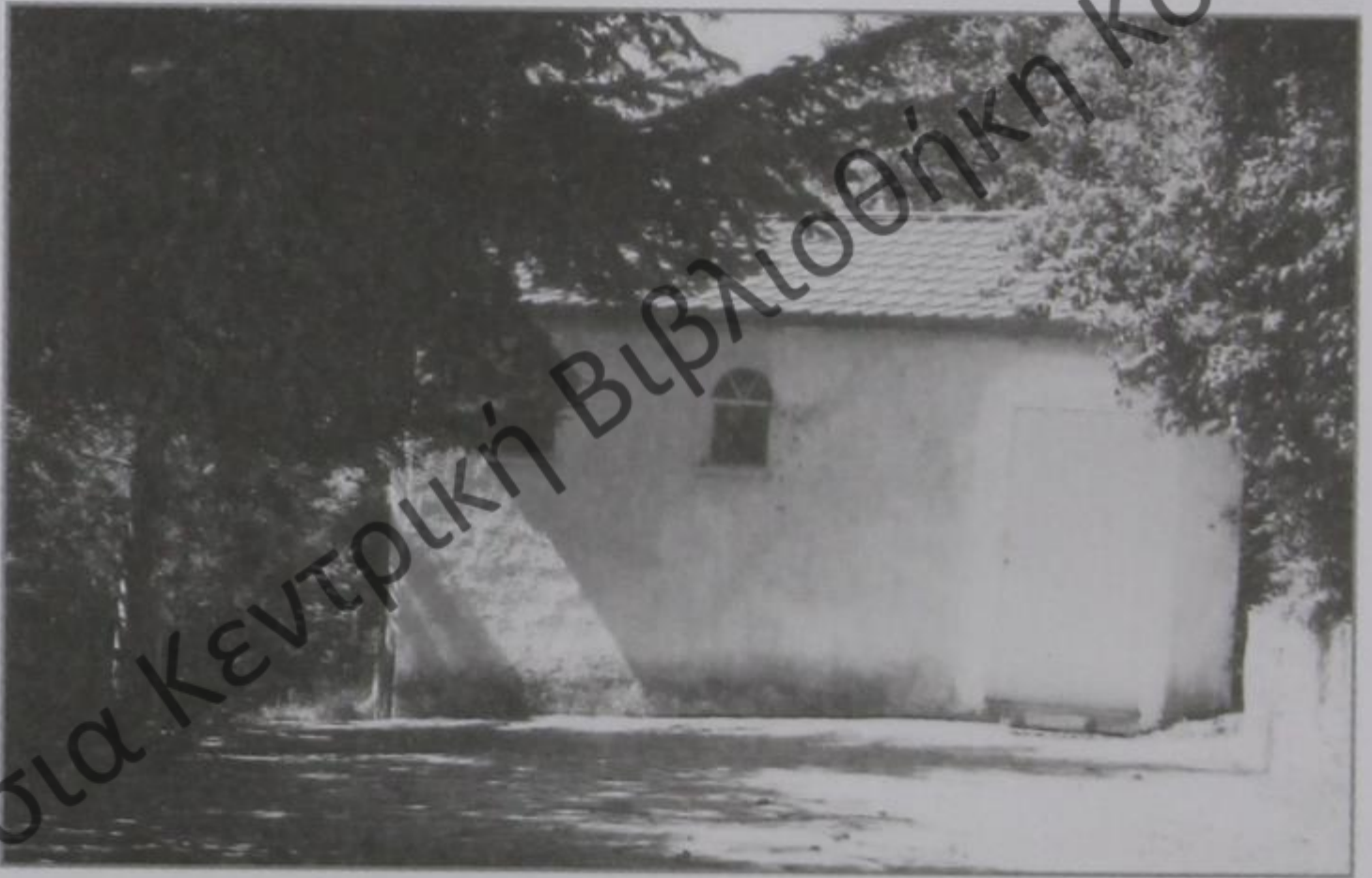
69. Ἐπίθυρο τῆς ὠραίας πύλης.

70. Ωραία φορητή εικόνα τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ
στό ναό τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

σέ πολύ καλή κατάσταση. Τά πρόσωπα τῆς Παναγίας καί τῶν Ἀποστόλων εἶναι ἐκφραστικά καί φανερώνουν τήν ἀγωνία τους καθώς ὁ Χριστός, ἐπί νεφῶν καθήμενος καί περιστοιχιζόμενος ἀπό ἀγγέλους, ἀνεβαίνει στούς οὐρανούς.

Στό ταβάνι ὑπάρχει ἡ εἰκόνα τοῦ Παντοκράτορα.

71. Ὁ ἱερός ναός τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

θ'. Ἱερός ναός τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς

Εἶναι τό νεότερο ἐξωκκλήσι, στήν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, κοντά στήν παλιά βρύση. Χτίστηκε σ' ἐκκλησιαστικό χωράφι ἀπ' τή Βασιλική Γερασιμίδα, σύζυγο τοῦ Βασιλείου, κατά τή δεκαετία τοῦ 1960.

72. Ἡ καμπάνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Οί εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι ἄτεχνες. Ἄγιογράφος εἶναι ὁ Ἀνέστης Γιαννούλης ὁ ἐξ Ἀσημοχωρίου. Ἐλλείπει ἄλλων στοιχείων μεταφέρω τρεῖς ἀφιερώσεις.

Στήν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς σημειώνεται:

«ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΓΕΡΑΣΙΜΙΔΗ
Ο ΑΝΕΨΙΟΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΑΝΔΡΕΑ ΓΕΡΑΣΙΜΗΣ».

Στήν εἰκόνα τοῦ Προδρόμου ἐπίσης:

«ΔΩΡΕΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΝΝΙΤΣΑΚΗ».

Καί στήν εἰκόνα τοῦ Προφήτη Ἡλία, ἐκτός τέμπλου:

«ΔΩΡΕΑ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΑΣ ΙΩ.
ΓΕΡΑΣΟΥΛΗ».

Ε΄

ΧΑΡΙΤΩΜΕΝΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

73. Λεπτομέρεια από μεγάλη εικόνα πού βρίσκεται
στό ναό του Ἁγίου Νικολάου.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Σημειώνω μερικά χαριτωμένα περιστατικά μέ πρωταγωνιστές τούς Τουρνοβίτες ξυλογλύπτες. Έχουν τή δική τους άξία, γιατί αποκαλύπτουν τίς ικανότητες εκείνων τῶν ανθρώπων, αλλά και τίς δυσκολίες πού αντιμετώπιζαν. Τά περιστατικά αυτά διαδίδονται στους νεότερους μέ τίς γλαφυρές και κάποτε ύπερβολικές διηγήσεις τῶν παλαιότερων.

74. Θωράκιο στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων.

α'. Καταπολεμώντας τά ένοχλητικά ζωῦφια

Όπως εἶναι γνωστό, τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων εἶναι ἔργο τοῦ Μαστρο-

Τάση Σκαλιστή και τῶν γιῶν του Κωτούλα, Γιάννη και Δημήτρη. Τό χρονικό διάστημα πού δούλευαν στά Ἰωάννινα, πολλοί ἦταν ἐκεῖνοι πού τούς ἐπισκέπτονταν καί θαύμαζαν τήν τέχνη τους. «Ἐνῶ εἶχαν προχωρήσει οἱ ἐργασίες φιλοτέχνησης τοῦ τέμπλου, ὁ τότε πρόξενος τῆς Γαλλίας στά Ἰωάννινα πληροφορήθηκε γιά τό θαυμαστό ἔργο τῶν λαϊκῶν καλλιτεχνῶν καί θέλησε νά τούς ἐπισκεφθεῖ καί νά σχηματίσει ἰδίαν ἀντίληψιν. Βρῆκε ὅμως τήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ κλειστή. Προσπάθησε νά ρίξει τότε μιά ματιά ἀπό τό παράθυρο, ὅποτε ἀντίκρουσε τό ἐξῆς θέαμα: οἱ μάστοροι δέν δούλευαν. Εἶχαν βγάλει τά τσιπούνια καί τά γιλέκα τους καί μέ ἀναμμένα κεριά ἔκαιγαν κάποια ἐνοχλητικά ζωῦφια... Τοῦτο βέβαια δέν ἐμπόδισε τόν πρόξενο νά θαυμάσει τό ἔργο τῶν Τουρνοβιτῶν ξυλογλυπτῶν. Λέγεται μάλιστα ὅτι πρότεινε στούς ἀπλοϊκοῦς Σκαλιστήδες νά τούς στείλει, ἀντί γενναίας προφανῶς ἀμοιβῆς, στή Γαλλία καί νά διδάξουν ἐκεῖ τήν τέχνη τους. Οἱ ξυλογλύπτες δέν ἀποδέχτηκαν τήν πρόταση»³⁵.

β'. Νά μήν φύγει ἡ τέχνη ἔξω ἀπ' τήν οἰκογένεια

«Σύμφωνα μέ μιά παράδοση, κάποιος ἀπό τούς Σκαλιστές εἶχε φτειάξει τό θρόνο τοῦ Τσάρου τῆς Ρω-

35. Κώστα Π. Βλάχου, Ὁ μητροπολιτικός ναός Ἰωαννίνων, ἄρθρο στό Ἡπειρωτικό Ἡμερολόγιο 1991, σελ. 383.

σίας. Τόση φυσικότητα είχαν τά λιοντάρια πού στήριζαν τόν θρόνο, ὥστε Ἄγγλοι διπλωμάτες πού τόν εἶδαν ἐνθουσιάστηκαν ἀπό τό ἔργο τοῦ τεχνίτη καί τοῦ πρότειναν νά πάει στήν Ἀγγλία μέ πολύ μεγάλο μισθό, γιά νά διδάξει τήν τέχνη του ἐκεῖ. Ἐκεῖνος ἀρνήθηκε, ἐπειδή, ὅπως εἶπε, εἶχε κληρονομήσει ἀπό τούς προγόνους του τήν πίστη ὅτι ἡ τέχνη τῆς ξυλογλυπτικῆς δέν πρέπει νά φύγει ἀπό τήν οἰκογένεια. Κάτι ἀνάλογο ἐπαναλήφθηκε μέ τόν Χαράλαμπο Σκαλιστή, ὅταν ἐργαζόταν γιά τήν κατασκευή τῶν Βημοθύρων τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων (1947-48).³⁶

γ'. Ξυλογλύπτης καί ἱεροψάλτης

«Σύμφωνα μέ παράδοση πού διέσωσε ὁ ἐγγονός του Κωνσταντῖνος Σκαλιστής, κατά τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου τῆς Λάρισας ὁ κακοντυμένος ξυλογλύπτης Μαστρο-Κώστας θέλησε νά ψάλλει, ἀλλά προσπάθησαν νά τόν ἀποτρέψουν ἐξαιτίας τῆς παρουσίας τοῦ Δεσπότη. Ἐκεῖνος ἐπέμεινε μέ ἀποτέλεσμα νά ἀποσπάσει τά συγχαρητήρια τοῦ Δεσπότη, πού στό τέλος ἐνθουσιασμένος τόν ἀγκάλιασε καί τόν φίλησε»³⁷.

36. Αἰκατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη, *Οἱ ξυλογλύπτες τοῦ Τουρνόβου τῆς Κόνιτσας*, ἄρθρο στήν *Ἐπετηρίδα τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης Ἑλληνικῆς Λαογραφίας*, τόμ. ΚΕ' (1977-80), Ἀθήναι 1982, σελ. 298.

37. Ὁπ. παρ., σελ. 292.

δ'. Στά πατήματα του πατέρα

Ο ιερέας Κωνσταντίνος Σκαλιστής, πού ήταν σκαλιστής, έλεγε: «Κάθε Κυριακή πού καθόμασταν, ο πατέρας μου (Βασίλειος Σκαλιστής) μάς έβανε και κάναμε σχέδιο. Μάς έβαζε τό πλάνο ο πατέρας κι εγώ τό πατούσα και τό σκάλιζα. Παρακολουθούσα και πώς σκάλιζε ο πατέρας. Όταν έφευγε ο πατέρας για κάποια καφέ ή για να ξεκουραστεί, πήγαινα εγώ και συνέχιζα. Τό καταλάβαινε όμως και φώναζε»³⁸.

ε'. Έργο μεγάλης αξίας

Ο ίδιος ιερέας θυμόταν: «Όταν ήμουν στη Μυτιλήνη, πήρα μια παραγγελία από τό Ντύσσελντορφ της Γερμανίας για τόν Άγιο Άνδρέα της ελληνικής παροικίας. Τό '63 πήγα και τά τοποθέτησα. Έφκιασα τον αρχιερατικό θρόνο και τό τέμπλο. Είναι όλα από καρυδιά. Είναι μεγάλης αξίας. Μάς έφαγε ένα χρόνο. Είναι παλιό σχέδιο. Στά δύο βημόθυρα εικονίζεται ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Ήρθε τότε, θυμάμαι, ο καθολικός παπάς και μέ φίλησε, όταν είδε τό έργο. Ο ιδιαίτερος του Άντενάουερ πήρε φωτογραφίες. Η τηλεόραση έδειξε εικόνες»³⁹.

38. Αίκατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη και Κωνσταντίνου Σκούρτη, *Ζωγραφική και Ευλογητική...*, σελ. 85.

39. Αυτόθι.

ΣΤ'
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

75. Θωράκιο στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου
στόν Πολύγυρο. Ἔργο τοῦ ξυλογλύπτη
Χρήστου Κ. Σκαλιστῆ.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Τό 1997 ό Πρόεδρος τής Κοινότητας Γοργοποτάμου Γεώργιος Παπαγεωργίου έκανε ένέργειες προκειμένου νά δημιουργηθεΐ στό χωριό έκθετήριο-έργαστήριο ξυλογλυπτικής τέχνης. Ή προσπάθεια αύτή τελικά δέν εϋδοκίμησε, παρόλο πού οί νεότεροι ξυλογλύπτες προθυμοποιήθηκαν νά βοηθήσουν. Δέν έγκρίθηκε άπ' τήν υπεύθυνη Έταιρεία. Στή συνέχεια έστράφη τό ένδιαφέρον στην έκδοση κάποιου σχετικού βιβλίου. Μέ πρωτοβουλία του Γεωργίου Παπαγεωργίου, ως δημοτικού συμβούλου πιά, συγκεντρώθηκαν άρκετές φωτογραφίες, οί όποιες πρόθυμα μου παραχωρήθηκαν γιά νά δημοσιευθοϋν στό παρόν βιβλίο.

Παραθέτω πίο κάτω τά σχετικά έγγραφα κι ένα γράμμα του ταξιδεμένου στην Αύστραλία Δημητρίου Χ. Σκαλιστή, πού νομίζω ότι έχουν ιδιαίτερο ένδιαφέρον και θά φανοϋν χρήσιμα στον αύριανό μελετητή τής ιστορίας του χωριού.

Το έγγραφο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΥ
Άριθμ. πρωτ. 24

ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ 17 Φεβρ. 1997
ΠΡΟΣ
ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ

ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ «ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.»

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΘΕΜΑ: «Υποβολή φακέλου υποψηφιότητας για ένταξη στό LEADER - II».

Σας υποβάλλουμε τόν φάκελο υποψηφιότητάς μας για ένταξη στό LEADER - II μέ όλα τά απαιτούμενα δικαιολογητικά σύμφωνα μέ τούς όρους τῆς προκηρύξεώς Σας.

Παρακαλοῦμε νά ἐξετάσετε τήν πρότασή μας μέ ιδιαίτερη προσοχή καί εὐαισθησία, ὅπως ἀρμόζει στήν προκειμένη περίπτωση καθότι ἀφορᾷ τήν δημιουργία ἑνός ἐκθετηρίου – ἐργαστηρίου ἔργων ξυλογλυπτικῆς τέχνης στήν Κοινότητά μας, μοναδικοῦ ἀπ' ὅ,τι μπορούμε νά γνωρίζουμε σ' ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα!!

Εἶναι σ' ὄλους γνωστό, πώς ὁ Γοργοπόταμος (παλαιά Φουρνοβο) ἔχει μία μακρόχρονη καί πλούσια παράδοση στήν ξυλογλυπτική τέχνη καί ἀνέδειξε ἀριστούς σκαλιστάδες-ξυλογλύπτες. Ὀλόκληρες οἰκογένειες, μέ τό ὄνομα Σέχη, Σκαλιστής, Βούρηδες, Παπακώστας κ.λπ. ἐπιδόθηκαν μέ ιδιαίτερη ζήλο στήν ιδιότυπη αὐτή κατεργασία τοῦ ξύλου καί ιδίως στήν ἐκκλησιαστική διακόσμηση.

Φιλοτέχνησαν καί διακόσμησαν ὀλόκληρους ναούς (τέμπλα, προσκυνητάρια, εἰκονοστάσια, παγκάρια, πλαίσια εἰκόνων, σκαλιστές εἰκόνες κ.ἄ.) ἀλλά καί ἀρχοντικές οἰκίες ἀπό τήν Ἥπειρο καί τή Μακεδονία μέχρι τό Πήλιο, σκαλίζοντας ταβάνια, μεσάντρες, κα-

σέλες, στεφανοθηῆκες, εἰκονοστάσια, κορνίζες κ.λπ. Ἐκεῖ ὅμως πού διέπρεψαν ἦταν ἡ φιλοτέχνηση τέμπλων. Ἀξιόλογα τέμπλα πού σώζονται μέχρι σήμερα εἶναι τό ἀριστουργηματικό καί σπάνιας ὁμορφιάς τέμπλο τῆς Μητρόπολης Ἰωαννίνων, τῆς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου στά Δολιανά Ἰωαννίνων, τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους Πρέβεζας, τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος Βόνιτσας καί σέ πολλές ἄλλες ἐκκλησίες τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ φήμη τους ἀπλώθηκε καί πέρα ἀπό τά σύνορα τῆς Ἑλλάδας. Ἀπαράμιλλα καί ἀριστουργηματικά ἔργα τέχνης ἄφησαν καί σέ πολλές ἐκκλησίες τῆς Βορείου Ἡπείρου (Ἀργυρόκαστρο, Κορυτσά, Πρεμετή, Χειμάρρα κ.ἄ.). Κατά τήν παράδοση ἀποτύπωσαν τήν καλλιτεχνική τους δημιουργία καί σφραγίδα μέχρι τήν μακρινή Ρωσία, ὅπου προσκληθέντες ἀπό τόν Τσάρο, κέντησαν στήν κυριολεξία τόν θρόνο του!!

Δυστυχῶς ὅμως, οἱ πρωταγωνιστές τῆς ξυλογλυπτικῆς αὐτῆς παράδοσης, τείνουν νά ἐκλείψουν. Πολλοί λίγοι ἀπέμειναν, οἱ ὁποῖοι μέ ἕναν πρωτόγνωρο ἐνθουσιασμό καί συγκίνηση, ἀνταποκρίθηκαν στό κάλεσμά μας γιά τή δημιουργία ἑνός ἐκθετηρίου-ἐργαστηρίου (ἐκπαιδευτηρίου) στήν Κοινότητά μας σέ μία ἔσχατη προσπάθεια διατήρησης καί μετάδοσης τῆς τέχνης αὐτῆς σέ ἄλλους καί ιδιαίτερα στούς νέους.

Αὐτόν τόν ζῆλο, τό μεράκι, τήν ιδιαίτερη εὐαισθησία τους ἀλλά καί τήν ἐκδηλη ἀγωνία τους γιά τό αὖριο, τήν τύχη τῆς ξυλογλυπτικῆς τέχνης πού τόσο ἀγάπησαν καί ὑπηρέτησαν καί πού βλέπουν δυστυχῶς νά φθίνει,

ὄλα αὐτά λοιπόν ἐμεῖς ὡς Κοινότητα, ἔχοντες ἠθικό χρέος ἀπέναντί τους, προσπαθοῦμε μέ τήν παρούσα μελέτη νά ἀξιοποιήσουμε.

Ἀπευθυνόμενοι πρός ἐσᾶς, πιστεύουμε πώς πρέπει νά δράξουμε αὐτή τήν εὐκαιρία καί νά τήν ὑλοποιήσουμε. Πρέπει νά ἐκμεταλλευτοῦμε τήν πρωτόγνωρη δωρεάν συμπαράσταση τῶν ἐναπομεινάντων ξυλογλυπτῶν τοῦ χωριοῦ μας, τήν ἀνιδιοτελή καί ἀδιάλειπτη βοήθεια πού ὑπόσχονται μέ τίς ἐπιστολές τους ὅτι θά προσφέρουν.

Τελειώνοντας εὐελπιστοῦμε ὅτι θά ἐγκριθεῖ ἡ παρούσα μελέτη καί πρότασή μας, καθόσον:

1. Διαθέτουμε τό ὑπάρχον κοινοτικό παραδοσιακό κτίριο.

2. Δωρίζονται τά παλαιά ξυλογλυπτικά ἐκθέματα πού ἤδη ζητήσαμε ἀπό τοὺς ἐναπομείναντες παλαιούς ξυλογλύπτες γιά τήν μόνιμη ἐκθεση. Τό κόστος μεταφοράς, τοποθέτησης καί συντήρησης τό ἀναλαμβάνουν οἱ ἴδιοι.

3. Προσφέρονται τά νέα ξυλογλυπτικά ἐκθέματα πού οἱ ἴδιοι θά δημιουργήσουν γιά τόν σκοπό αὐτό.

4. Παρέχονται ὄλα τά παλαιά ξυλογλυπτικά ἐργαλεῖα τῶν προγόνων μας ἀλλά καί τά σύγχρονα προκειμένου νά ἐκτεθοῦν στό ἐκθετήριο.

5. Ἐξασφαλίζουν οἱ ἴδιοι ξυλογλύπτες τοῦ χωριοῦ τήν δωρεάν ἐγκατάσταση μηχανημάτων καί ἀπαραιτήτων ἐργαλείων γιά τό μελλοντικό ἐργαστήριο ξυλογλυπτικῆς καί

6. Παρέχεται δωρεάν ή απαιτούμενη προσφορά *έργασίας*, ή όποία θά γίνεται έκ περιτροπής, γιά τήν έκμάθηση τής σκαλιστικῆς τέχνης ιδίως κατά τούς θερινούς μήνες στούς ενδιαφερομένους.

Έτσι, τό μόνον πού άπομένει γιά τήν ύλοποίηση τής πρότασής μας εἶναι ή έπισκευή καί άνάλογη διαμόρφωση τοῦ κτιρίου πού προσφέρουμε, ὥστε νά μπορεῖ νά φιλοξενήσει εύαίσθητα ξυλογλυπτικά κομψοτεχνήματα καί νά ύποδεχθεῖ τίς μελλοντικές δραστηριότητες τῶν ξυλογλυπτῶν. Καθίσταται λοιπόν κατάδηλο πώς ή αίτούμενη οίκονομική συνδρομή εἶναι *έλαχίστη* σέ σχέση μέ τό μέγεθος τής οίκονομικής προσφοράς τῶν λοιπῶν φορέων (Κοινότητας, ξυλογλυπτῶν κ.λ.π.).

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

2ο έγγραφο

Τσοτύλι 24 Ιανουαρίου 1997

ΠΡΟΣ

Τόν κ. Πρόεδρο καί τό Κοινοτικό Συμβούλιο
Γοργοποτάμου

Άγαπητέ μας κ. Πρόεδρε καί Κοινοτικοί Σύμβου-
λοι,

Νοιώσαμε εύχάριστη έκπληξη καί συγκίνηση, όταν λάβαμε τό κάλεσμά Σας νά βοηθήσουμε στήν δημιουργία ενός έκθετηρίου-έργαστηρίου ξυλογλυπτικής στό χωριό, πού ανάδειξε τήν ξυλογλυπτική τέχνη.

Έπικροτούμε τίς άκρως ένδιαφέρουσες ένέργειές Σας καί Σας ανακοινώνουμε πώς θά παράσχουμε όποι-
αδήποτε βοήθεια μάς ζητηθεῖ προκειμένου νά εύοδωθεῖ
ό σκοπός τῶν προσπαθειῶν Σας.

Εἴμαστε στήν εύχάριστη θέση νά Σας ενημερώσουμε πώς προτιθέμεθα νά δωρίσουμε σειρά παλαιῶν καί νέων ξυλογλυπτικῶν μας ἔργων προκειμένου νά εμπλου-
τισθεῖ τό έκθετήριο μέ τά άπαραίτητα έκθέματα. Άκόμη προσφερόμεθα νά διδάξουμε τήν τέχνη τῆς ξυλογλυ-
πτικής δωρεάν στούς νέους τοῦ χωριοῦ μας καί τούς κοντοχωριανούς μας στό μελλοντικό ἐργαστήριο πού γι' αὐτόν τόν σκοπό θά δημιουργηθεῖ. Μέ δική μας πρωτοβουλία θά ἐγκατασταθοῦν ὅλα τά ἐργαλεῖα καί μηχανήματα πού θ' απαιτηθοῦν.

Γιά νά γίνουν ὅμως πράξη ὅλα αὐτά, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖο νά ἐπισκευαστεῖ καί νά διαμορφωθεῖ τό ταχύτερο δυνατόν κατάλληλα τό κτίριο τοῦ παλαιοῦ Σχολείου.

Ἐλπίζουμε νά ἔχουμε σύντομα εὐχάριστα νέα γιά τήν τύχη τοῦ χώρου πού ἐπιλέξατε. Πιστεύουμε πώς ἡ Πολιτεία δέν θά μείνει ἀδιάφορη σέ τέτοιου εἴδους πρωτοβουλίες Σας. Θά ἀγκαλιάσει μέ τήν ἀπαραίτητη θέρμη καί εὐαισθησία τήν συγκινητική προσπάθεια πού καταβάλετε γιά τή συνέχιση τῆς ξυλογλυπτικῆς παράδοσης στό χωριό πού τήν γέννησε καί τήν ἀνέδειξε. Ἔχει χρέος νά εὐαισθητοποιηθεῖ καί νά ὑλοποιήσῃ τήν ιδέα Σας, προσφέροντας ἀνάλογη οἰκονομική βοήθεια. Θά ἦταν ἀληθινά κρίμα νά μήν συμμαριστεῖ τόν ἐνθουσιασμό μας, τό ἐνδιαφέρον, τό μεράκι μας, τίς τόσες προσφορές μας!!

Περιμένουμε ἐναγωνίως τήν ἀπάντησή Σας.

Μέ ἀγάπη

Οἱ ἀποδημήσαντες παλαιοί ξυλογλύπτες

Τουρνοβίτες

3ο Έγγραφο

Άγρίνιο 3 Φεβρουαρίου 1997

ΠΡΟΣ

Τόν κ. Πρόεδρο καί τό Κοινοτικό Συμβούλιο
Γοργοποτάμου

Άγαπητοί μας,

Κατ' αρχάς θέλουμε νά Σᾶς ἐκφράσουμε τά θερμά μας συγχαρητήρια γιά τά τόσα ἔργα πού ἔχετε ἐπιτελέσει στήν τόσο σύντομη, μά ἀπολύτως παραγωγική, θητεία Σας. Χάρις στίς ἄοκνες προσπάθειες καί τόν πρωτοφανή ζήλο Σας ἔγιναν τόσα πολλά ἔργα, πού συνετέλεσαν στή ριζική ἀλλαγῆ τῆς εἰκόνας τοῦ χωριοῦ μας.

Ἐμεῖς οἱ ἐναπομείναντες ξυλογλύπτες καί σκαλιστάδες τοῦ Τουρνόβου μέ πολλή συγκίνηση καί ἐνθουσιασμό, ἀνταποκρινόμενοι στό κάλεσμά Σας δέν μένουμε ἀδιάφοροι στήν μεγάλη πρόκληση καί προσπάθεια πού ἐπιχειρεῖτε γιά τή δημιουργία ἑνός μόνιμου ἐργαστηρίου – ἐκθετηρίου ξυλογλυπτικῆς τέχνης στήν Κοινοότητά μας.

Ἐχουμε, ἀγαπητοί μας, ἠθικό χρέος ἀπέναντι στήν ξυλογλυπτική παράδοση καί ἱστορία τοῦ χωριοῦ μας, ἀπέναντι στούς ἱστορικούς προγόνους μας [οἱ ὅποιοι φιλοτέχνησαν καί διακόσμησαν ὄχι μόνον τά καλλίτερα ἐκκλησιαστικά τέμπλα καί ἱερά τῆς Ἑλλάδας (ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τό ἀριστουργηματικό τέμπλο

τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων) ἀλλά σύμφωνα μέ τήν παράδοση ἀποτύπωσαν τήν καλλιτεχνική τους δημιουργία καί σφραγίδα μέχρι τήν μακρινή Ρωσία, ὅπου προσκληθέντες ἀπό τόν Τσάρο, κέντησαν στήν κυριολεξία τόν θρόνο του, νά ἀναδείξουμε τήν ἱστορική φυσιογνωμία τοῦ χωριοῦ μας καί τήν ξυλογλυπτική του παράδοση. Ἔχουμε ὑποχρέωση ν' ἀνταποκριθοῦμε μέ τόν καλλίτερο δυνατό τρόπο στό τόλμημα πού ἐπιχειρεῖτε!

Κύριε Πρόεδρε, αἰσθανόμενοι τό βᾶρος τῆς μεγάλης αὐτῆς ξυλογλυπτικῆς ἱστορίας τοῦ χωριοῦ μας, Σᾶς διαβεβαιώνουμε πώς θά ἔχετε τήν ἀμέριστη συμπαράστασή μας καί συνεχή βοήθεια σέ ὅ,τι χρειαστεῖτε. Γιά τόν σκοπό αὐτό, εἴμαστε διατιθεμένοι νά προσφέρουμε:

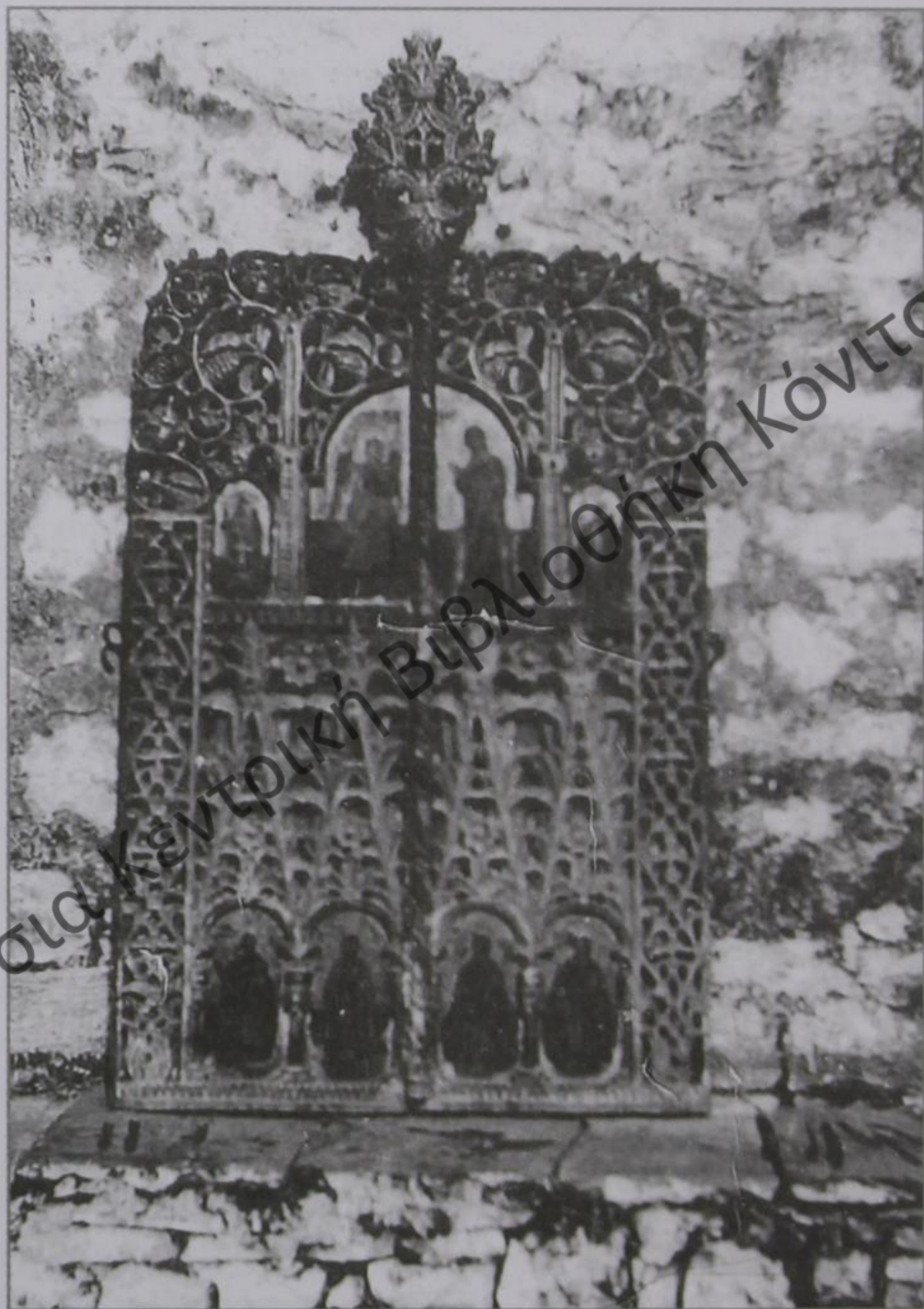
1. Τά παλαιά ξυλογλυπτικά ἐκθέματα πού μᾶς ζητᾶτε γιά μιά διαρκή καί μόνιμη ἔκθεση, ἀναλαμβάνοντας ταυτόχρονα τό ὅποιο κόστος μεταφορᾶς ἀπαιτηθεῖ καί αὐτό τῆς συντήρησής των.

2. Νέα ξυλογλυπτικά ἐκθέματα πού οἱ ἴδιοι θά δημιουργήσουμε γιά τόν ἐμπλουτισμό τοῦ ἐκθετηρίου.

3. Ὅλα τά παλαιά ξυλογλυπτικά ἐργαλεῖα τῶν προγόνων μας ἀλλά καί τά σύγχρονα προκειμένου νά ἐκτεθοῦν στό ἐκθετήριο.

4. Τήν δωρεάν ἐγκατάσταση μηχανημάτων καί ἀπαραιτήτων ἐργαλείων γιά τό μελλοντικό ἐργαστήριο ξυλογλυπτικῆς καί

5. Εἴμαστε στήν εὐχάριστη θέση νά Σᾶς ἀνακοι-

76. Βημόθυρα στό τέμπλο του ναού τής Μεταμορφώσεως
του Σωτήρος στήν Πλάκα Ἀθηνῶν.
Έργο του Χαράλαμπου Σκαλιστή (1951).

νώσουμε πώς προτιθέμεθα νά διδάξουμε (έναλλάξ ὁ καθένας μας) δωρεάν τὰ μυστικά τῆς σκαλιστικῆς τέχνης κατά τούς θερινούς μῆνες, ὄχι μόνον στούς νέους τοῦ χωριοῦ μας ἀλλά καί στήν εὐρύτερη περιοχή, προκειμένου νά τήν διαδώσουμε καί νά διατηρήσουμε ζωντανή τήν ξυλογλυπτική παράδοση τοῦ χωριοῦ μας.

Τελειώνοντας, κ. Πρόεδρε, θά θέλαμε νά Σᾶς ἐπισημάνουμε πώς δέν ἀρκεῖ μόνο ἡ δική μας θέληση καί διάθεση, ἡ ὁποία ὅπως διαπιστώνετε, εἶναι ἤδη δεδομένη, ἀλλά χρειαζόμεθα καί τήν οὐσιαστική συνδρομή τῆς Πολιτείας. Τό κτίριο τό ὁποῖο ἔχετε ὑποδείξει **χρειάζεται ἐπισκευή καί ἀνάλογη διαμόρφωση** γιά τήν προοριζόμενη χρήση, ὥστε νά μπορεῖ νά φιλοξενήσῃ εὐαίσθητα ξυλογλυπτικά κομψοτεχνήματα καί νά ὑποδεχθεῖ τίς μελλοντικές δραστηριότητές μας.

Μέ ἀγάπη

Οἱ ἐναπομείναντες ξυλογλύπτες-σκαλιστάδες
τοῦ Γοργοποτάμου (Τουρνόβου) Κονίτσης

1. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΣΚΑΛΙΣΤΗΣ
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΚΑΛΙΣΤΗΣ
3. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΡΑΒΟΣ

Ένα συγκινητικό γράμμα

Έν Μελβούρνη 29-1-2004

Άγαπητέ μας θεϊε Γιῶργο⁴⁰ καί οἰκογένεια, γειά σας.

Εὐχομαι νά εἴστε ὅλοι καλά καθώς κι ἐμεῖς, δόξα τῷ Θεῷ, καλά εἵμαστε στή μακρινή Αὐστραλία.

Πρό πολλοῦ καιροῦ, θεϊε Γιῶργο, σοῦ εἶχα στείλει κάτι φωτογραφίες μέ λίγες λέξεις γράμμα μου, πού ὡς φαίνεται δέν τά ἔλαβες. Ἄγνωστο τό γιατί; Ἀπεφάσισα σήμερα νά σοῦ στείλω κάποιες ἄλλες σχετικές φωτογραφίες, ἀπ' τίς ὁποῖες νά διαλέξεις ὅσες σοῦ φανοῦν χρήσιμες γιά τό βιβλίο.

Τό δικό μου ἱστορικό εἶναι ἀπλό, περιπετειῶδες, ἀλλά καί ἀρκετά σημαντικό, διότι εἶμαι ὁ ὄντος ξυλογλυπτής τῆς γενιᾶς μας ἀπ' τό Γοργοπόταμο, πού ἤρθε σέ μιά τόσο μακρινή ἤπειρο τῆς γῆς μας κι ἔβαλε τή σφραγίδα τῆς πατροπαράδοτης ξυλογλυπτικῆς στίς ἐδῶ ἐκκλησίες τῆς Αὐστραλίας. Τά ἔργα μου, ἄν καί λίγα, θά φωτίζουν καί τούς ἐδῶ ὀρθοδόξους ναούς μας καί τίς μελλοντικές γενιές!

Τό 1948 βρέθηκα στήν Οὐγγαρία (μέ τό παιδομάζωμα). Γύρισα στήν Ελλάδα τό 1954. Τό 1955, μήν

40. Τό γράμμα ἀπευθύνεται στόν Γεώργιο Παπαγεωργίου.

έχοντας πόρους νά ακολουθήσω σπουδές (πού πολύ τό ήθελα), άρχισα τήν έκμάθηση τής πατροπαράδοτης τέχνης μας (ξυλογλυπτικής) κοντά στόν πατέρα μου. Έργάστηκα στήν Ελλάδα μας καί ώς τό 1965, πού άπεφάσισα καί έφυγα γιά τήν μακρινή Αύστραλία. Έδω έργάστηκα ώς έπιπλοποιός καί σκαλιστής συγχρόνως. Από τό 1965 ώς καί τό έτος 2004, όταν έφθασα τήν ήλικία τών 65 έτών. Έχω διεκπεραιώσει (όχι πάρα πολλά), αλλά άρκετά ξυλόγλυπτα έργα σέ εκκλησίες καί σέ έπιπλα σπιτιών, πού θά αφήσουν ιστορικό τό πέραςμα ενός ξυλογλύπτη πού ήρθε από τήν μακρινή Ελλάδα (άπό τό χωριό Γοργοπόταμος Κονίτσης, τό γένος Σκαλιστής). Έτσι αφήνω πίσω μου ένα γερό σημάδι πού δέν θά σβήσει καί θά μάς θυμοῦνται τά έδω παιδιά, έγγόνια μας, παιδιά τους καί έγγόνια τους στό μέλλον, του Θεοῦ θέλοντος.

Αυτό είναι τό μικρό μου ιστορικό, θεΐε Γιώργο, σχετικά με τήν ξυλογλυπτική του Γοργοποτάμου μας. Σου εύχομαι καί πάλι νά είστε όλοι καλά καί νά θυμούμαστε ό ένας τόν άλλο στίς προσευχές μας, διότι οί αποστάσεις είναι πολύ μεγάλες γιά νά βλέπoμαστε έστω καί άραιά. Δώσε σέ παρακαλώ πολλούς χαιρετισμούς στόν άδελφό μου Θωμά καί πρόσεχε τον όσο καί όταν μπορείς. Επίσης πολλούς χαιρετισμούς στήν οικογένειά σου, τόν θεΐο μου Σωτήρη, τήν θεία μου Γλύκω, τόν θεΐο μου Σπύρο καί γενικά σέ όλους τους δικούς μας καί τους χωριανούς. Καί στή θεία μου Έλευθερία.

Μέ αυτά τά λίγα σέ χαιρετῶ μέ σεβασμό καί πολλή
ἀγάπη, ὁ ἀνεψιός σου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Χ. ΣΚΑΛΙΣΤΗΣ

Υ.Γ. Νά εἶστε ὅλοι σας πάντα καλά!

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

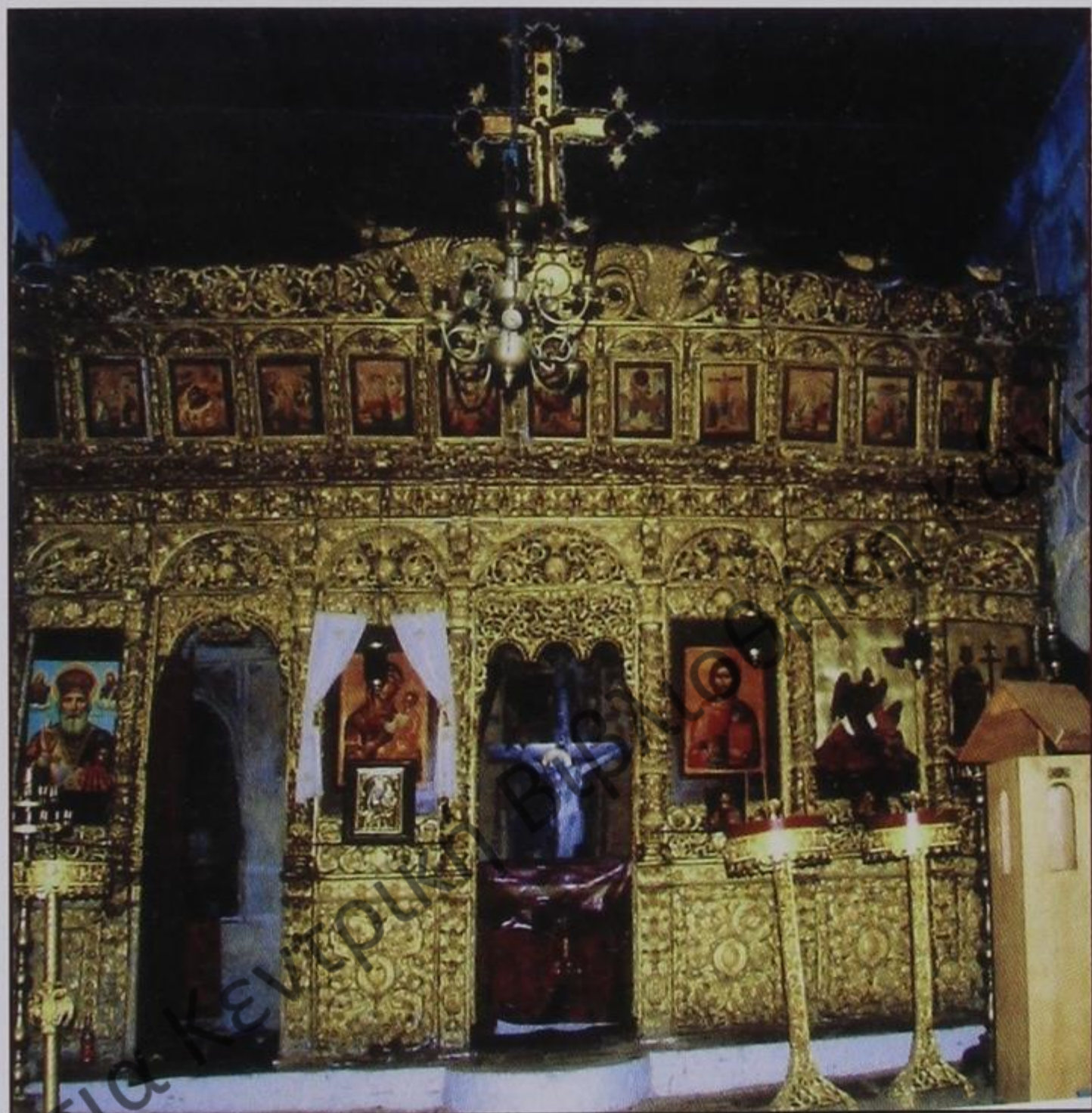
Ζ'

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Θωράκιο τουῦ τέμπλου τῆς μονῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου
στό Γηρομέρι Θεσπρωτίας.

1. Τό τέμπλο τῆς μονῆς Ἰακώβου Δολιανῶν.
Οἱ δεσποτικές εἰκόνες εἶναι νεώτερες. Οἱ παλαιές εἰκόνες
γιά λόγους ἀσφαλείας μεταφέρθηκαν στόν κεντρικό ναό
τῶν Δολιανῶν καί χρονολογοῦνται ἀπ' τό 1816.

2. Επίθυρο τῆς ωραίας πύλης στή μονή Ἰακώβου Δολιανῶν.

3. Τά λυπηρά τοῦ τέμπλου στή μονή Ἰακώβου Δολιανῶν.

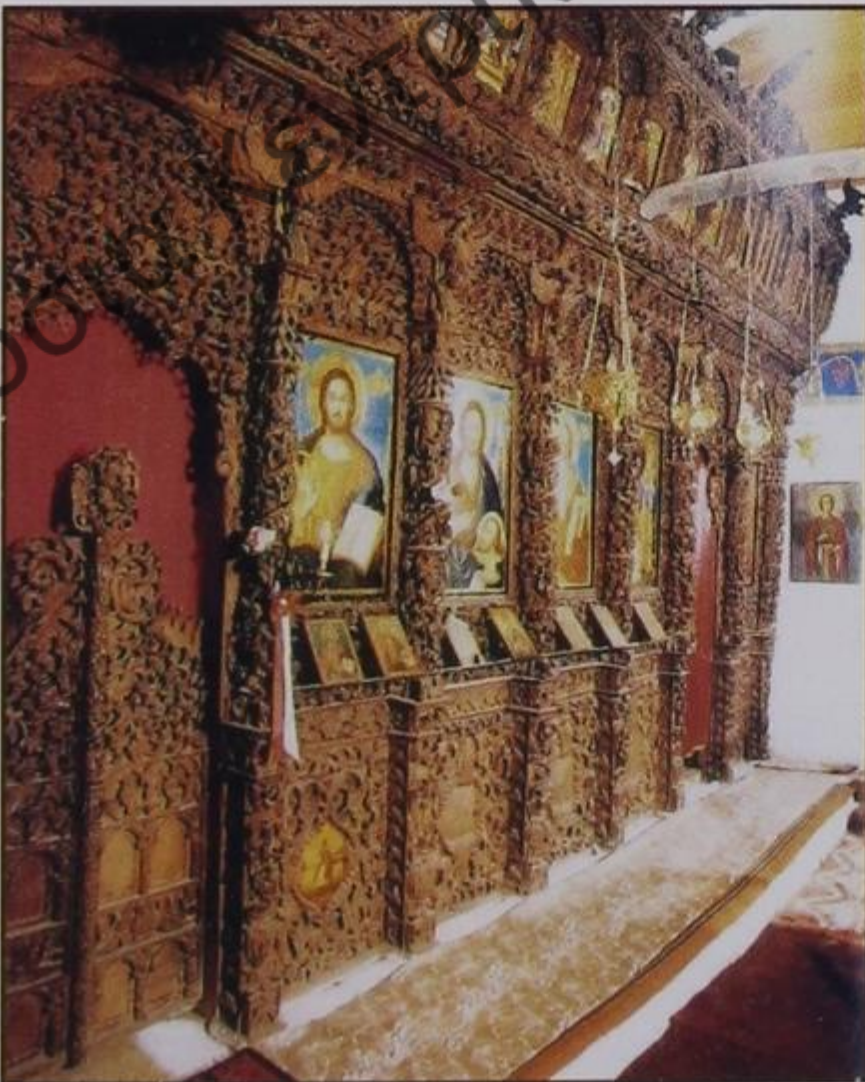
4. Τά βημόθυρα τοῦ τέμπλου στή μονή Ἰακώβου Δολιανῶν, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται στόν κεντρικό ναό τοῦ χωριοῦ.

5. Ὁ δεσποτικός θρόνος τῆς μονῆς Ἰακώβου Δολιανῶν, ὁ ὁποῖος εἶναι τοποθετημένος στὸν κεντρικό ναό τοῦ χωριοῦ.

6. Ένα χαρακτηριστικό τμήμα του τέμπλου του ναού Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου Δολιανῶν. Ἐχει πολλές ὁμοιότητες μέ τά τέμπλα του ναοῦ Κοιμήσεως Θεοτόκου τῶν Ἄνω Ραβενίων καί τῆς μονῆς Ἰακώβου Δολιανῶν.

7. Τμήμα τοῦ έντυπωσιακοῦ καί λεπτοδουλεμένου τέμπλου στό ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἄνω Ραβενίων.

8. Τά βημόθυρα τοῦ τέμπλου στό ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἄνω Ραβενίων.

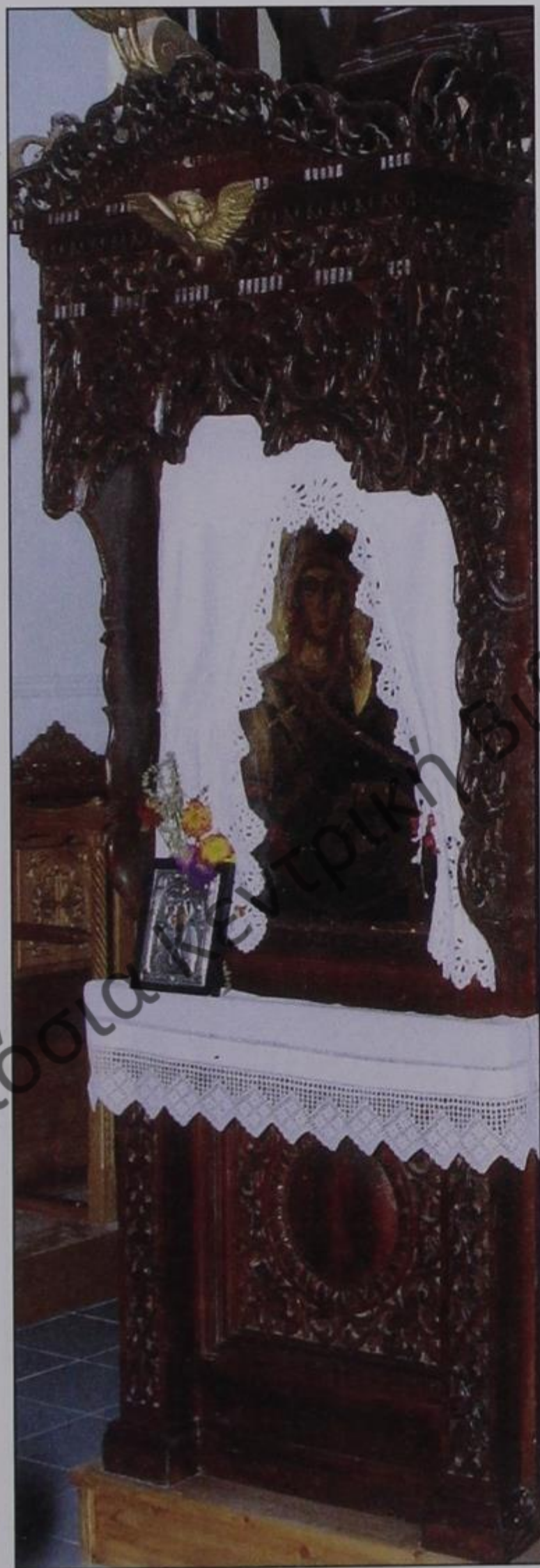
9. Επίθυρο τῆς ὠραίας πύλης στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἄνω Ραβενίων.

10. Ευλό-
γλυπτη
διακόσμη-
ση στό δε-
σποτικό
θρόνο τοῦ
ναοῦ τῆς
Κοιμήσεως
τῆς Θεοτό-
κου Ἄνω
Ραβενίων.

11. Τά βημόθυρα τοῦ τέμπλου στό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Ἰωαννίνων.

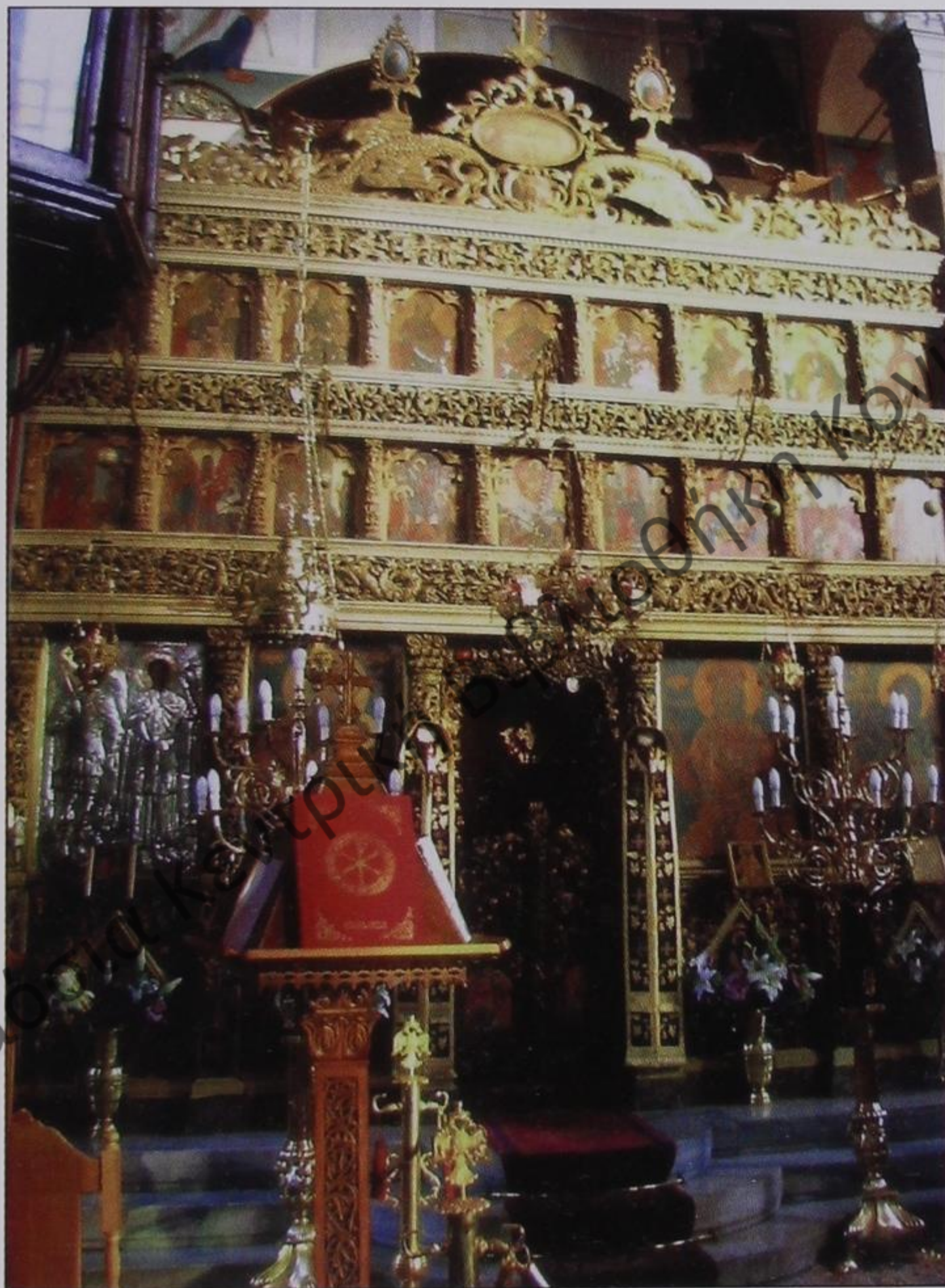
12. Τό προσκυνητάρι
τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς
στό ναό
τῆς Κοιμήσεως
τῆς Θεοτόκου
στό Γοργοπόταμο.

13. Τό τέμπλο του ναού τῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀργινίου.

13α. Τό ξυλόγλυπτο τέμπλο στήν μονή Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Γηρομέρι Θεσσαλονίκης.

14. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν Αἰτωλικοῦ.

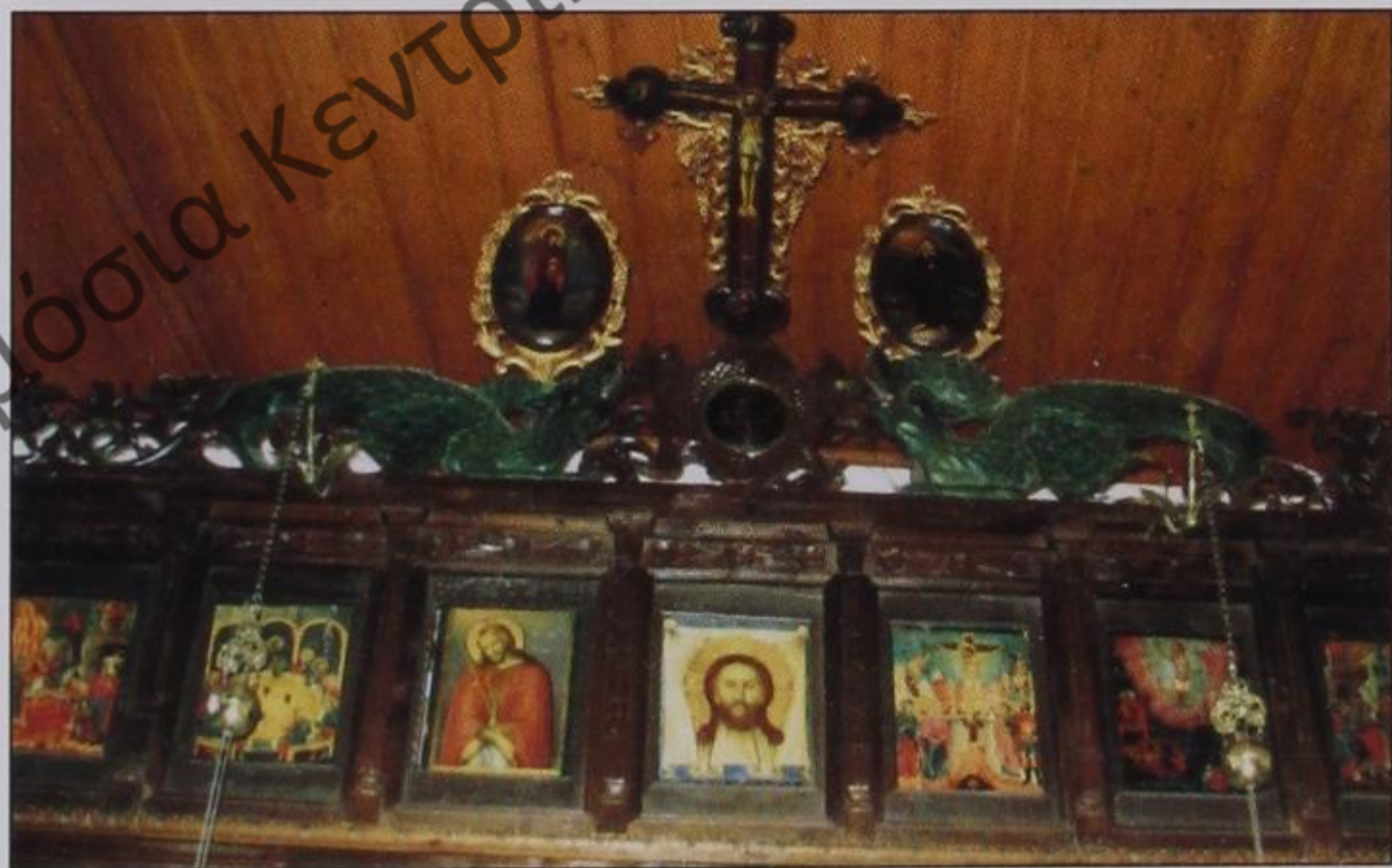
15. Τμήμα ἀπ' τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου
στόν Ἀμάραγγο Κονίτσης.

16. Τά βημόθυρα
τοῦ τέμπλου
τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως
τῆς Θεοτόκου
στό Ἀσημοχώρι
Κονίτσης.

17. Τμήμα ἀπ' τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Ἄσημοχώρι Κονίτσης.

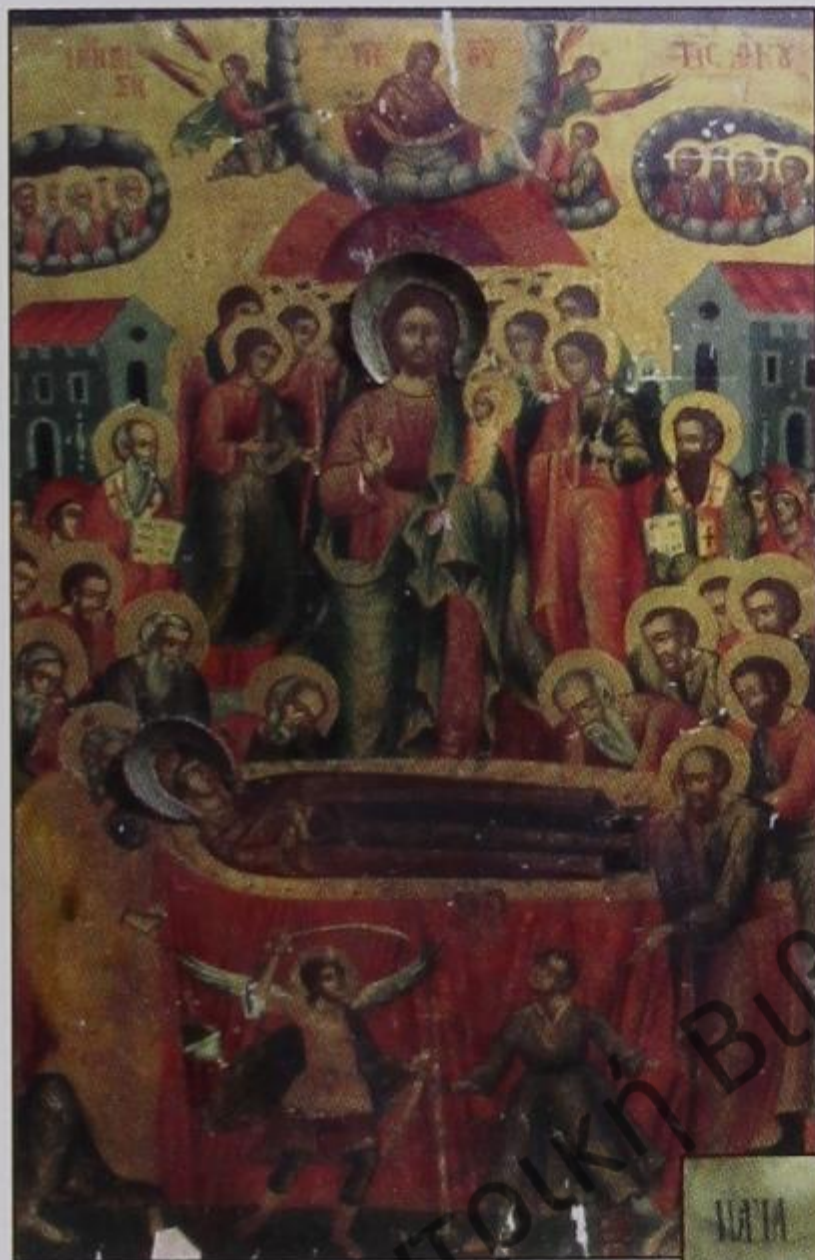
18. Τά λυπηρά στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Ἄσημοχώρι Κονίτσης.

19. Τό έσωτερικό του ναού τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στο Γοργοπόταμο.

20. Ἡ Παναγία ἡ Ὁδηγήτρια. Εἰκόνα στό δεξιό προσκυνητάρι του ναού τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στο Γοργοπόταμο.

21. Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Παλαιά εἰκόνα στό ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Γοργοπόταμο.

22. Ἡ Ἁγία Τριάς. Παλαιά εἰκόνα στό ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Γοργοπόταμο.

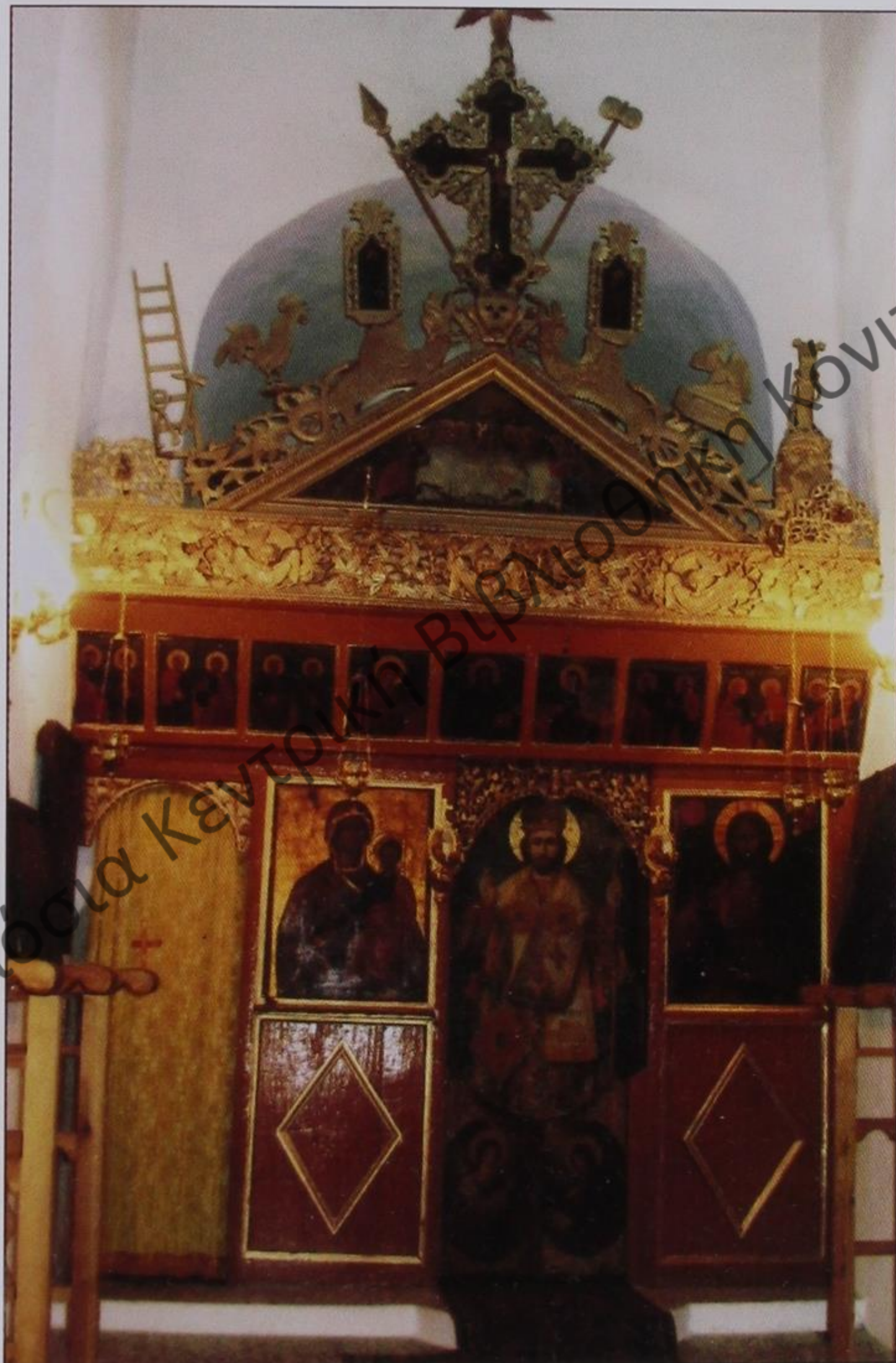
23. Οί Τρεῖς Ἱεράρχες. Παλαιά εἰκόνα στό ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στό Γοργοπόταμο.

24. Οί Άγιοι Νικόλαος καί Άθανάσιος. Παλαιά εικόνα στό ναό τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στό Γοργοπόταμο.

25. Ο Νεομάρτυς Άγιος Γεώργιος ό έν Ίωαννίνους.
Εικόνα λαϊκής τεχνοτροπίας στό ναό τής Κοιμήσεως
τής Θεοτόκου στό Γοργοπόταμο.

26. Τό τέμπλο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου
στό Γοργοπόταμο.

27. Τά λυπηρά στό τέμπλο τοῦ Ἁγίου Νικολάου
στό Γοργοπόταμο.

28. Πολυπρόσωπη εἰκόνα στό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου
στό Γοργοπόταμο.

29. Λεπτομέρεια
ἀπ' τό τέμπλο
τοῦ ναοῦ
τοῦ Γενεθλίου
τοῦ Ἰωάννου
τοῦ Προδρόμου
στό
Γοργοπόταμο.

30. Λεπτομέρεια
ἀπ' τό τέμπλο
τοῦ ναοῦ
τοῦ Γενεθλίου
τοῦ Ἰωάννου
τοῦ Προδρόμου
στό
Γοργοπόταμο.

31. Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. Παλαιά εἰκόνα στό ναό τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στό Γοργοπόταμο.

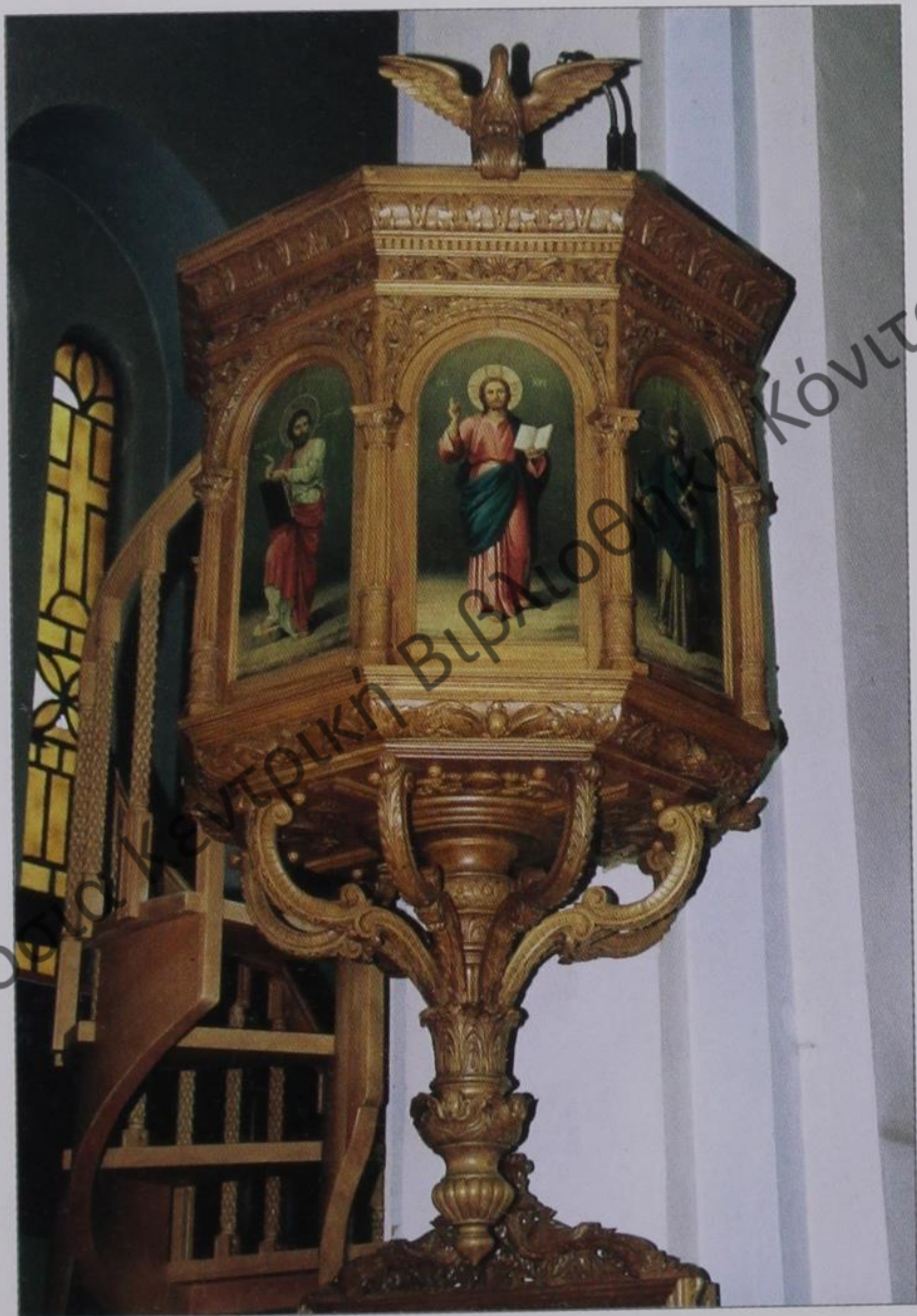
32. Ευλόγλυπτα τμήματα στό τέμπλο τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς στό Γοργοπόταμο.

33. Ευλόγλυπτο διά χειρός Ἀλεξάνδρου καί Ἀγγελῆ Βούρη.

34. Ευλόγλυπτο διά χειρός Ἀλεξάνδρου καί Ἄγγελῆ Βούρη.

35. Άμβων στό ναό τῆς Ἁγίας Τριάδος Ἀγρινίου.
Ἔργο τοῦ Βασιλείου Σκαλιστή.

36. Δεσποτικός θρόνος στό ναό τοῦ Προφήτη Ἡλία στή Μελβούρνη τῆς Αὐστραλίας. Ἔργο τοῦ Δημητρίου Χ. Σκαλιστή.

37. Νέα ξυλόγλυπτα στο ναό τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Γοργοποτάμου μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Δημητρίου Στ. Γράβου.

38. Ξυλόγλυπτο τοῦ Χρήστου Κ. Σκαλιστή.

39. Ξυλόγλυπτο τοῦ Χρήστου Κ. Σκαλιστῆ.

40. Ευλόγλυπτο τοῦ Χρήστου Κ. Σκαλιστή.

Επιμόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ «ΜΕΛΙΣΣΑ»

570 21 ΑΣΠΡΟΒΑΛΤΑ

Τηλ.: 2397 023313, Fax: 2397 021754

Ὅπισθόφυλλο:

Ὁ Γοργοπόταμος, τό χωριό
τῶν ξακουστῶν ξυλογλυ-
πῶν.

Βιβλιοθήκη Κέντρου Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

